

Å se med ett øye

En studie av somaliske kvinner i Asker

Silje Sætrang Fevik

Masteroppgave ved Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2017

TAKK

Først og fremst til alle damene som har invitert meg hjem, gått turer, og tatt meg med på arrangementer, som raust har delt tid, mat og te, tanker, historier, latter og tårer med meg.

Og til mennene og de unge jentene som også har delt sine erfaringer. Til ”Kari” og damene på åpen barnehage for hjelp med å få kontakt. Til ”Ingeborg” i Borgenprosjektet for tilliten til å få jobbe i området, og slik få verdifull innsikt.

Til tidenes veileder Nefissa Naguib for at du forstod hva jeg ønsket å formidle, og hjalp meg med å finne teoretisk rammeverk som gjorde det mulig. Takk for alle gode råd. Og for å gi meg tro på både meg selv og oppgaven. Til Elisabeth Vik for å stille alle stormer ved å svare på mine hundretusen spørsmål om alt fra mammafermisjon til oppgavens lengde.

Til Onkel John og Hanne for korrekturlesing og gode råd. Til venner og familie som har heiet meg frem. Mamma, Ingeborg og Jørgen – jeg kunne ikke fått en bedre familie å vokse opp i.

Til min datter Alma for å lyse opp selv de tyngste dagene. Morgan min beste venn og støtte.

Til minne om pappa - for at du lærte meg å lytte og se andres perspektiv.

SAMMENDRAG

”Å se med ett øye” er et studie av somaliske kvinner i Asker, en kommune like utenfor Oslo. Hovedvekten av feltarbeidet foregikk på Borgen, et lite område med store forskjeller. Her er villaer og blokker, rikdom og fattigdom. Og her er mennesker med bakgrunn fra mange forskjellige land. I blokkområdene bor det en del somaliere. Oppgaven presenterer i hovedsak voksne kvinner som alle er mødre, og som alle kom til Norge i voksen, eller nesten voksen, alder. Men de er også forskjellige. De kommer fra ulike steder i Somalia. De har ulike livssituasjoner: En er alenemor, to bor med mann og barn og en med mann, barn og svigermor. En er i fullt arbeid, en har praksis og to er hjemmeværende. De vektlegger dels ulike verdier, og har på ulikt vis tilpasset seg livet i Norge. Analysen er basert på historier og refleksjoner kvinnene formidlet om livene sine, samt observasjoner fra feltarbeid.

Hvordan er det å være somalisk kvinne i Norge? Hvordan opplever de Norge og nordmenn, og hvordan ser de på seg selv? Hvilke verdier vektlegger de og hvordan tilpasses verdier fra Somalia livet i Norge? Oppgaven forsøker å svare på disse spørsmålene med utgangspunkt i James Clifford sine teorier om diaspora, som ”dwelling-in-displacement”. I diaspora befinner man seg et sted i mellom her og der. Damene identifiserte seg blant annet som somaliere, afrikanere og muslimer – noe utenfor Norge – slik er diasporabevisstheten positivt grunnlagt. Men de har også opplevelser av at det er vanskelig å finne seg til rette i Norge, og av utenforskap og stigmatisering. Slik sett er diasporabevisstheten negativt konstituert. Livshistoriene formidler minner fra barndom i Somalia med sosial barneoppdragelse, en forventning om at jenter skal bidra fra ung alder og være flinke, og om fysisk avstraffelse. I Norge er det utfordrende å oppdra tenåringer i et samfunn som er annerledes fra det de selv vokste opp i. I ekteskapene virker rollefordelingen annerledes enn i Somalia, og tilpasset livet i Norge. Mye oppleves fremmed i Norge. Nordmenn er vanskelig å bli kjent med, og det er erfaringer av å bli dårlig behandlet og være redde. I tillegg er det uvante forbindelser mellom stat og individ – ved at barnevernet kan ta barn, at skole og hjem skal samarbeide, og at gamle sendes på sykehjem. Fellesskap og engasjement fremstår dermed som et tilsvarende svar på utfordringer med livet i Norge. Fellesskapet kan også oppleves kontrollerende og noen faller utenfor. Engasjementet virker samlende ved at det skjer på tvers av skillelinjer som klaner og opprinnelsessted i Somalia. Clifford redegjør også for tilpassing og bevaring. Verdien av å være en ”bra dame”: Sosial, raus, hjelpsom, gjestfri, sterk, selvstendig og god muslim, kan også være til hjelp i diaspora. Når verdier og praksiser bevares og tilpasses, spiller miljøpåvirkning og det å huske Somalia i fellesskap inn. Av verdier diskuteres forhold til det motsatte kjønn, tildekking, og å kunne jobbe med god samvittighet.

INNHALDSFORTEGNELSE

Takk	3
Sammendrag	5
Innholdsfortegnelse	6
Kapittel 1. Tema, metode og felt.....	9
<i>Teori og problemstilling</i>	9
<i>Metode.....</i>	11
Feltarbeid hjemme.....	11
Samtaler og livshistorier	14
Deltagende observasjon: Studentens rolle	16
Språk: Å snakke med ord og kropp.....	16
<i>Etikk.....</i>	17
<i>Informantene.....</i>	18
Om Nafiso	18
Om Aamino	19
Om Gargaarto.....	20
Om Feynuus.....	20
<i>Feltet.....</i>	21
Somaliere på Borgen og somaliere i Norge	23
Somalia og somaliere.....	26
Kapittel 2 Livshistoriene.....	29
<i>Aamino: Å skape et godt liv</i>	29
<i>Gargaarto: Alene med barna</i>	33
<i>Feynuus: Alt på stell.....</i>	37
<i>Et engasjert miljø.....</i>	40
Kapittel 3 Minner fra Somalia og Norge	43
<i>Barndom i Somalia.....</i>	43
Sosial barneoppdragelse.....	43
Straff	44
Flinke jenter	44

<i>Familielivet i Norge</i>	46
Livet med tenåringer.....	46
Ønskede egenskaper for barna	47
Mor	48
Ekteskap og kjønnsroller	49
<i>Det fremmede norske</i>	50
Å integreres i en vegg	50
Å bli behandlet dårlig og å være redd	52
Å ta barna: Frykten for barnevernet	55
Å involvere seg i skolen: Om skole-hjem samarbeid	57
Å sende sine gamle på sykehjem.....	59
Kapittel 4 Tilhørighet og fellesskap	61
Savn.....	61
Ute og hjemme	61
Kvinnefellesskapet.....	62
Engasjementet	64
På tvers av klaner	66
Somalia og Somaliland	68
Kontroll og miljøpåvirkning.....	69
Å huske sammen.....	70
Kapittel 5 Å ikke glemme hvem man er	72
<i>En bra dame: om verdier</i>	72
<i>Somalier, utlending, afrikaner, muslim: ulike identiteter</i>	76
<i>Bevaring og tilpassing</i>	77
Et kjønnssegregert samfunn?.....	78
Tildekking	79
Å jobbe med god samvittighet.....	81
Her og der	82
Konklusjon	83
<i>Videre studier</i>	84
Litteraturliste	85

KAPITTEL 1. TEMA, METODE OG FELT

Det er høst, og feltarbeidet har ikke startet enda. Selv om det av ulike grunner passer dårlig å reise hjemmefra nå, er det ikke først og fremst derfor jeg har bestemt meg for å gjøre feltarbeid hjemme. Gjennom tidligere jobber har jeg blitt kjent med folk som er helt nye i Norge og jeg ønsker å forstå bedre hvordan det oppleves. Hvordan det oppleves å komme hit, etablere seg her og å forsøke å forstå det norske samfunnet. Jeg bestemmer meg for å drive feltarbeid blant somalierne i nabolaget mitt. Somaliere, fordi jeg tenker de er mest fremmede for meg. Jeg kjenner ikke en eneste en og har knapt snakket med noen siden Mohammed i klassen på ungdomsskolen. Det meste jeg har lest i media eller hørt om, handler om kriminalitet, kjønnslemlestelse og misbruk av trygdegoder. Jeg velger mitt eget nabolag fordi jeg tenker det vil gjøre feltet lettere tilgjengelig, selv om jeg ser at det potensielt kan by på utfordringer å studere naboene mine. Så kommer jeg inn i matbutikken ved siden av togstasjonen en av dagene denne høsten, og kan ikke unngå å legge merke til en gruppe damer som snakker høylytt og engasjert sammen på et språk jeg ikke forstår. De er alle tildekket. I ettertid vil jeg tro at det var ulik lengde og farge på hijabene, men det ser jeg ikke der og da. Det eneste jeg ser er fremmedhet. Hvordan i alle dager skal jeg i det hele tatt få kontakt?

TEORI OG PROBLEMSTILLING

Hvordan er det å være somalisk kvinne i Norge? Hvordan opplever de Norge og nordmenn, og hvordan ser de på seg selv? Hvilke verdier formidles? Og ikke minst: Hvordan tilpasses verdier fra Somalia livet i Norge? En godt voksen dame fra Somalia anbefalte meg å snakke med noen av de unge studentene i miljøet. Hun var kledd i jilbab, og var ikke en av dem som tok ordet oftest. Nå nikket hun mot de andre damene som satt samlet rundt bordet på helsestasjonen, og sa: ”For vi ser med ett øye”. Nøyaktig hva hun mente med dette vet jeg ikke, men jeg tolker det som at hun opplever å se det norske samfunnet og livet her med somaliske øyne, og at det gjør det vanskelig å forstå og tilpasse seg. De unge jentene på universitetet, de ser med to øyne, de forstå begge verdener, både den somaliske og den norske.

Hvordan det er å være somalisk kvinne i Norge er et stort tema. For å få svar på spørsmålet, har jeg snakket med kvinner, lyttet til deres erfaringer, vært med på deler av dere hverdag og også blitt kjent med et somalisk lokalmiljø. Jeg startet feltarbeidet med et ønske om å studere somalisk barneoppdragelse, og deres forhold til de norske institusjonene som barnehage og skole. Men jeg ville også være åpen for hva de var interesserte i. Damene jeg ble kjent med under feltarbeidet

fortalte meg historier om livene sine i Somalia, om de første sjokkerte møtene med Norge og om gleder, utfordringer, verdier og praksiser. De har lært meg langt mer enn jeg kan få skrevet i en oppgave, men historiene jeg ble fortalt fortjener å høres. Gjennom bitene av livshistoriene jeg har fått del i, forsøker oppgaven å diskutere erfaringer av å leve i diaspora. Jeg benytter meg i hovedsak av James Clifford sine teorier i boken "Routes". Han beskriver hvordan diaspora kan være positivt og negativt konstituert, henholdsvis ved assosiering med noe større utenfor nasjonalstaten, som "Afrika" eller Islam, eller ved erfaringer av diskriminering og ekskludering (Clifford 1994, 311). Han omtaler diaspora som "dwelling-in-displacement" (1997, 254), eller som både roots og routes (1994, 307-308). I diaspora lever men dermed litt midt i mellom. Man både tilpasser seg og viser motstand mot vertsnasjonen. Og man endrer og bevarer elementer fra gamlelandet (Clifford 1994, 317). Mohamed Diriye Abdullahi, tidligere journalist i Somalia, nå språkkonsulent og oversetter i Canada, redegjør for kultur og skikker i Somalia i boken «Culture and customs of Somalia» (2001). I analysen har jeg benyttet meg mye av hans bok som et sammenlikningsgrunnlag, særlig for å se på bevaring og tilpasningsprosesser.

Sosialantropologien har ofte presentert binære opposisjoner som kultur:natur og mann:kvinne (Ardener 1989, s.84), eller fri/bundet, kan velge selv/er hindret fra å velge (Abu-Lughod 2006, 1628). Litteratur har gjerne presentert muslimske kvinner som «offer» i et undertrykkende samfunn (Kwan, Hopkins og Aitchison 2007, 4), og redusert komplekse situasjoner til "menn undertrykker kvinner" (Abu-Lughod 2006, 1626). Selv om oppgaven presenterer kvinner og deres liv som døtre, koner og mødre, og slik på ett vis gjennomgående handler om det å være kvinne, bygger ikke teksten på teorier om kjønn. Det er hovedsakelig på grunn av fokuset kvinnene selv hadde. De snakket lite om hvordan de var annerledes enn menn, og mer om hvordan de som somaliere var forskjellig fra nordmenn. Jeg ønsker derfor å presentere kvinners agency gjennom livshistoriene og refleksjonene de formidlet – slik Marianne Gullestad beskriver i "Kitchen-table society" at hun ønsker å vise verdigheten i livene deres, og hva kvinnene i hennes studie selv var opptatt av (Gullestad 1984, 12-16).

Kjønn står heller ikke alene som en faktor som påvirker kvinnenens liv. Også rase, klasse og nasjonalitet henger sammen med opplevelse av kjønn (Rouse 2004, 2). Clifford er også opptatt av dette, når han påpeker at det må redegjøres for rase, klasse og kjønn, da dette er tverrgående strukturer som gjensidig påvirker eller griper inn i hverandre (Clifford 1994, 313). I enda mindre grad enn kjønn ble det snakket om rase og klasse. Hvordan det likevel kan påvirke livene deres, håper jeg kommer frem ved beskrivelse av felt og også noe i analysen.

Ut fra teoriene som ovenfor er kort oppsummert, og på basis av historiene jeg er blitt fortalt og verdiene disse formidler, i tillegg til det jeg selv har observert i feltarbeidet, forsøker oppgaven å svare på følgende problemstilling:

Hvordan formidler livshistoriene og miljøet på Borgen erfaringer av å leve i diaspora?

METODE

Feltarbeid hjemme

Oppgaven forsøker å formidle somalieres egne betraktninger rundt livet, betraktninger jeg har fått del i via feltarbeidet. For fra å være en fremmed masse med damer på matbutikken, fikk jeg kontakt. Jeg ble kjent med kvinner, menn, ungdommer og barn. Jeg fikk komme hjemme til dem og bli med når de traff hverandre i ulike arenaer. De inkluderte meg i fellesskapet sitt, gav meg av tiden sin og fortalte meg historiene sine. Mest av alt har jeg hatt samtaler med kvinnene. Ved kjøkkenbenken, på lekeplassen eller på tur. Over gode måltider og utallige kopper søt somalisk te.¹

Når hjemmeantropologi diskuteres, er gjerne hjemmeblindhet et sentralt tema. Det kan være vanskelig å kritisk studere det samfunnet man selv kommer fra, fordi mye oppleves som så selvsagt at man ikke ser det (Rugkåsa og Thorsen 2003; Brox, Gullestad og Barth 1989, 200-207). Jeg var fullstendig på bortebane i den forstand at somalisk levesett og kultur var nytt for meg, og at mange av livserfaringene kvinnene hadde var annerledes enn mine egne. Likevel er konteksten de lever i – det norske samfunnet – min hjemmebane. Dermed kunne det ”norske” fort bli et mål på ”normalen” for meg, og hindre meg i å se hvordan de har blitt påvirket av dette. Målet var derfor å gjøre det ukjente kjent og det kjente ukjent for meg (Rugkåsa og Thorsen 2003, 18-19).

Antropologi i nabolaget hadde praktiske fordeler: Jeg har møtt naboer på vei til og fra sentrum, utenfor blokkene og på matbutikken, og slik fått en liten samtale her og der. Det har vært enkelt å kunne treffe noen spontant. I ettertid treffer jeg også stadig på informantene. Dersom jeg underveis i bearbeidings- og skriveprosessen har lurt på noe, har de vært lett tilgjengelige. Og det er interessant å følge den videre utviklingen av miljøet, og fint å få se hvordan det går med alle de som gav meg så mye. Samtidig var det utfordringer. Jeg hadde mitt eget nettverk fra før, som det var vanskelig å

¹ I forberedelse til felt, leste jeg om etikk på ASA sine nettsider. Der det stod om antropologens ”gjengjeldelse” til informantene (ASA 2011, 6). Det var anledninger der noen trengte å kjøres steder, og jeg vet at for noen var det bra å ha en å snakke norsk med. Det opplevdes naturlig som noe man gjør for venner, fremfor en obligatorisk ”tilbakebetaling”. Likevel, jeg har fått langt mer enn det lille jeg har gitt tilbake.

midlertidig ”melde seg ut av”. Det skapte en usikkerhet på om jeg egentlig var nok ”i felt”?

Samtidig var realiteten oftere at informantene som småbarnsmødre hadde syke barn, timer hos legen, NAV eller på andre vis var opptatte - eller de trengte å hvile. Det var dager der jeg ikke fikk til noen avtaler med informanter, og det kunne være dager som ble så fulle at jeg ikke rakk å skrive feltnotater. Til sammen har det likevel blitt et godt analysegrunnlag.

Feltarbeid foregikk våren 2015. I forberedelsene til feltarbeidet tok jeg kontakt med ulike instanser. Jeg forsøkte først å komme i kontakt med den ene somaliske organisasjonen lokalisert i området som jeg fant på nett, men uten hell. Siden kontaktet jeg Asker kommune og kom i kontakt med Ingeborg, som ledet Borgenprosjektet. Prosjektet ønsket større fokus på samskaping mellom kommune, innbyggere, lag, foreninger og næringsliv og ble startet opp på bakgrunn av innbyggers bekymring for ”whiteflight” fra Hagaløkka skole, etter at fire elever ble tatt ut av skolen (Blåsmo 2014). Ingeborg inviterte meg med til arenaer der jeg fikk kontakter i miljøet og et nærmere innblikk i styrker og utfordringer. Herfra fikk jeg kontakt med noen engasjerte menn som blant annet arrangerte fotball og leksehjelp for barn og ungdom. Jeg kontaktet en ansatt på frivillighetshuset som ligger i utkanten av Asker sentrum, og fikk tillatelse til å komme på et ukentlig arrangement der damer kan komme for å sy, strikke, hekle, eller bare snakke sammen og spise mat. Her kom jeg i kontakt med noen som jeg siden var på besøk hos, og traff på folk jeg kjente litt fra før. Etterhvert ble jeg også med damer jeg kjente fra andre steder når de skulle dit.

Jeg kontaktet helsestasjonen, den ene barneskolen og Åpen barnehage. Kari på helsestasjonen, som er helsesøster for det området der mange av de somaliske mødrene bor, foreslo å starte opp en turgruppe. Det ville gi helsegevinst, og kunne være en god måte å få gode samtaler på. Jeg skrev en lapp om turgruppa og om prosjektet, og la til at jeg ønsket kontakt – også om noen *ikke* ønsket å gå tur. Denne lappen ga jeg til helsestasjonen og Åpen barnehage. Kari delte ut lapper og fortalte mødrene som kom til henne om meg. I feltrapporten beskriver jeg hvordan jeg etterhvert fikk kontakt: ”De første ukene var det stille. Jeg møtte opp for å gå tur på sted og tid jeg hadde oppgitt på lappen, noen av gangene i tykt snøvær, og med et stadig synkende håp om at noen skulle dukke opp. Så en fredag ettermiddag ringte telefonen. «Hei, det er Magan. Kona mi fikk en lapp på helsestasjonen. Hun vil gjerne treffe deg». Vi snakket litt, og etterhvert fikk jeg kona på telefonen.”² Det var altså den lille lappen som gav meg kontakt med Nafiso som jeg endte med å tilbringe aller mest tid sammen med. Hun introduserte meg også for nettverket sitt, som gav meg flere gode

² Jeg spurte i ettertid hvorfor mannen ringte, og ikke Nafiso selv. Hun hadde sagt at hun ønsket å ta kontakt, og han foreslo å ringe for henne.

kontakter. Jeg fikk i tillegg god kontakt med et par stykker jeg traff på helsestasjonens ICDP-kurs³, som også introduserte meg for venner. Ved å få kontakt via kommunen, kunne jeg lett oppfattes som en representant for det offentlige. Jeg fikk også høre ved et par anledninger at det var noen som var eller hadde vært skeptiske til meg – de trodde kanskje jeg jobbet for barnevernet. Jeg fikk likevel inntrykk av at de fleste syntes det var fint at jeg ville lære om dem, og noen virket også lettet over at noen fattet interesse og ønsket å forstå. Informantene inviterte meg med på en del av det de gjorde. I tillegg til å være på besøk hos dem, har vi gått turer, ofte til sentrum der vi var på biblioteket, kjøpesenteret, damedag eller satt ute i vårsola. Jeg har vært med på rundtur for å søke praksisplass, på Åpen barnehage og på besøk hos legen. Jeg har fått være med i bryllup og et foreldreveiledningskurs på somalisk, som en av de engasjerte mennene tok initiativ til, med foredragsholder fra England. Jeg har vært med de på lokale sosiale arrangementene som marked, kulturkveld og 17.mai. Jeg har truffet dem på nærmiljøkonferanse arrangert av Borgenprosjektet, og fått være med på en konferanse de arrangerte selv. På disse lokale arrangementene har jeg også blitt kjent med noen av mennene i miljøet. En gjeng unge jenter har jeg blitt kjent med på fotballkvelder, leksehjelp og på besøk hjemme hos meg. En student inviterte meg med til Oslo for å spise somalisk frokost på restaurant. Slik har jeg både fått observere informanter hjemme, sammen med andre somaliere og i nærmiljøet ellers.

Etter endt feltarbeid ble jeg ansatt i en prosjektstilling i Borgenprosjektet, og studiet ble satt på delvis pause. Etter å ha jobbet i dette prosjektet et halvt års tid, fikk jeg også en prosjektstilling i et inter-religiøst dialogprosjekt for ungdom, med utgangspunkt i den lokale kirken på Borgen og Somalisk Trossamfunn, som også holder til på Borgen. Det gav meg mulighet til å se feltet mitt fra et annet perspektiv og det var interessant å få se miljøet fra kommunens side – engasjerte ressurspersoner med masse initiativ. På tross av verdifull innsikt, særlig å få høre unges opplevelse av å være ung, troende og med bakgrunn fra Somalia, kan det ikke komme oppgaven til gode. For mange av de jeg møtte i denne perioden var jeg kun kommuneansatt – ikke en som studerte det somaliske miljøet. Det ville være rolleblanding å ta dette inn i oppgaven, uten å avklare med de involverte.

³ På nettsiden står det om ICDP: " International Child Development Program (ICDP) er et enkelt, helsefremmende og forebyggende program som har som mål å styrke omsorgen og oppveksten for barn og unge. Det retter seg mot omsorgsgivere og skal styrke deres omsorgskompetanse" (ICDP).

Samtaler og livshistorier

”Jeg har prøvd å bringe frem disse forholdene gjennom Nyomans egne refleksjoner og fortellinger. Derved får jeg ikke frem alt jeg har lært om balinesisk kultur og verdensbilde, men jeg kan forhåpentligvis gi en mer livsnær og overbevisende fremstilling av Nyomans opplevde virkelighet, som er forskjellig fra den som en uvitende betrakter får inntrykk av at den må være.” (Barth 2008, 150).

En av de første gangene vi var sammen, lurte Nafiso på hvorfor jeg ikke skrev notater⁴. Jeg forklarte henne om deltagende observasjon og om hvordan jeg arbeidet. Når hun siden introduserte meg for andre, forklarte hun dem at jeg skrev om somaliere, men var mest opptatt av å lære når jeg var sammen med dem, og så skrev det ned når jeg kom hjem. Blir det korrekt nok? Er det et godt nok grunnlag for siden å analysere og trekke konklusjoner? Her kommer hjemmefelt meg til gode. Dette er for meg også et viktig poeng i forhold til etikk, som jeg kommer tilbake til. Jeg har hatt mulighet til å la damene lese og kommentere det jeg har skrevet om dem. Sitatet innledningsvis er hentet fra Fredrik Barth sin bok ”Vi mennesker”. Her lar han oss møte Nyoman, slik at leserne kan bli kjent med hans opplevde virkelighet, fremfor å tolke et levevis dithen at kanskje de det gjelder ikke kjenner seg igjen i det selv (Barth 2008, 135).

I litteratur jeg har lest om livshistorier, er gjerne informantene bedt om å skrive ned eller fortelle sin historie (Gullestad 1996;Danielsen 2005). Jeg har ikke bedt mine informanter om å fortelle meg livshistoriene sine. Kan jeg likevel kalle det livshistorier? Mange av damene har i samtalene våre delt generøst av sine erfaringer fra livet. Selv om historiene har kommet stykkevis, så er de likefullt fortellinger fra livet. Gullestad skriver også i *Hverdagsfilosofier*: ”Mye hverdagslig sosialt liv består i at mennesker forteller hverandre om hendelser de har opplevd. De formidler, med andre ord, biter av sin livshistorie” (1996, 15). Historiene har gjerne kommet som et resultat av et spørsmål eller et samtaletema. Som Gargaarto, en av damene jeg tilbragte en del tid med, fortalte om opplevelser fra sin barndom på ICDP-kurset da temaet var forskjellsbehandling av jenter og gutter. I samtaler stilte jeg gjerne oppfølgingsspørsmål til det som ble sagt. Jeg opplevde at forkunnskap kunne åpne opp for gode samtaler (Sørheim 2003, 71-76). Jeg kunne for eksempel spørre: ”Kommer du fra nord eller sør?”. Var de fra nord, spurte jeg gjerne bekreftende ”Å, Somaliland, da?” Flere spurte overrasket: ”Kjenner du Somaliland?!” I et tilfelle ledet denne lille åpningen til en beretelse om å leve i krig. Hadde damene blitt bedt om å fortelle livshistorien sin, uten innblanding fra meg eller andre, kan det hende det er andre historier som ville kommet frem. Kanskje hadde ikke Gargaarto

⁴ Jeg skrev notater mens jeg var i felt en gang iblant, men mest når det gjaldt somaliske uttrykk, eller det var en setning jeg tenkte var særlig viktig å huske, eller i settinger der det var naturlig å være ”tilskuer”.

valgt å fortelle om hvordan hun ble banket opp av moren sin som barn. Kanskje hadde ikke Aamino fortalt om da hun som barn fikk kjeft av en fremmed mann. Jeg har derfor forsøkt å ha med settingen, eller det som ledet frem til fortellingene.

Er livsfortellinger troverdige nok til å brukes som forskning? Man kan ikke vite sikkert om det som fortelles er sant eller helt korrekt – alle erfaringer er jo personlige. I tillegg fortelles det retrospektivt, og hendelser som skjedde for lenge siden, kan forstås på nye måter etter en tid (Danielsen 2005, 11-12). Livsfortellinger som basis for forskning er mye diskutert, blant annet av James L. Peacock og Dorothy C. Holland. De skriver i artikkelen ”The Narrated Self: Life Stories In Process” at det er irrelevant om historien er sann eller ei (Peacock og Holland 1993, 368). Marianne Gullestad understreker at de må studeres nettopp som fortellinger og viser hvordan fortellingene kan formidle blant annet kultur, ideer og sentrale verdier – uavhengig av om alt er korrekt (Gullestad 1996, 14-17). Verdier er også et sentralt tema i denne oppgaven. Ingen lever vel fullt og helt opp til verdiene vi har, men verdiene gir likefullt uttrykk for noe som er viktig for oss. I tillegg har jeg forsøkt å ha i bakhodet at noe muligens er sagt fordi de har trodd at det er det jeg ønsket å høre (Danielsen 2007, 170).

Hva har jeg valgt å ta med? I tillegg til at mye er kuttet ut på grunn av rammene for oppgavens lengde, er noe utelatt for å beskytte informantenes privatliv og noe fordi det er mindre relevant i sammenhengen. Fra historier om livet i Somalia har jeg hovedsakelig lagt vekt på bakgrunnsinformasjon som gjør det lettere å forstå opplevelsene de har fra livet i Norge, med levemåter og viktige verdier. Resten av historiene handler i stor grad om å forsøke å finne sin vei i det norske samfunnet og tilpasse seg livet i Norge. Samtidig formidler de også bevaring av viktige verdier og praksiser. Livshistoriene som fortelles er ikke nødvendigvis fra de jeg var mest sammen med, men fra noen av dem som delte flest erfaringer og fortellinger. For å få en viss bredde har jeg valgt kvinner med ulike liv. En bor med mann nummer to og har hendene fulle med barn og arbeid. En er alenemor for fire. Og en bor med svigermor, mann og fem barn. I analysene er det supplert med ting andre har sagt eller ting jeg selv har observert. Det er særlig Nafiso, som jeg tilbrakte mye tid med, som kommer en del frem i analysen. Denne teksten er historiene fra de få. De kan ikke generaliseres til et felles ”Somaliere i diaspora mener at....” En annen kvinne, fra et annet sted og en annen familie, bosatt et annet sted i Norge, eller i et annet land, ville fortalt en annen historie. Også blant mine damer ser jeg både fellestrekk og ulikheter: i livssituasjon, grad av tilpasning og i verdier. Forhåpentligvis kan teksten gi en dypere forståelse av hvordan livet i Norge *kan* oppleves, og kanskje også bidra til et ønske om å forsøke å forstå hvordan andre igjen kan oppleve det annerledes.

Deltagende observasjon: Studentens rolle

I deltagende observasjon står ikke studenten/forskeren objektivt utenfor materialet som studeres. Hvem jeg er, har påvirket hvordan forhold jeg har fått, hvilke roller jeg har blitt tildelt og det påvirker også til en grad hva jeg ser. (Briggs 1970, 41-44; Okely 2012, 125-142; Sørheim 2003, 73). Kanskje viktigst for kontakten jeg fikk, var at jeg brøt med en del av fordommene mine informanter hadde om nordmenn: Jeg var pratsom, interessert i å bli kjent med dem, og delte i tillegg noen av deres verdier.

Marianne Gullestad diskuterer sin egen person og oppvekst, for å knytte funn til bestemte ståsted, og slik gjøre det mer objektivt. Hun understreker at det likevel ikke skal handle om forskeren/studenten og at man ikke med sikkerhet kan vite hva fra studentens liv som har innflytelse på forskningen (Gullestad 1996, 45). Kanskje kommer interessen for å studere de som er litt annerledes i samfunnet vårt fra egne erfaringer litt på "utsiden" av samfunnet, med oppveksten i en konservativ menighet. Kanskje er det fordi jeg alltid har vært interessert i andre måter å se på verden og leve livet. I prosessen med feltarbeid og tiden etter har jeg parallelt hatt en privat prosess der jeg har sett oppveksten min i menigheten i nytt lys. Tankeganger om "oss og dem", å leve etter andre normer enn de man går i klasse med, og det å være i en gruppe der man støtter og hjelper hverandre, men også observerer hverandre, for å se om man følger "reglene", er kjent for meg. Har dette gjort det lettere å forstå noen aspekter i livene til menneskene jeg har møtt? Eller har det formet hva jeg har sett? Vi ser alle verden utfra vår bakgrunn og erfaringer, også mine informanter. De er selv eksperter på sine liv. Oppgaven legger derfor vekt på deres egne formidlinger av kunnskap og erfaring (Sørheim 2003, 73-74), og ses i lys av relevante teorier og annen forskning.

Språk: Å snakke med ord og kropp

I samtaler en-til-en har ikke språket vært noe særlig hinder. I situasjoner der informanter ikke har funnet det norske ordet, har de brukt kroppsspråk og forsøkt å forklare med andre ord. Jeg lærte meg noen få fraser og enkeltord på somalisk, men det fungerte mest som en måte å innlede kontakt på. Jeg var ikke i nærheten av å forstå samtaler somaliere mellom. Og akkurat det hadde nok kunnet utgjort en stor forskjell - dersom jeg kunne forstått det som ble sagt når flere somaliere var samlet. I disse situasjonene har jeg brukt de andre sansene mine. Heldigvis bruker mange av informantene mine både armer og ben, og ikke minst ansiktsuttrykk når de snakker. Tonefall og blick sier også sitt. Sitater i teksten er stort sett skrevet fra hukommelsen kort tid etter samtalene. Når jeg siterer damene har jeg valgt å gjengi språket slik de har uttalt det.

ETIKK

En av mine største utfordringer i forhold til etikk, er at jeg er redd informantene lett kan kjennes igjen. Det er et relativt lite miljø i området, og de fleste vet hvem de andre er, eller kjenner hverandre. Torunn Sørheim diskuterer også dette, i artikkelen ”Feltarbeid blant innvandrere”. Forstår informantene hva det innebærer å forskes på, og siden offentliggjøres? På tross av anonymiseringer kan de nære beskrivelsene gjøre at personene lett kan identifiseres av andre som kjenner til dem (Sørheim 2003, 70). På grunn av dette har jeg ikke bare anonymisert navnene, men også endret på antall barn, bosted og liknende. Jeg fikk etterhvert god kontakt med en del av damene. Dette kan ha ført til at de ble mindre reserverte i forhold til hva de fortalte meg. Noen få kommenterte underveis i samtaler hva de ønsket at jeg ikke skulle skrive om. Andre har jeg innimellom lurt på om de virkelig har forstått hva det innebar å være sammen med meg. Har jeg forklart det godt nok? I noen tilfeller ble det forklart i overkant enkelt at jeg studerte ”somalisk kultur”. For å unngå at noen i ettertid skal føle seg tråkket på eller eksponert (ASA 2011, 3-6), har jeg derfor, som tidligere nevnt, tatt kontakt med dem i ettertid, og gått igjennom det jeg har skrevet sammen med dem (Hutchinson 1996, 29-30). Tilbakemeldingen fra de jeg har skrevet om har vært varierende. Noen har sagt at alt var greit, andre har bedt meg endre små detaljer. Opprinnelig inneholdt oppgaven fire livshistorier. Da innleveringen nærmet seg og jeg forstod at en av damene hadde fått kalde føtter, tok jeg bort hennes livshistorie. Selv om jeg er trygg på at hun var godt anonymisert, opplever jeg ikke at det er riktig å skrive en såpass lang sammenhengende tekst om en som ikke ønsker å skrives om. Dessuten kan jeg ikke være sikker på at en tekst jeg ikke opplever utleverende, tolkes på samme måte av andre. Noen av historiene og poengene denne damen formidlet har jeg likevel valgt å beholde, men da i form av ”en dame sa ...”. Det er også andre damer jeg har snakket med og referer til en gang eller to, som jeg ikke har bedt godkjenne teksten. De er fullstendig anonymisert på samme måte.

Så langt i dette kapittelet har jeg kort innledet tema for oppgaven, og gjort rede for metode med feltarbeid, samtaler og livshistorier. Jeg har også plassert meg selv i feltet og diskutert utfordringer i forhold til språk og etikk. Før livshistoriene presenteres og analyseres, redegjør resten av kapittelet for Borgen - stedet feltarbeidet i hovedsak foregikk, og gir en generell beskrivelse av somalieres situasjon i Norge, samt av Somalia som land og folk. Denne bakgrunnsinformasjonen kan gi en bedre forståelse av informantene og opplevelsene de formidler.

INFORMANTENE

Øyvind Fuglerud skriver at man i forskning har en ”...tendens til å betrakte minoriteter som samstemte i sin vilje til å leve på bestemte måter” (Fuglerud og Eriksen 2007, 11). James Clifford mener at informanter hverken er et rent resultat av kultur eller et helt unikt individ (Clifford 1997, 23). Som tidligere nevnt, er dette erfaringene til et fåtall individer. Det sier ikke noe om alle med somalisk bakgrunn som bor i Norge, men har til hensikt å vise hvordan det kan oppleves og hvordan noen uttrykker sine tanker, erfaringer og handlinger. Selv om historiene og personene som oppgaven presenterer er forskjellige, og jeg har også møtt flere som ønsker å leve livet sitt annerledes enn det som presenteres her, vil nok opplevelser som formildes av å komme som ny til Norge, leve som minoritet og i somalisk diaspora likevel være gjenkjennelig for mange.

Gjennom feltarbeidet har jeg vært heldig og fått bli kjent med mange flotte kvinner, menn, ungdommer og barn med bakgrunn fra Somalia. Noen var jeg med over tid gjentatte ganger, andre hadde jeg kanskje én lang, god samtale med, og atter andre traff jeg flyktig her og der, og slo av noen prater med. Det er mange som har gitt meg av sin tid, og de fortjener alle en stor plass. Jeg har valgt ut noen av dem som har delt flest historier fra livet sitt. Jeg presenterer tre historier. Alle er damer som kom til Norge som ungdom eller voksne, men de er også ulike. De ankom Norge forskjellig: To for å gjenforenes med ektemenn, en flyktet sammen med mannen, og en flyktet alene. De har ulik familiesituasjon. De kommer fra forskjellige steder i Somalia og fra ulike klaner. De går dels ulikt kledd, bor forskjellig, og har både ulike og sammenfallende verdier og tankesett. Felles for de alle er at de er mødre, med bakgrunn i Somalia. Og av praktiske grunner er de fleste helt/delvis hjemmeværende, da de som arbeidet fullt og i tillegg hadde barn, ikke hadde mye tid å avse.

Jeg omtaler informantene og miljøet ofte som ”somalisk”, og i noen tilfeller ” med bakgrunn fra Somalia”. Jeg kunne også brukt ”norsksomalier” eller ”somaliske nordmenn”. Flere av de jeg ble kjent med har bodd lenger i Norge enn i Somalia (eller naboland), og noen er født her. De fleste jeg snakket med brukte selv merkelappen ”somalier”. Derfor har jeg valgt å bruke det her, men jeg forsøker å spesifisere i forhold til fødested og botid.

Om Nafiso

Nafiso, min første kontakt, har generøst tilbrakt mange timer med meg – fortalt meg om somalisk kultur og om livet sitt. Hun har introdusert meg til andre, tatt meg med på arrangementer, laget mat til meg og delt hverdagen sin med meg i større grad enn noen av de andre. Når jeg likevel ikke har

valgt å presentere hennes livshistorie, er det mest fordi den er så veldig fragmentert. Den ble fortalt i små deler, på mange ulike plasser, og i mange ulike situasjoner. Det Nafiso har fortalt meg og det jeg har opplevd sammen med henne, er derfor presentert litt her og der. Noen ganger bygger det opp under andre observasjoner, noen ganger bringer det inn andre perspektiver.

Jeg har valgt å kalle henne Nafiso. Det betyr dyrebar, og det har hun har blitt for meg. Hun kom til Norge som enslig mindreårig asylsøker. Faren hennes døde ung, så en periode i barndommen var det kun mor som forsørget henne. Hun har vokst opp på landet. Nafiso bor med mann og to små barn – en i barnehagealder og en som fortsatt er hjemme. Nå har hun fått oppholdstillatelse i Norge, men på den tiden feltarbeidet foregikk, hadde hun ikke fått det enda. Uten oppholdstillatelse kan hun hverken gå på skole eller jobbe, men hun drømmer om begge deler. Hun tilbringer derfor dagene med barna, matlaging og andre husoppgaver, og med å treffe andre somaliske damer. Innimellom er hun på Åpen barnehage og damedag. Når jeg er på besøk, trekker hun seg tilbake for å be når det er tid for det. Nafiso kler seg i jilbab eller cabayad⁵. Hun gikk barne- og ungdomsskole i Somalia på en privat koranskole.

Om Aamino

Underveis i feltarbeidet var det flere som sa de skulle ta kontakt og invitere meg hjem, men som aldri gjorde det. Aamino sa aldri at hun skulle ta kontakt, men gjorde det likevel. Hun spurte meg hva jeg egentlig skulle skrive om. Hun var reflektert og hadde god forståelse av det norske samfunnet. Jeg la raskt merke til henne i den store gruppen somaliere som var samlet. Kanskje var det fordi det virket som hun og mannen hadde et nært forhold – de stod sammen i pausene, og hun holdt ham i armen. Selv om hun er høy og rank, så hun liten og nett ut ved siden av mannen sin. Kanskje var det fremtoningen hennes, hun virket trygg og åpen. Eller kanskje var det fordi hun tok ordet og snakket høyt og fikk folk til å le. Aamino betyr trygg og sannferdig.

Aamino vokste opp i byen nord i Somalia. Hun kom alene til Norge et år etter mannen sin. Nå har hun bodd her i over 20 år. Alle fire barna er født i Norge. De to eldste, som hun fikk med sin første mann, er voksne nå og tar utdanning. De to yngste, som hun har fått med den nye mannen, er i barneskole- og barnehagealder. De bor på et område i Asker som er preget av god kapital og en

⁵ Ulike betegnelser på klær:

Jilbab = Det som i Norge gjerne kalles hijab. Heldekkende, men viser ansiktet.

Cabayad = Som hijab, men uten hodedekke (det brukes ved siden av).

Dalad = Halv hijab.

Garbasar = Lengre sjal som festes løst rundt skuldre og hode. Vanlig i bryllup, sammen med dira.

Dira består av underskjørt og en (ofte gjennomsiktig) kjole over. Abdullahi skriver at plagget ble brakt fra Djibouti på 1970-tallet, men er blitt så godt som universal for somaliske kvinner (Abdullahi 2001, 118).

mindre flerspråklig befolkning enn Borgen. Rekkehuset de bor i, leier de av kommunen, men hun håper de kan kjøpe det etterhvert. Hun bodde på Borgen tidligere. Aamino fullførte videregående i Somalia, og hun har tatt norsk grunnskole som voksenopplæring, og siden utdannet seg til å bli barne- og ungdomsarbeider. Hun jobber fulltid. Jeg treffer henne ved noen anledninger og er på besøk hos henne en lørdag. Aamino gikk kledd i en fargerik dira og garbasar eller sjal de fleste gangene jeg traff henne, og fortalte at hun bruker bukse og sjal på jobb.

Om Gargaarto

Jeg ble kjent med Gargaarto på ICDP-kurs på helsestasjonen, der hun delte deler av sin livshistorie. Da jeg fortalte at jeg skulle skrive om somaliere, spurte hun: ”Når du er ferdig med studiet, og du ser en somalisk familie har problemer, vil du hjelpe da?” Etterhvert var jeg på flere besøk, gikk tur og møttes på fellesarenaer eller lokale treff. Gargaarto delte uredd sine erfaringer fra livet. ”Jeg må fortelle. Jeg er ikke redd. Jeg oppdrar 4 barn alene. Bruk navnet mitt”, sa hun. Skriv ”hun synes sånn og sånn er vanskelig”. I biter, som jeg har forsøkt å sette sammen, forteller hun om livet sitt.

Gargaarto kommer fra Sør-Somalia, nær grensen til Kenya, familien hennes eier land der. Hun er i slekt med Siad Barre, tidligere president og diktator i Somalia. Familien hennes var velstående. Hun gikk barneskolen i Somalia, det vil si at hun har fire års skolegang. Gargaarto har bodd i Norge i 13 år. Hun har vært gift to ganger, men opplevde vold i begge ekteskapene. Nå er hun alene om å ta seg av fire barn i alderen 3-15 år. De bor høyt i en blokk, i en 4-roms leilighet. Hun pleide å jobbe på sykehjem, men som alenemor fikk hun beskjed fra barnevernet om at hun måtte slutte å jobbe, slik at hun kunne konsentrere seg om barna. På søndager drar hun og datteren til grendehuset ovenfor Rønningen skole for å høre koranen sammen med andre kvinner og barn. Fordi historien om Gargaarto, i likhet med de andres, også omhandler barna, har jeg valgt å anonymisere - på tross av at hun sa jeg kunne bruke navnet hennes. Gargaarto betyr hjelpsom. Hun hjalp meg, og jeg så at hun hjalp andre rundt seg. Hun virker ha et stort nettverk, og også kontakter utenfor det somaliske miljøet. Ute blant folk brukte hun jilbab

Om Feynuus

Jeg husker ikke helt når jeg traff Feynuus for første gang. Kanskje var det på ICDP-kurset, eller i Asker sammen med Nafiso. Jeg fikk i alle fall tak i nummeret hennes og fikk komme på besøk. Fortellingene er fra denne dagen, fra kjøreturer og andre møter vi har hatt. Jeg har valgt å kalle henne Feynuus, det betyr lys. Med sitt åpne og strålende ansikt, passer det godt. Men jeg kunne kanskje kalt hun Hooyo (mamma) også, for hun er veldig omsorgsfull. Når hun ved ulike anledninger i nærmiljøet har solgt samboosa, har hun ofte sendt med en god tallerken hjem til meg

og mannen min. Når jeg har vært syk, har hun ringt, og da jeg fikk baby, kom hun på besøk med gave. Da jeg var med Feynuus for å søke praksisplass i en butikk, ba en ansatt oss vente på sjefen, så hun kunne få se hvor imøtekommende og fint ansikt Feynuus har. Og Gargaarto, som bor i et annet område på Borgen, kommer fra en annen del i Somalia, og fra en helt annen klan, utbrøt: Hun er så snill! da hun snakket om Feynuus. Det virker som om Feynuus har et stort nettverk.

Feynuus vokste opp som nomade i Nord-Somalia, og har svært lite skolegang. Hun giftet seg ung, og mannen flyktet til Norge. Hun fikk tre barn i Somalia. For omtrent seks år siden kom hun og barna til Norge. Feynuus er den av mine informanter som lever nærmest i ”storfamilie”, med svigermor, mann og fem barn. De bor i en blokkleilighet, og har flere slektninger i nærheten. Mannen jobber, og hun selv får praksisplass mens feltarbeidet foregår. Feynuus bruker sjal som dekker hode, hals og øverste del av overkroppen. Under har hun langermet og fotsid kjole. Hun har ofte noe med mønster eller farger.

FELTET

Borgen er et lite område i Asker kommune, utenfor Oslo. Kommunen er preget av god økonomi og velstående innbyggere. I sentrum er kjøpesenter, kulturhus, bibliotek, små handlegater med butikker, kafeer og restauranter, åpne områder med leke- og sitteplasser, tog- og busstasjon, postkontor, legesentre, bank og enda flere ting som gjerne hører til små sentra. Går du forbi togstasjonen og opp en bratt bakke, omtrent ti minutters gange utenfor sentrum, er du nederst på Borgen, og veien deler seg. Uansett hvilken retning du velger videre, vil du før eller siden treffe enda en oppoverbakke. Borgen ligger i en skråning. Nederst er det, foruten rekkehus og noen få eneboliger, først og fremst blokker. De ble bygd på 60- og 70-tallet, og lite er blitt gjort for å oppgradere dem siden den gang. Avhengig av hvilken vei du går videre, passerer du kanskje en matbutikk, barnehage eller skole, og krysser den bilveien som leder inn til Borgen, før du kommer til området som er preget av eneboliger og villaer, men som også har rekkehus, tomannsboliger og noen terrasseleiligheter. Bakenfor alle husene kommer du til en skog med stinett, småvann, en liten slalombakke og Vardåsen, som er en populær liten topptur for lokalbefolkningen.

Bilveien inn til Boren deler på sett og vis området i to: Hovedsakelig eneboliger over veien, og blokker på nedsiden. Informantene mine bodde på nedsiden. Området har to barneskoler; Rønningen og Hagaløkka, en ungdomsskole, helsestasjon, PU-boliger, ungdomsklubb, to boliger for mindreårige flyktninger, seniorsenter, sykehjem og fem barnehager (Asker kommune 2015b, 21). I utkanten av området ligger også en internasjonal skole. På den tiden feltarbeidet foregikk, var

det én matbutikk i området, plassert et godt stykke inn på Borgen, rett ved Rønningen skole, og langs veien som deler området. I områdene med eneboliger og rekkehus er det en eldre befolkningen enn i blokkområdene (ibid., 25), og andelen innvandrere er lavere. Omtrent 19 % er internasjonale, med landbakgrunn som tyder på arbeidsinnvandrere (ibid., 36-37). Utdanningsnivå og inntektsnivå i området er over gjennomsnittet i Norge (ibid., 39-41). I blokkområdene er det flere unge og flere familier med små barn (ibid., 25). Her er omtrent 45% av befolkningen internasjonal, og opphavslandene tyder på en overvekt med flykningsbakgrunn (ibid., 36-37). Her lever mer enn hvert femte barn i en husholdning med mindre enn 50% av vanlig, middels inntekt (ibid., 25). Tilknytning til arbeidslivet er svakere, det er færre med høy utdanning, fødselsraten er høyere, flere mottar sosialhjelp og det er flere aleneforsørgere (ibid., 24,27,39-43). Området er preget av høy mobilitet, med både til- og fra-flytting og internflytting. Mange eier boligene selv (ibid., 45). Denne store kontrasten i levkår på et lite område er interessant. Borgen skiller seg også fra ”typiske” utkantsteder (Beach og Sernhede 2013, 66-67) på flere områder: Ungdommene har gode skolerresultater (ibid., 58-59), området har lite kriminalitet, og mindre rus blant både voksne og ungdommer enn ellers i kommunen (ibid., 61-62). Selv om andelen som tror de vil ta høyere utdanning er høyere enn både lands- og kommunegjennomsnittet, er det likevel flere unge som tror de vil bli arbeidsledige (ibid., 55).

Blå prikker: veien som leder inn til og på sett og vis deler Borgen

Røde prikker: gangvei fra Asker sentrum

Blå ring: Asker sentrum

Røde ringer: Blokkområdene der mange somaliere bor

1. Hagaløkka skole

2. Borgen ungdomsskole, Åpen barnehage og Helsestasjonen

3. Matbutikken

4. Rønningen skole

5. Velhuset som fungerte som samlingssted for Somalisk Trossamfunn

Kartet er hentet fra <https://kommunekart.com/> via Asker kommunes nettsider, og redigert av studenten (Norkart).

Somalierne på Borgen og somalierne i Norge

Mange av somalierne jeg snakket med var veldig fornøyd med å bo på Borgen, eller skulle ønske de bodde der. Utenfor blokkene er det stort sett alltid noen barn som leker, særlig etter skoletid, i helger og i ferier når det er vår, sommer eller høst. Ofte sitter mødre ute og snakker sammen også – kanskje en gruppe somaliske mødre eller noen ganger mødre med forskjellig bakgrunn. Rosenrødt er det likevel ikke. Det var også historier om naboer som kom med stygge kommentarer, og selv var jeg borti eldre norske i nabolaget som litt bittert fortalte at nabolaget hadde endret seg med alle innvandrerne. Somalierne har to aktive organisasjoner i området. Det ene er idrettsklubben Warya. Den er åpen for alle, men har en hovedvekt av somaliske medlemmer. Den ble startet opp og drives av somalierne som så at de høye utgiftene, samt behovet for bil for å kjøre til og fra ved andre idrettsklubber i området, gjorde det vanskelig for flere å delta. De arrangerer treninger, kamper og cuper og har kjøpt inn ski- og skøyteutstyr som medlemmer kan låne. I tillegg arrangerer de leksehjelp med somalisktalende lærere for ungdommer. Aktivitetene er i stor grad helge- og feriebasert. Den andre organisasjonen er Somalisk Trossamfunn. Som navnet tilsier, er det først og fremst en religiøs organisasjon. Den tiden feltarbeidet foregikk, leide de det lokale grendehuset og hadde dette som sted for møter og aktiviteter. På søndager møttes kvinner og barn for å høre på koranen. Trossamfunnet er ikke opptatt av å være synlige i lokalsamfunnet, aktivitetene er først og fremst for dem selv.

I sosiale settinger spør vi ofte hverandre: ”Hva driver du med, da?” De siste par årene har jeg svart at jeg tar en master. Da spør folk gjerne videre: ”I hva da?” Sosialantropologi, svarer jeg. Noen ganger spør folk hva temaet er også. Og når de får høre at det handler om somalierne, opplever jeg at mange har noen tanker rundt det. Noen synes det er ”spennende”, noen synes det er flott at jeg forsøker å vinkle det fra deres synsvinkel. Andre vil gjerne dele sine erfaringer eller tanker, som lærer eller lege eller nabo: ”Er ikke de en veldig lukket gruppe?”, ”Kvinnene skiller seg jo veldig ut med de lange kappene sine, da”, ”Jeg har egentlig et godt inntrykk av damene, men mennene virker tafatte”, ”Det er jo ikke rart at barna ikke har respekt for læreren, når pappan` kommer på foreldresamtale og ikke vil ta meg i hånden, en gang!” eller ”Det er en somalisk familie som har flyttet inn, det er derfor det er så mye bråk. De har jo ikke kontroll på ungene.” Innbyggere på Borgen er ikke bare medlemmer av et lite lokalsamfunn. De er også innbyggere i Norge og verdensborgere. Derfor er det mer enn hva som skjer på Borgen som spiller en rolle. Hvordan somalierne som gruppe blir ansett og rangert av samfunnet forøvrig, har noe å si for om enkeltpersonene opplever seg inkludert eller ekskludert. (Strömpl, Kaldur og Markina 2012, 187). Ada Ingrid Engebriksen og Øivind Fuglerud plasserer i boken *Kultur og Generasjon* somalierne som

befolkningsgruppe nederst i hierarkiet i det norske systemet. Med henvisning til Mennel og Goudsblom (1998) skriver de at somaliere i Norge kan fungere som et eksempel på Elias' teori om "group disgrace", knyttet til Durkheims begrep om anomali. Ikke bare er de nederst på rangstigen, men de har heller ikke "utviklet midler eller kommunikasjonskanaler til å motarbeide denne plasseringen." hevder de (Engebriksen og Fuglerud 2009, 81).

Thomas Hylland Eriksen diskuterer forskjellsmarkører, og henviser til Gregory Batesons' "Differences that makes a difference" (Eriksen 2006, 228). Innledningsvis i samme bok ramser redaktørene opp markører som blir stående som tegn på fremmedhet: Hudfarge, klesdrakt, språkbeherskelse, etnisk bakgrunn og religion. (Frønes, Alghasi og Fangen 2006, 16-17). Det kan også knyttes til Goffmans begrep om stigma, nærmere bestemt det han kaller "tribal stigma", der den uønskede annerledesheten er basert på rase, nasjon eller religion (Goffman 1986, 4-5).

Menneskene jeg ble kjent med i mitt feltarbeid har flere utfordringer i så måte. De er mørke i huden, noe som i seg selv av mange ansees som et tegn på "ikke-norskhet" (Fangen 2005, 157). Clifford nevner gjennomgående opplevelser av rasisme eller rasialisert behandling i forbindelse med diaspora (1997, 245-277). Ingebriksen og Fuglerud poengterer at særlig unge gutter i Norge med utenlandsk opprinnelse oppgir å ha vært utsatt for rasisme (2009, 11). I forhold til de andre tegnene som står for fremmedhet, dekker de fleste av kvinnene seg til (noen mer enn andre), de godt voksne behersker språket i varierende grad, de er somaliere – en etnisk gruppe som har rykte på seg å få mange og utagerende barn, ha et utbredt bruk av sosialhjelp og utnyttelse av dette, og et fraværende ønske om å inkluderes i storsamfunnet forøvrig. I tillegg til vanlige fordommer mot somaliere i Norge, kommer de også fra et land med mange fordommer. Jeg finner innledningen til Safia Aidid sin satiriske tekst "How to write about Somalia" treffende:

Always use the words 'crisis,' 'instability,' 'conflict,' 'anarchy,' or 'terror' in your title. Subtitles may include the words 'refugee,' 'militant,' 'warlord,' 'failure,' 'collapse,' 'clan,' 'radical,' 'terrorist,' 'extremist,' or 'pirate.' Also useful are words such as 'nomadic,' 'pastoral,' and 'tribal,' as well as made-up verbs combined with these other words, like the 'Somalization of the crisis.' (2015)

I tillegg er de altså muslimer. Mona Abdel-Fadil peker på hvordan det har blitt vanskeligere å være muslim i Vesten etter angrepene 11.september og den påfølgende "krigen mot terror". Angrepet resulterte i det hun kaller tabloidislam – der verden er delt i to mellom gode, kristne (vestlige) og onde muslimer. Hun peker også på hva det gjør med ens identitet å bli stemplet som noe veldig annerledes enn slik man ser seg selv. Nordmenn og muslimer settes gjerne i hver sin bås i debatter – som om nordmenn ikke kan være muslimer og motsatt. (Abdel-Fadil 2005, 98-100). Debatter om islam/muslimer i politikk og media handler i stor grad om et forbud eller ikke mot barnehijab og

niqab i offentligheten, og om ekstremistiske miljøer. Særlig det siste året har terrorangrep og ”muslim ban”⁶ preget nyhetsbildet. For mange av kvinnene er det åpenbart ute i samfunnet at de er muslimer, da mange av dem bærer hijab eller sjal. Både i samtaler med folk og i media, handler det ofte om det som gjør somaliere eller muslimer til fremmede, ikke om det som forener *oss* og *dem*, og heller ikke de store variasjonene blant *oss*. Det er slik Barth beskriver grensene som definerer en gruppe i ”Ethnic groups and boundaries” (1994, 304): ”...some cultural features are used by the actors as signals and emblems of differences, others are ignored, and in some relationships radical differences are played down and denied.” (Barth 1994, 302). Hvordan er det så med forholdet mellom staten Norge og somaliere? Det kommer ingen lang redegjørelse for dette her, bare to korte poenger. For det første om territorier og hvem som ”hører til” der. Et av kjennetegnene til nasjonalstater er at bestemte grupper mennesker knyttes til bestemte territorier. Dermed ekskluderes samtidig andre (Ilcan 2002, 4). Dette blir spesielt tydelig i den siste tids debatter i mediene, der somaliere risikerer å bli fratatt sine norske statsborgerskap fordi de muligens er fra et naboland (Fjeld og Befring 2017; Bugge og Skjetne 2017). En av de unge studentene var oppgitt over at det forventes at somaliere skal integrere seg, samtidig som de ikke opplever å bli akseptert, og går rundt med en utrygghet for å bli fratatt statsborgerskapet og sendes til et land de ikke har noe forhold til. ”Og vi er jo integrerte”, legger hun til. ”Vi er kanskje født her, eller har bodd her siden vi var små. Vi kjenner bare til Norge, Somalia er der foreldrene våre kommer fra.” Det andre poenget er hvordan staten har makt og samtidig er et ideologisk prosjekt, men gjerne fremstiller seg som nøytral, og dens interesser som allmenne (Engebriksen og Fuglerud 2009, 15). Ideologier som den norske stat er bygd opp rundt, oppleves ikke nødvendigvis naturlig for alle. Det kan være de små tingene, som at mange av somalierne fortalte at det var nytt for dem at skole og hjem samarbeidet tett. Eller statens makt i form av barnevernet, der de selv er vant med at familiemedlemmer eller naboer griper inn og hjelper til dersom det skulle være problemer.

Før 1988 var det så godt som ingen somaliere i Norge. Etter borgerkrigens start i Nord-Somalia, kom de første flyktningene derfra. Fra 1991-92, da krigen spredte seg sørover i landet, har de fleste flyktningene kommet fra Sør-Somalia. (Nes, Skoug og Strømstad 2005, 11). I følge ”Tabell 09817: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, etter innvandringskategori, landbakgrunn og andel av befolkningen” på Statistisk sentralbyrå sine nettsider, utgjør innvandrere fra Somalia og barna deres 0,79 prosent av befolkningen i Norge. I Oslo er andelen 2,27 og i Asker 0,92 (2016). Det er altså prosentvis noen flere i Asker enn landet forøvrig, men sammenliknet med Oslo en god

⁶ Presidentordre 13769, hadde til hensikt å beskytte USA fra terror. Det medførte at grensene ble stengt og visum ikke ble utstedt til flere land der majoriteten er muslimer – derav kallenavnet ”muslim ban” (BBC 2017).

del mindre. I 2015 var Somalia nummer 3 på listen over de største innvandringsgruppene i Asker, bak Polen og Sverige. Av totalt 515 personer, bodde 41% i områdene på nedsiden av veien på Borgen, 3% på oversiden, og resten rundt om i kommunen forøvrig (Asker kommune 2015b, 37-38).

Forfatterne av boken *Kultur og Generasjon* peker på at i 2006 hadde fire av fem somaliere bodd mindre enn ti år i Norge, og halvparten mindre enn fem år, og mente at dette kunne ha noe å si for lave sysselsetting og integrering (Engebrigtsen og Fuglerud 2009, 12). Det er over ti år siden nå. Søk i Statistisk sentralbyrås` statistikkbank om ”Sysselsetting blant innvandrere, registerbasert” viser at prosentandelen sysselsatte går opp og ned fra år til år – men at den holder seg under 40%. Ved søk på kommunalt nivå får man ikke opp opprinnelsesland. Men blant innvandrere fra ”Asia, Tyrkia, Afrika, Latin-Amerika, Europa uten EU/EFTA, Oseania utenom Australia og New Zealand”, er sysselsettingen i 2016 høyere i Asker enn landssnittet (2016). Kanskje gjelder det også somaliene. Det var i det minste mitt inntrykk, at de fleste mennene var i arbeid og flere av kvinnene gikk på skole, hadde praksis eller arbeidet. Noen var uføretrygdet eller hjemme med små barn. En av mennene sukket oppgitt til meg, og sa: ”De sier vi bare sitter hjemme og tygger khat, men de fleste her har to jobber for å få det til å gå rundt!” Han nikket ut i rommet, der mange somaliere i Asker var samlet. Det stemmer i forhold til mennene jeg snakket med – flere av dem hadde to jobber, og noen var frivillige i tillegg. Bakgrunnen menneskene jeg møtte hadde fra Somalia, er også viktig for forståelsen av hva de kommer fra. I de kommende avsnittene ønsker jeg derfor å se på noe teori om Somalia.

Somalia og somaliere

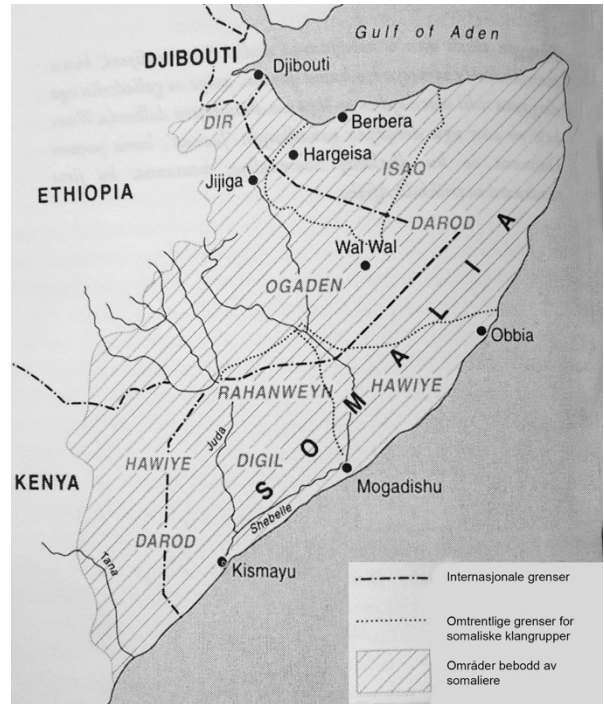
Hva synes du er annerledes her og i Somalia? spør jeg Nafiso en dag vi er på tur til sentrum. ”Åh”, svarer hun og smiler ”Alt!” Jeg synes jeg ser det i blikket på flere når det snakkes om hjemlandet. Som om de er *der*, når de forteller. Noen ganger er det kanskje en lengsel i blikket. Noen ganger en tristhet. Noen ganger bare et tilbakeblikk. Jeg skal ikke her gi en lang redegjørelse for Somalia. Mye av litteraturen om Somalia kommer underveis i analysen, som et sammenlikningsgrunnlag i forbindelse med bevaring og tilpassing blant somaliere i Asker. Det jeg kort vil se på her, er noe av Somalias nyere historie og hva jeg legger i begrepet ”somalier”.

Mohamed Diriye Abdullahi redegjør for Somalias historie i boken *Culture and customs of Somalia*. Før kolonitida var Somalia organisert av bystater, sultaner og uavhengige klaner (Abdullahi 2001, 24). Fra 1880-1900 ble områder bebodd av somaliere lagt under britisk, italiensk, fransk og etiopisk styre. Hovedsakelig var Somalia delt mellom britene i nord og italienerne i sør. I 1960 fikk britisk Somaliland og italiensk Somalia selvstendigheten tilbake, og gikk sammen om å danne et felles

Somalia (ibid., xvii-xviii). Dette var blant annet grunnlagt på en økende nasjonalisme, inspirert av sentralstyring og nasjonalisme slik de hadde sett det i Europa og andre steder. Som sjøfarere hadde somaliere reist både til Europa og Australia. De hadde også erfaring fra sentralstyre fra kolonitiden. Da ble de tidligere adskilte organiseringsformene klaner, bystater og sultanater slått sammen (ibid., 24). 9 år senere gjorde General Siad Barre statskupp, og diktaturet var i gang. I nord møtte Barre etterhvert motbør, og regimet slo ned på all motstand i det som i ettertiden blir omtalt som etnisk rensing⁷ (ibid., xvii-xviii, 36-37). Misnøyen og motstanden spredte seg også sørover, og i 1991, etter 21 år ved makten, flyktet Barre fra Mogadishu i en tanks. I tidligere Britisk Somaliland samlet medlemmer fra alle klanene seg, og bestemte at de ville løsrive seg fra sør. Etter at de erklærte seg selvstendige 18.mai 1991, har det vært fred og stabilitet her. I sør fortsatte det med krig og urolighet mellom dem som ønsket å sitte med makta (ibid., xvii-xviii,39-40). I tillegg ble landet rammet av en sultkatastrofe, blant annet fordi de ikke fikk dyrket marken på grunn av krigen (ibid., 41). Som et resultat av borgerkrigen har ikke Somalia hatt en fungerende sentraladministrasjon og statlig infrastruktur siden 1991 (Fangen 2008, 36). Det betyr at mange av de som har kommet til Norge ikke har hatt tilgang til skole og helsevesen på mange år (Nes, Skoug og Strømstad 2005, 21).

Begrepet ”somalier” kan referere til en person fra staten Somalia, men også til personer med etnisk tilhørighet som somaliere. Somaliere bor ikke bare i Somalia og Somaliland, men også Djibouti, Etiopia og Kenya, og deler felles språk og religion, og i stor grad kultur (Abdullahi 2001, 7-9, 24). Det finnes etniske minoriteter i Somalia som ikke anser seg selv som, eller av andre blir ansett som, somaliere (Abdullahi 2001, 7-9). Jeg møtte ingen av de sistnevnte i feltarbeidet, men flere damer var fra Djibouti. De anså seg som somaliere, og brukte tid med somaliere fra Somalia. Som nevnt i forbindelse med informantene, var det også noen av de unge jeg ble kjent med som er født i Norge, eller kom som små barn. Andre hadde vokst opp eller bodd i land som Emiratene eller Egypt. Når jeg skriver ”somalier” handler det derfor om etnisk identitet, ikke nasjonalitet (Nes, Skoug og Strømstad 2005, 13).

⁷ Etnisk rensing er spesielt i et land hvis stolthet lå i homogenitet, med felles etnisitet, språk, kultur og religion.

Kart 1 viser staten Somalia inndelt i regioner. Rød linje markerer grensen mellom nord og sør.

Kart 2 viser områder bebodd av somaliere, inndelt i klaner.

Begge er hentet fra I.M.Lewis "A Modern History of the Somali" og redigert av studenten (Lewis 2002, vi-vii).

KAPITTEL 2 LIVSHISTORIENE

AAMINO: Å SKAPE ET GODT LIV

Jeg snakket med Aamino første gang i en pause på det somaliske barneoppdragelseskurset. Temaene som ble tatt opp på kurset er ikke nye for henne, hun jobber i barnehage og kan det meste fra før, forteller hun, men legger til at kurset er veldig bra for mannen hennes. Hun bor i Asker, i samme gate som jeg vokste opp. Tidligere bodde hun på Borgen, i den gata jeg bor i nå. Vi må le litt av det, at vi har byttet gate. Jeg avtalte ikke å treffe Aamino etter kurset, og angret på det. En dag ringte hun meg. Feynuus hadde truffet henne, og fortalt at jeg ville ha nummeret hennes. Vi snakket en stund, og før vi la på, understrekte hun at jeg bare må komme på besøk, det passer alltid. ”Gjestfrihet er viktig. Og for somaliere er det uhøflig å si at det ikke passer. Selv om det ikke passer, eller om man er kjempesliten, så må man si at det passer”, sa hun.

Det er lørdag og snart sommerferie når jeg kjører opp bakken jeg har gått så mange ganger i barndommen. Blant rader med blå rekkehus, er det en rød rekke, og her bor Aamino. Jeg svinger inn på gårdsplassen, parkerer bilen, og ringer på. Fra etasjen over stikker Aamino hodet ut av vinduet, vinker og smiler: ”Døra er åpen!” Inne får jeg en klem og et stort smil. ”Velkommen”, sier hun, og rekker hånden mot det store, lyse spisebordet. Rommet er lyst, med store vinduer og lukter nyvasket. De to yngste barna hilser ivrig på meg. Ved vinduet står et kaninbur. Skolejenta tar ut kaninen og spør om jeg vil holde. Jeg holder den en stund, før den plutselig hopper og lander oppi buret slik at spon spruter utover gulvet. ”Oi”, sier vi alle, og Aamino forsikrer om at det går bra. Jeg plukker det opp igjen, selv om Aamino sier jeg ikke trenger det. Hun står på kjøkkenet, som henger sammen med spisestua, og mens vi snakker, finner hun frem kardemomme som hun knuser i en morter. Hun putter det i en kjele med vann, koker opp og lar det koke litt før hun hiver i en tepose, men ikke sukker eller melk. Hun legger jordbær og blåbær på et fat, og kjeks og smørrost på et annet. Hun heller melk i en liten melkemugge, og teen over i en tv-kanne. Tilslutt finner hun frem to kopper og to kniver, og så bærer vi det til spisestuebordet og setter oss på hver vår side. Eldstedatteren får kjeks og ost på et lite fat, og hjelper lillebroren med å finne frem litt bokstavkjeks i en skål. De får et glass brus hver, og går synlig fornøyde ut av rommet. Mens vi drikker somalisk te og spiser kjeks og ost og bær, går praten lett. Her er historien om Aamino sin første tid i Norge:

Aamino kom til Norge i 1992, da hun var 19 år. Mannen hadde kommet året før, og studerte. Jeg spør om hun har bodd i Asker hele tiden. Nei, hun bodde på mottak i Narvik, forteller hun, mens mannen studerte i Bodø. Hun ble gravid nesten med en gang hun kom til Norge. «Det var så

vanskelig!» utbryter hun, og forklarer: Hun forstod ingen ting- hun kunne ikke språket og forstod ikke systemet. På helsestasjonen på mottaket hadde de ikke tolk, heller. Og hun fikk ikke tak i de krydderne hun var vant med. De første månedene som gravid, lengtet hun etter kjent mat. «Åh, jeg ville bare ha koriander!» Stemmen har litt latter i seg, men avslører hvor desperat hun opplevde det. Hun fødte på sykehuset i Bodø, og de sa hun kunne få bli i byen, siden mannen studerte der. Men det var vanskelig. ”Det må ha vært ensomt?” kommenterer jeg, for det høres ikke ut som om hun hadde noe nettverk rundt seg. ”Veldig”, svarer hun og nikker bekreftende. ”Det var 13 somaliske unge gutter i Bodø, jeg var eneste jente. Hvis jeg hadde hemmelighet eller vanskelighet, jeg hadde ingen å fortelle til!”

Da gutten var blitt tre måneder, tok hun med seg babyen til politiet og sa: Jeg vil gjerne reise tilbake til landet mitt. Det kan du, hadde politiet svart. Men du kan ikke ta med deg barnet. Det er norsk statsborger. ”Tror du at du hadde dratt hvis du kunne tatt med barnet?” spør jeg. ”Ja, det hadde jeg”, sier hun alvorlig. ”Men du kunne jo ikke det...” sier jeg, litt ettertenksomt. ”Nei” sier hun, og fortsetter «Det var veldig vanskelig, tøft. Når jeg kom til Norge, jeg hadde drøm, mål for livet - jeg skulle gå på skole, ta høy utdanning. Men Norge er vanskelig land å komme til. Nordmenn er veldig lukket. Mange sier vi ikke integrerer oss. Men når du møter en vegg, hva gjør du? Du blir også en vegg!».

Aamino begynte å skape en fremtid i Norge. Da sønnen ble fem måneder, begynte hun på norskkurs. Mannen hennes dro tidlig hjemmefra, kanskje klokka sju, for å studere. ”Når han kom hjem klokka fire, jeg sa: Her er sønnen din, også dro jeg kanskje klokka fem. Norskkurs var på kvelden klokka seks, men jeg måtte ta buss en halvtime. Når sønnen var 11 måneder, jeg tenkte: Han må i barnehage, jeg skal ikke vente et eller to eller tre år. 11 måneder han begynte. Han kunne ikke gå, bare krabbe. Så når de var ute, han bare lå i snøen med uteklær på, sånn”, sier hun, og illustrerer kaving. Hun tar seg til hjertet, og sier ”Det gjorde så vondt!” Hun tok bussen fem stopp til barnehagen, og så buss videre til skolen. ”I Nord-Norge er det bare bakker”, hun illustrerer en bratt bakke med armen på skrå. ”Bare oppoverbakker, med vogn,” fortsetter hun og illustrerer tung vogndytting, ”Jeg klarte ikke. Det var så vanskelig.” ”Følte du deg trygg når du leverte barnet i barnehage?” spør jeg, for mens hun har snakket, har jeg prøvd å forestille meg hvordan det må ha vært, og utdyper: ”For eksempel hvis *jeg* hadde vært i et helt annet land, vet jeg ikke om jeg hadde følt meg trygg med å levere barnet mitt til noen der...” ”Nei,” sier hun litt ettertenksomt, ”jeg gjorde ikke det, jeg følte meg ikke trygg egentlig. Men jeg hadde et annet mål, jeg skulle gå på skole, lære norsk, så jeg kunne hjelpe barna senere, når de gikk på skole og sånn.” Etter Bergenstesten, tok hun grunnskolen som voksenopplæring. Hun fikk ikke noe diplom for fullført videregående i Somalia.

Den dagen hun skulle ta den siste, avsluttende eksamen, startet krigen i nord. Familien hørte lyder av skyting på morgenen, men tenkte det var regjeringshæren som skøyt mot khatsmuglere⁸. Da hun åpnet døra for å gå til skolen, så hun at gatene var fulle av geriljasoldater. Innen en uke måtte familien flykte. Hun fullførte siden videregående sør i Somalia. Diplomet ville hun fått etter ett år ”militærtjenesete”⁹, men innen året var omme hadde borgerkrigen spredt seg til sør også, og hun måtte flykte igjen. Selv om Aamino ikke hadde med seg noe bevis på at hun hadde skolegang til Norge, merket hun at kunnskapen hjalp henne. Hun var ikke analfabet. Og matten for eksempel, den kunne hun fra før.

Etter noen år i Nord-Norge flyttet Aamino til Oslo. Hun orket ikke livet i nord mer. Hun og sønnene bodde med kusinen hennes og mannen. Mens de var der, fikk den yngste sønnen varm te over hele seg, og måtte på sykehus. I to måneder bodde hun og den yngste sønnen på sykehus, mens eldstesønnen var med den familien. Da de ble skrevet ut fra sykehuset, var det mange ting hun måtte gjøre hver dag, som å skifte på såret og sånn, forteller hun. Familien de bodde hos, var en stor familie med seks barn. De hadde akkurat flyttet fra Nord-Norge også, og bodde i en liten leilighet. Det ble veldig vanskelig, så hun tok barna tilbake til Bodø. ”Så ble den andre sønnen veldig syk, han hadde bare diare, hele tiden, og måtte få næring, og var på sykehus i tre måneder. Det var så vanskelig å være tilbake, det var det verste. Hun sa til mannen sin at hun ville flytte, men han ønsket ikke å flytte, han studerte. ”Så jeg ble aleneforsørger, og vi fikk bo på Sandvika krisesenter. I ett år bodde jeg der med barna mine. Så fikk jeg leilighet på Borgen. Da begynte livet å bli bra. Jeg hadde egen leilighet, forsto norsk, kunne gjøre som jeg ville og barna var litt større.”

Småbarna har vært litt i stuen sammen med oss. De jager hverandre litt, før de setter seg på fanget til og ved siden av moren. De tøyser, nusser, peker på hverandre og ler godt, alle tre. Jeg smiler mens jeg ser på dem, og tenker at det er mye kjærlighet. Jeg har tenkt at jeg snart burde gå, og Aamino har så vidt ymtet frempå at hun burde lage mat, men så har vi kommet inn i en samtale og blitt sittende. Og så kommer mannen, som hun traff i 2004, hjem fra Oslo. Han forteller at han har kjøpt frukt og grønnsaker for hele uka. Etter litt kommer han inn med et fat med masse kyllingvinger. En av sønnene kommer med guava juice til oss. Aamino og jeg spiser kylling mens vi fortsetter å snakke, og det virker som om mannen ordner opp med mat til barna ved spisestuebordet. Mens vi prater, kommer jeg på noe jeg helt har glemt, som jeg hørte for mange år siden da jeg

⁸ Aamino forklarte at Siad Barre prøvde å fjerne khat fra Somalia, og at det ikke var uvanlig at soldatene skøyt mot kjøretøy som smuglet khat.

⁹ Aamino forklarte at man etter 12 års skolegang, hadde ett obligatorisk år. Mennene var i militæret og damene lærte om systemene i landet og liknende. Etter fullført år, ville hun fått diplom som viste at hun kunne jobbe som lærer.

jobbet i barnehage: At somaliere har fri oppdragelse de første årene, og så strammer inn og blir strengere etterhvert. Jeg lufter det for henne. ”Ja, men det er sånn”, sier hun, illustrerer med armene og forklarer at det er som en pyramide. ”I Norge er det motsatt, men i Somalia er små barn er veldig fri, så når 10...13, 14,15 år - stramme inn. Man er redd plutselig gravid. Jenter og gutter skal ikke være sammen.” Jeg poengterer at jeg ikke har sett at småbarna kan gjøre som de vil, hos noen av de jeg har vært hos. ”I Norge kan de ikke være oppe så lenge de vil, og ikke løpe fritt ute og leke. Det er annerledes her.” svarer hun. ”Men de lærer vel å ha respekt for voksne, og høre på dem?” spør jeg. ”Ja, ja” svarer hun. Vi snakker videre om at alle voksne passer på barna. ”Hvis noen snakker til deg, du hører, og du kaller tante eller onkel, selv om du ikke kjenner de” forklarer hun. «Åh, jeg husker veldig godt!» hun ser fremfor seg mens hun snakker, med et nostalgisk drag over blikket. «Jeg ser fortsatt for meg. Når jeg var sånn ca. 13 år, jeg skulle til skolen. Det var omtrent ti minutter til moske, også ti-femten minutter videre til skolen. Jeg hadde på meg en svart kjole, så *tynn*, veldig, veldig tynn, som glasset der borte», sier hun, og peker mot et glasskap i hjørnet. Hun fortsetter å forklare: ”Den hadde mange små diamanter, perler på. Du vet, vi har skjørt under, men utenom det hadde jeg ingen ting.¹⁰ Når vi kom til moskeen - for jeg gikk sammen med en venninne - kom det en fremmed mann. Jeg husker fortsatt hvordan han ser ut. Han sa til meg: Vet du hvor naken du er? Jeg visste jeg var naken, jeg var tretten og...” Hun løfter brystkassa frem og jeg tenker hun illustrerer en som vil vise seg litt frem, før hun fortsetter: ”Jeg hadde fått litt pupper og, du vet. Mannen sa til meg: jeg anbefaler at du går hjem og skifter klær. Venninna mi var så frekk...”, hun høres litt rystet ut når hun forteller at venninnen freidig hadde svart: «Du bestemmer ikke over oss, vi gjør som vi vil» - før hun gikk videre. ”Men jeg gikk hjem,” forteller hun. ”Jeg gikk ikke på skolen den dagen. Jeg bare gråt. Jeg hadde ikke rukkert skolen, og hvis man kommer seint, får man straff.” Historien er ferdig, og jeg spør hva slags straff hun ville fått. ”Utvisning”, svarer hun raskt. ”Og kanskje læreren hadde funnet noe å slå meg med.” Jeg spør om det ikke var noen voksne hjemme da hun dro, som kunne sagt ifra om klærne. Hun forteller at mammaen hadde vært hjemme. «Men noen bryr seg ikke så mye om sånn, andre veldig».

Før jeg går, snakker vi litt om masteroppgaven. Jeg sier at jeg har lyst til å reise til Somaliland, men ikke vet om jeg får tid og råd. Aamino foreslår at jeg blir med noen som skal på tur dit, når jeg nesten er ferdig. ”Da bor du gratis hos familien. Og de har mye respekt for deg. De vil lage mat til deg, vaske klærne dine - du skal ikke gjøre noe.” Jeg sier at jeg tror jeg hadde syntes det var litt ubehagelig. ”Jeg vet det”, smiler hun, ”men sånn er det. Når du er gjest.”

¹⁰ Dira. Nærmere beskrevet i innledningskapittelet.

GARGAARTO: ALENE MED BARNA

Første gangen jeg møter Gargaarto, er på helsestasjonen på Borgen. Kari er helsesøster og arrangerer ICDP-kurs for første gang. Hun har samlet en gruppe på omtrent 10 somaliske damer. Fordi det er viktig at de føler seg trygge på at de kan snakke åpent, har hun spurt dem på forhånd om de synes det er greit at jeg kommer. Kari deler ut et ark og leder an samtalen. Ved siden av henne sitter Nasteexo, som er tolk. Temaet for dagen er forskjellen på oppdragelsesverdier i moderne versus tradisjonelle samfunn, og arket lister opp kulturforskjeller som drøftes. Kari og damene er enige om at noe er bra og noe dårlig både ved ”moderne” og ”tradisjonell” barneoppdragelse. Praten går ivrig. Rundt bordet kommer det frem personlige erfaringer som overrasker de andre, og erfaringer som de fleste nikker gjenkjennende til.

Punkt nummer tre på lista handler om kjønn. Om moderne individualistiske samfunn står det at det «legges liten vekt på forskjell i oppdragelse av gutter og jenter. Likeverdighet mellom kvinner og menn tilstrebes». Dette i motsetning til tradisjonelle kollektivistiske samfunn, der det «legges stor vekt på at gutter og jenter oppdras forskjellig - forskjellige rettigheter og plikter som forberedelse til forskjellige livskarrierer. Kvinnen har lavere status. Likeverd motarbeides.» En dame tar ordet: «Jente og gutt - de går skole sammen, kommer hjem, alle gjør husarbeid. Det er det samme.» Det blir en diskusjon, for de har tydelig forskjellige erfaringer. Hun som ser eldst ut, bekrefter at på skolen er det det samme, men hjemme... Hun slår hendene fra hverandre for å vise at det er noe helt annet. En annen tar ordet og sier: ”Mamma fortalte: Du kan gjøre alt mulig! Vi var fire jenter, en gutt.” Flere av damene nikker, og hun som sitter ved siden av meg, som skal vise seg å hete Gargaarto, utbryter: «Du er heldig! Bra mamma!» Det diskuteres litt videre, flere sier at gutter og jenter er det samme. Jeg synes Gargaarto virker ubekvem, som når man har noe inni seg som ikke kan forbli usagt. Litt skjelvende i munnen i starten, men veldig bestemt, ser hun rundt seg mens hun snakker. Dette er hennes historie:

Faren til Gargaarto hadde 11 koner. Han reiste rundt i jobb, så han hadde en kone her og en der. Mammaen hennes var farens siste kone. De fikk ti barn sammen. Det skjedde ofte slik at han kom, gjorde henne gravid, dro, kom tilbake noen år senere, gjorde henne gravid igjen, og så reiste han igjen. Når han kom, hadde han kanskje med seg penger. Mammaen var helt alene med alle barna. Gargaarto var eldst og måtte hjelpe til. Det vil si, mammaen jobbet, så Gargaarto måtte ta seg av husarbeidet, hun lagde mat, vasket og tok seg av det som måtte gjøres. ”Mamma var veldig sint på pappa, og det gikk utover meg. Hun slo meg.” forklarer Gargaarto, og forteller om den gangen det gikk skikkelig ille. ”En gang kokte jeg makaroni feil - jeg hadde litt vann og mye makaroni. Jeg

prøvde flere ganger, men fikk det ikke til. Da mamma kom hjem, slo hun. Jeg ble slått så mye at jeg måtte ligge i senga i tre uker etterpå. Jeg tissa på meg, og fikk verk. Men mamma sa jeg måtte jobbe likevel. Da gikk jeg i 4.klasse. Det var ingen som brydde seg om at jeg ikke kom på skolen. Jeg sa bare at jeg hadde vært syk. En dag kom en nabo inn og fikk se hvor ille det sto til. Da mamma kom hjem, snakket naboen til henne og sa at jeg måtte få medisiner. Jeg fikk 60 sprøyter. Noen måneder senere kom pappa hjem. Jeg var fortsatt ikke helt frisk. Han tok meg med seg, og siden har jeg ikke bodd med mamma. Hos den andre familien var det stemor, mange brødre og en søster. Jeg trengte ikke å jobbe der, for de hadde to som lagde mat og vasket og sånn. Jeg skulle bare gå på skole. Men jeg kranglet med guttene, de slo meg, og jeg fikk mindre mat.” Gargaarto ser på meg og sier at det er ikke sånn at jenter og gutter er det samme. Guttene er ute, jentene har oppgaver. Hun hadde ikke lov til å snakke med nabogutten engang. «Jeg må fortelle» sier hun, «jeg er ikke redd noen, jeg har fire barn som jeg passer alene».

I 2002 kom hun sammen med mannen sin og de to døtrene til Norge. Det var midt på vinteren, og de ble bosatt i Mo i Rana. Alle var inne. Hun ville gjerne hilse på naboene sine, men de hun prøvde å hilse på, svarte bare med et innelukka hei. Gargaarto illustrerer en som virker svært uinteressert i å bli kjent, når hun forteller. Ingen ville komme på kaffe. På norskkurset hadde hun oppgitt fortalt at ingen ville komme på kaffe. De bare lo. Når sommeren kom, så hun at naboene satt ute. Hun kjappet seg å lage mat, og gikk ut for å gi til naboene. Men i det hun kom ut, gikk de inn. «De er redde» forklarte de på norskkurset. Etter en stund flyttet de nærmere sentrum, og der møtte hun masse bra folk. Da de flytta derfra, etter to år, gråt naboene.

Mannen Gargaarto kom til Norge med, slo henne. En gang fikk hun kutt i hodet og måtte på sykehus. Han fikk henne til å si at det var fordi hun falt i veggen. En dag på norskkurset ble han sint og slo henne mens de andre så det. Da skjønnte de at det var han som hadde slått den andre gangen også, og fikk politiet til å komme. Senere giftet hun seg med en annen mann, men han var av samme sort. Nå er hun ferdig med menn, forteller hun. Fra Mo i Rana flytta de til sentrum av Sandvika. Det var ikke noe bra sted for barna å vokse opp. Etter det har de bodd litt forskjellige steder i kommunen. Inntil barnevernet nylig bestemte at hun måtte konsentrere seg om å ta seg av barna, jobbet hun på sykehjem. Gargaarto synes det er vanskelig å være alene med fire barn. Det er særlig ungdommene hun finner utfordrende. Hun forteller at på ICDP-kurset har de snakket om ungdommer - om hvordan man skal hjelpe og oppmuntre dem, og om hvordan det var å være ungdom selv. ”Det er helt forskjellig, så vanskelig. Guttene måtte bare være ute og leke og gjøre som de ville. Jeg gikk på skole, og måtte i tillegg hjelpe til så masse. Hver fredag, da var det fri fra skolen, vasket jeg alle klærne. Jeg hadde 11 brødre. Og dyner, alt sammen. Jeg måtte lage mat fra

jeg var 7-8 år. Men hvis jeg spør barna nå: Kan dere hjelpe til? eller: Skal vi spise sammen?, da sier de: Ehh, hva er det til mat? Jeg vil ikke ha det”.

På vei til siste dag med ICDP-kurs kjører jeg bil, og Gargaarto sitter på. Hun vil kjøpe blomster til kursholderne, så vi drar innom kjøpesenteret. Tilbake i bilen snakker vi om det andre foreldrekurset, det Cilmi arrangerte med somalisk pedagog, som var helgen før. Hun synes det var veldig bra at han snakket om ungdommer. Det er vanskelig når ungdommene har vokst opp i en annen kultur enn foreldrene. Hvis de for eksempel får kjæreste, skal man ikke slå, skrike, eller med en gang reise til Somalia. Hun forteller at det var en dame på kurset som gråt og gråt og sa: ”Hva har jeg gjort mot datteren min?” Da hun var femten fikk hun norsk kjæreste, og begynte å røyke. De sendte henne til Somalia der hun ble gift. Nå er hun 18, nesten 19, og har to barn. Hun hadde vokst opp i Norge. ”Tenk det. Hun måtte lage mat, vaske klær... alt! Og hun var som norsk ungdom!”

”Somaliere er veldig åpne”, sier Gargaarto en dag vi sitter i stua hennes og prater. Her kjenner hun bare én som kommer fra samme sted som henne, en dame i nabolaget var naboen hennes i Somalia. ”Men jeg kjenner mange andre. Særlig fra Sør-Somalia. Jeg kan bare ringe til en venninne, spørre om hun er hjemme, og om mannen ikke er hjemme, så drar jeg på besøk. Kanskje har hun laget mat så vi spiser, kanskje ikke, det er forskjellig. Hvis jentene har besøk, kanskje de lager seg mat. Jeg lager aldri mat til bare oss. Jeg lager alltid ekstra, for man vet aldri hvem som kommer. Og hvis det blir for mye setter jeg bare i kjøleskapet, så spiser vi neste dag.” Hun snakker om samholdet mellom de somaliske damene, og at det er et bra område å bo i. ”Når man treffer noen det er lenge siden man har sett... Åh!” Hun slår ut med henda og smiler. ”Folk tror vi krangler på gata. Vi er så ivrige! Ikke bare snakke, men med hendene også” hun veiver med hendene for å illustrere. ”Hvis noe skjer, hvis noen mister et barn for eksempel, alle kommer. Først hele Borgen, så hele Asker. Også samler vi inn penger, for eksempel femhundre kroner fra hver.” Hun forteller at det for en tid siden var en familie der barnevernet tok barna. Et av barna hadde sagt de ble slått. Da hadde miljøet samlet inn penger til advokat. ”Nå har barna kommet tilbake. De bare tulla”, sier hun.

Gargaarto har god kontakt med flere av naboene sine. En gang forteller hun om da de bodde et annet sted i Asker. Der var det en nabo, en ung jente som hadde barn. ”Jeg var ofte barnevakt for babyen, hvis ikke kunne hun ikke gå på skole, ikke jobbe, ingen ting. Hun ville betale meg, men jeg sa: Spar pengene dine, du er ung!” En annen dag jeg besøker Gargaarto, har hun nettopp vært nede hos en nabo og lånt mel, det vil si *fått* mel, forklarer hun og legger smilende til at ”vi innvandrere trenger ikke å gi tilbake til hverandre”. Hun forteller at det bor et kjærestepar i oppgangen deres som er narkomane, og de har hun snakket sammen flere ganger. De har det vanskelig. Gargaarto har

laget mat til dem, og hjulpet mannen opp trappa – han er veldig dårlig. Hun forteller at det går bedre med dama nå enn før. Hun understreker viktigheten av naboer slik: ”Mohamed sier, hvis du er naboer med andre religioner, kan du si: Vil du ha religion? (viser at hun tilbyr noe med hendene). Hvis de sier nei, så ok, og vi lever sammen. Hvis for eksempel jeg og alle barna dør, det er nabo som er nærmeste, det er de som skal få alle tingene.”

Jeg er på besøk en kveld, det er nesten leggetid for minstegutten. En av jentene har handlet mat, og gutten skal pusse tenner, og så dusje. Før Gargaarto hjelper gutten med kveldsstellet kommer hun ut i stua med et fat mat til de eldre barna. Fra soverommet hører jeg gutten si at han vil bli lest for. ”Det er for sent”, svarer mor med silkemyk stemme. De snakker litt mer sammen, så hører jeg er på nattanuss, før Gargaarto kommer ut igjen. Vi går til kjøkkenet der hun koker te, strekker seg opp for å få tak i kopper i øverste hylle og bærer alt ut i stua. Vi setter oss ved siden av hverandre i sofaen, drikker te og prater. Da jeg omsider tar på meg ytterklærne for å gå hjem, har det blitt mørkt. Vel hjemme ringer telefonen. Det er Gargaarto som vil høre at jeg er trygt hjemme.

FEYNUUS: ALT PÅ STELL

Jeg vet ikke om Feynuus ville valgt så mange av disse historiene, hadde jeg bedt henne fortelle om livet sitt. Men det er opplevelser i livet som har satt spor. Hun har også fortalt meg om lang og tøff fødsel i Somalia, uten sykehus. Og om opplevelsen av å våkne med en stor slange oppå seg.

Feynuus hadde mange historier, flere enn det som kan få plass her.

Litt etter klokken 11 en dag i slutten av februar, står jeg utenfor blokken og ringer fordi jeg ikke vet hva det står på ringeklokka. Jeg skal besøke Feynuus for første gang. Hun åpner for meg, og tre trapper opp står døra på gløtt. Jeg stikker hodet inn og sier hallo, og ei lita jente titter frem og smiler sjenert. Feynuus kommer ut fra kjøkkenet med melete hender og et stort smil. Hun holder hendene unnskyldende unna, mens hun gir meg klem på begge kinn. ”Velkommen, velkommen til vår stue. Du kan henge jakka her”, hun peker på stolen i spisestua som er nærmest gangen. Feynuus holder på å lage kibhis. Mens jeg sitter ved kjøkkenbordet og drikker krydret, søt somalisk te med melk, deler hun deigen i emner, kjevler ut rundinger, heller på en skvett olje som hun smører ut, før hun bretter dem sammen. Mens hun jobber, forteller hun om krigen. Jeg har spurt om hun er fra nord eller sør, hun har svart nord, så jeg spør ”Fra Somaliland, da?”. Feynuus snur seg mot meg og spør litt overraskende ”Kjenner du Somaliland?” Hun forklarer meg at Somalia vil være én, mens Somaliland vil være eget. Det er fred, bra i Somaliland nå. Feynuus er en historieforteller: når hun forteller kan jeg nesten kjenne på min egen kropp det hun beskriver, og nå kjenner jeg at tårene ikke er langt unna. Hun mistet to brødre i krigen og tenker mye på det. Hun beskriver hvordan det er å aldri føle seg trygg, å aldri vite hvor bomben faller neste gang, og alltid tenke og føle på det. Når man sitter på bussen, vet man at kanskje blir man truffet i dag. Og det er barna, damene og de gamle som dør, sier hun oppgitt. Øynene, som for det meste smiler, er alvorlige. Feynuus forteller om krigen ved andre anledninger også, og det er tydelig at hun er preget av det. Nå skal Feynuus steke kibhisene i olje og spør om jeg vil låne en dira. Jeg sier det går bra, og blir sendt ut på stua sammen med datteren, så det ikke skal lukte mat av meg.

Feynuus vokste opp som nomade, yngst i søskenflokket. Familien hadde kameler, sauer, geiter, kuer - mange dyr. Kamelene var det mennene som melket, og det var en egen kamelmann som dro i et tau, og sa reis, sitt og sånn når de skulle flytte. Hun likte best sauene, som det stort sett var jentene som passet. På spørsmål om hvordan hun var som barn, forteller Feynuus at hun var en flink jente, som hjalp til hjemme. Hun vasket, lagde mat, alt! ”Hvis mamma sov, når våkna, hadde jeg kanskje gjort alt. Hvis de sa om en nabo jente at hun var flink, ville jeg være enda flinkere.” Hun flyttet til byen da hun giftet seg 16 år gammel, og gikk en kort stund på skole. Mannen kom til

Norge som 17-åring, rett etter at han og Feynuus hadde giftet seg. Hun ble boende i Somaliland, og han reiste på besøk årlig. De tre eldste barna er født der. Til slutt sa mannen til Feynuus: ”Dette går ikke mer” – og spurte om ikke Feynuus og barna kunne flytte med han til Norge. De søkte om familiegjenforening. Fordi det ikke er norsk ambassade i Somalia, reiste Feynuus med fire barn til Etiopia. I starten bodde de i et hus der eieren krevde stadig mer penger i leie. Mannen sendte penger fra Norge, men selv om de betalte, bestemte plutselig eieren en kveld at de ikke kunne bo der lenger. Hva skulle hun gjøre? Med tre barn, sent på kvelden og i pøsregn stod hun plutselig uten tak over hodet, uten noe sted å bo. Det var kaldt også, så hun tullet den lille minstegutten inn i masse klær. Utenom denne opplevelsen, var det bra å være i Etiopia, minnes Feynuus. Det var trygt og hyggelige mennesker. De bodde der i omtrent ett og et halvt år.

Like etter at hun kom til Norge, fikk Feynuus enda et barn, som nå snart skal begynne på skolen. Hun forsto lite av livet i Norge og mannen var ute og jobbet. Med små barn var det tungt med alle trappene opp til leiligheten. Det var veldig vanskelig, men det er bedre nå, når barna er større og klarer mer selv. Senere har hun fått en liten jente, som for det meste er hjemme med mamma. Når jeg er på besøk februar dagen, står fjernsynet på. Feynuus forteller at hun skrur den av når skolebarna kommer hjem. Først spiser de, så gjør de lekser i to timer - de er flinke og liker det. Da har klokken kanskje blitt fem, og de får se på tv en times tid. Så sitter de sammen hele familien og snakker sammen. Kanskje forteller barna hvordan det har vært i barnehagen og skolen, eller hun forteller hvordan barndommen var, med kameler og ikke noe skole. Hun forteller at hun pleier å si: ”Dere får gratis skole, dere må være flinke!”

Mens vi sitter og spiser kihbis i februar, påpeker jeg litt spørrende at det virker som om mange er redd for barnevernet. Hun forteller en historie fra hun var ganske ny i Norge. Hun hadde hørt om barnevernet, at de kunne ta barna mens de var på skolen. En dag var barne-tv i klassen til sønnen for å filme. Da mannen hennes leverte gutten på skolen, hadde læreren spurt om det var greit at sønnen ble filmet. Han hadde svart at han ville spørre kona hva hun mente. Feynuus var på vei til skolen (norskkurs) da mannen ringte og fortalte at barne-tv var på skolen og om sønnen kunne være med. Feynuus hørte ”barnevern” og sa selvfølgelig nei. Hun var så redd! Hun gikk på skolen, men klarte ikke å konsentrere seg, hun tenkte bare på gutten sin. Derfor pakket hun sammen tingene sine igjen og løp til sønnens skole. Hun illustrerer hvordan hjertet slo, og sier hun tenkte at de var der og tok han, men hvis hun kjappet seg kunne hun kanskje klare å stoppe dem. Da hun kom frem var det friminutt, og alle barna var ute og lekte. Sønnen så henne, og spurte: ”Mamma, hvorfor gråter du?” Også var han sint fordi han ikke hadde fått lov til å være med på barne-tv. Hun forteller levende. Frykten hun opplevde denne dagen, er til å ta og føle på. Underveis i historien sitter jeg med store

øyne og utbryter ”Å, nei!”, ”uff”, og ler om hverandre. Feynuus ler også. Hun forteller om en annen gang, da hun fikk et brev fra barnehagen hun ikke forstod. Hun beskriver frykten som førte til at hun sa på jobb at hun var syk, og gikk for å snakke med sjefen i barnehagen. Det viste seg å være helt ufarlig, som ikke hadde med barnevernet å gjøre. ”Det er mye å forstå, vanskelig...” konkluderer hun. Hun forteller flere historier også, som ikke handler om henne selv. ”Hva skal du gjøre når de tar barna dine?” sier hun, og høres fortvilet ut. ”Man blir...” Hun peker mot hodet og gjør store øyne, og jeg tenker at hun mener man blir gal. ”Man bare gråter”, fortsetter hun. Hun har hørt at barnevernet hjelper barn også. Hun har for eksempel en venn der barnevernet hjelper med å levere barna på fotball, svømmetrening og bursdag og sånn.

Feynuus omtaler svigermoren som Bestemor. Bestemor flyktet til Norge med familien sin for omtrent tjue år siden, etter at mannen hennes ble drept i krigen. Hun hjelper mye med barn og hjem, og barna liker henne veldig godt. Hvis den minste jenta skal få straff, gråter hun ”beeeeestemor”, og da kommer hun løpende og sier ”Nei, nei, nei!” forteller Feynuus med et smil. Hun snakker mye om barna sine, bruker gode ord og er tydelig stolt. På spørsmål om skolegang får jeg til svar at hun er dum. Men at hun gjør alt for barna, for at de skal ha en fremtid. For at de skal klare seg selv, og hjelpe andre. Med et smil om munnen spør jeg: ”Og så skal de vel ta seg litt av deg?” Hun ler. ”Ja, først meg og pappa.” Når hun forteller om de eldste barna, har det ofte sammenheng med hvor hjelpsomme de er hjemme. Ifølge Feynuus er de nesten strengere mot småsøskenene sine enn det hun og mannen er. De passer på at de ikke bare ser på tv, men gjør skolearbeidet ordentlig og hjelper med leksene. Når jeg treffer barna eller mannen til Feynuus, pleier de å smile og si: ”Hei, Silje!” Om de yngre barna, forteller Feynuus om en at han er sosial, hilser på alle og er godt likt. En liker å lese, vil klare seg selv, og sier: Jeg er stor, jeg trenger ikke hjelp. En er mer sjenert, og ikke så gla i å lese. Mens guttene pleier å spille fotball med faren i helgene, liker jentene å være hjemme med mamma. Om den mellomste datteren forteller Feynuus: ”Hun tar på dira og hjelper til. Hun er veldig flink og smart.” Og på 17.mai, når hun svinser av gårde med noen venninner, sier mor: ”Hun liker å løpe, danse, treffe mennesker”. Minstejenta er snart halvannet år, og snakker bare somalisk. Hun har ikke begynt i barnehage enda. De ønsker at hun skal bli tre år først, snakke ordentlig somalisk, ”og” sier Feynuus, og illustrerer med armene at hun løper.

Feynuus var en av mange engasjerte somaliere på Borgen. Som nevnt, stilte hun stadig opp med samboosa eller annen hjemmelaget mat på lokale arrangementer av ulike slag. Fordi jeg anser disse samlingspunktene som utfyllende for å forstå det somaliske miljøet på Borgen, vil jeg før analysen av livshistoriene presentere noen eksempler på hvordan somaliere på Borgen engasjerer seg.

ET ENGASJERT MILJØ

Det er vinter og ettermiddag når ”Borgen i våre hjerter” går av stabelen i den lokale kirka. Flere organisasjoner og lag i nærmiljøet har samarbeidet om en kulturkveld bestående av mat og underholdning. Første del av programmet er mat. Bak bord som bugner over av ris, sambosa, vårruller og annen mat fra forskjellige land, står damer stolt og serverer. Det er stappfullt. Folk står og prater eller sitter rundt bord og spiser og barn løper rundt og leker. Støynivået er høyt og stemningen god. Lokale lag og organisasjoner presenterer seg på stands, Warya er en av dem. Under underholdningen kommer det bidrag fra skolene, korpset, barnekoret og voksenkoret tilknyttet kirken, en lokal kunstner viser en billedserie, det er indisk dans – og det er somalisk dans og sang. Barna og ungdommene som danser har på seg tradisjonelle somaliske klær. En innleid somalisk mann synger, og da kommer flere av barna og noen av damene opp og danser med.

En elev kledd opp i dira, får hennamaling på somalisk dag på SFO, og en ansatt prøver dira.

På et lokalt marked solgte noen av damene somalisk mat til inntekt for veldedighet i Somalia. De viste også frem gjenstander fra Somalia. Den store krukken er til oppbevaring av kamelmelk.

I forbindelse med Borgenprosjektet oppmuntres lokalbefolkningen til å ta initiativ, samles og snakke om hvordan man kan gjøre Borgen til et bedre sted for alle. Nabiil, en av de mest engasjerte mennene, kontakter kommunen, og sier at de ønsker å arrangere en konferanse for somaliere. Over 70 stykker er tilstede på Borgen skole, de aller fleste somaliere, men også noen nordmenn. En ung jente er konferansier. Nabiil holder innlegg om hvor viktig det er å engasjere seg i lokalmiljøet, i forhold til for eksempel dugnader, skole og fotballag. En somalisk mann som jobber i barnevernet, belyser viktigheten av arbeid for å inkluderes og integreres. En ung mann og lokalpolitiker i kommunestyret, holder innlegg om å engasjere seg politisk. Ingeborg fra Borgenprosjektet og Hagaløkkas nye rektor holder innlegg. Cilmi snakker på vegne av Somalisk trossamfunn om at det trengs en dugnad i forbindelse med bytte av lokaler, og oppfordrer også unge til å bidra. Trossamfunnet skal fungere som lim, forklarer han. Avslutningsvis annonserer han et dødsfall. En professor i nabolaget, som respektfullt omtales som Dr. Saalim blant de jeg snakker med, forteller om gammel somalisk kultur – om poesi og musikk – og oppmuntrer lytterne til å bruke det og være stolt av det. Han snakker om at somaliere er tilpasningsdyktige. Om at det er viktig å respektere andres kulturer. Arrangementet avsluttes med mat som flere damer, blant dem Gargaarto, har ordnet til på kjøkkenet.

Analysen som følger tar først og fremst utgangspunkt i kvinnenenes historier fra livet. Historiene forteller om minner fra Somalia. Om hverdag og familieliv i Norge. Om vanskelige, og noen ganger i ettetid komiske, situasjoner i prosessen med å forstå og etablere seg i Norge. Om støtte og hjelp i et fellesskap. Og om verdier og praksiser. Noen fortelles om i ettetids lys, som ”slik var det i Somalia”. Noen verdier og praksiser fremstilles som allmenne for ”somaliere” eller ”muslimer”. Noen virker tilpasset livet her. Noen verdier er felles, andre verdier er det kanskje bare én som formidler. For kvinnene som har formidlet historier fra sine liv, er forskjellige.

KAPITTEL 3 MINNER FRA SOMALIA OG NORGE

BARNDOM I SOMALIA

Sosial barneoppdragelse

Livshistoriene forteller i varierende grad om livet i Somalia. Aamino forteller kun om en hendelse fra oppveksten i Somalia. Som tilsvar til spørsmål om ”pyramideoppdragelse”, forklarer hun at små barn i Somalia er fri. De kan løpe fritt ute og leke. Så, når de blir eldre, blir det strengere regler, og jenter og gutter skal ikke være sammen. Årsaken: Jenter skal ikke bli gravide. Dette gjør også Engebrigtsen og Fuglerud rede for i *Kultur og Generasjon* (2009, 100-101, 143). Historien Aamino forteller om det uheldige klesvalget, hendte for mange år siden. At hun så levende husker det, tyder på at det var en hendelse som skilte seg ut (Danielsen 2007, 183). Kanskje var hun en som pleide å følge normene, slik at hun ikke var vant til å irettesettes. Historien fremmer særlig to verdier. 1) Jenter som begynner å bli kvinner skal kle og oppføre seg anstendig. 2) Alle voksne har et ansvar for barna, og også fremmede voksne skal respekteres. Det at hun ble rystet over hvor frekk venninnen var, understreker at det var forventet en større respekt. Sosial barneoppdragelse, der særlig voksne fra storfamilie og naboer, men også fremmede, er delaktige i barneoppdragelsen, gikk igjen i flere samtaler. Mohamed Abdullahi beskriver prosessen der barn lærer hva som er akseptabelt av foreldre og slektninger, og slik formes til menn og kvinner av samfunnet (2001, 122). Han forklarer:

«In some ways, everybody expects good behavior from a child, and among Somalis, it is entirely normal for a total stranger who sees, for example a child smoking not only to yell at the child for engaging in such a behavior out of conformity of what is expected of a child, but also to ask the child to take them to the child's parents so he or she could inform the parents of the deeds of their child.» (Abdullahi 2001, 123).

Under feltarbeidet traff jeg Suleekho via en venninne i en organisasjon for interkulturelt arbeid. Suleekho er en engasjert somalisk kvinne, som særlig engasjerer seg i forhold til barnevern og somaliere. Vi møttes på en kafé og hadde en samtale over et par timer. I løpet av samtalen fortalte hun en historie fra da hun gikk på skolen. Hun og noen venninner gikk oppover en bakke, og i toppen av bakken så de en av lærerne. Han gikk rart fordi det ene benet var lengere enn det andre. ”Vi byttet sko, noen høye, noen lave, slik at vi også gikk sånn” - sittende illustrer hun en som halter ved å vagge på overkroppen. ”Han gikk forbi oss, og sa ingen ting, men han så hvem vi var. Uff, vi var så slemme! Men når vi kom tilbake til skolen, kom rektor inn i klassen og sa, du -du - du, pekte oss ut. Han hadde fortalt til rektor hvem det var. Vi sa nei, nei, har ikke gjort. Men de ville snakke

med foreldrene våre. Jeg bodde hos tanten min da, og hun var veldig streng, jeg kunne ikke fortelle henne. Så jeg og en venninne fant en uteligger, og spurte om han kunne være pappaen vår. Vi betalte han litt penger, og skulle betale resten etterpå. Han ble med oss, vi sa det var pappaen min og onkelen til venninnen min. Når rektor fortalte hva vi hadde gjort, han ble så sint. Han gikk med stakk, og han begynte å slå oss med stokken sin. Jeg sa: du kan ikke slå meg, du er ikke pappaen min! Rektor kjente tanten min, og visste at det ikke var pappaen min.” Jeg spør hvordan det gikk. ”Jeg fortalte at jeg ikke kunne si det til tanten min, for hun ville kaste meg ut, og mamman min var ikke der da. Så vi ble enige - vi måtte si unnskyld, og hun fortalte ikke tanten min”. Det er interessant hvordan en betalt uteligger (som dermed sannsynligvis er av en langt dårligere rang enn jentene som selv hadde penger til å betale han), likevel ser på det som en rett eller plikt å stramme opp jentene når han hører hvilken urett de har begått.

Straff

Historiene over viser hvordan helt fremmede var delaktige i oppdragelsen. I forbindelse med historiene nevnes også straff. Gargaarto og flere fortalte om fysisk avstraffelse i barndommen, i Gargaartos tilfelle er det grov vold. Jeg stusset over at det virket som noen av damene smålo litt nervøst da Gargaarto fortalte om morens vold. Hun forklarte i ettertid at hennes opplevelse ikke er uvanlig, om enn litt mer ekstrem. Noen av damene ønsker å late som alt er fint, sa hun, kanskje var der derfor de lo. Etterhvert som historien utviklet seg, gikk lydene gradvis over i noe som høres mer ut som en blanding av forskrekkelse og medfølelse. Gargaarto forteller også senere at man i Somalia tenker at barn blir sterke av en hard oppdragelse. Kanskje er det bakgrunnen for en av de andre damenes kommentar da Gargaarto var ferdig med å fortelle: ”Hvis mammaen din ikke var sånn, ville du ikke vært den du er i dag”. Selv om flere har historier om å bli slått som barn, betyr ikke det at alle ble utsatt for det. Jeg spurte Nafiso om hun ble slått som barn. Hun sa at mammaen hennes truet med å slå, men aldri gjorde det. Hver historie er unik. Det er viktig å poengtere, fordi det er lett å gi minoriteter en felles stemme, og overse mangfoldet som finnes (Prieur 2007, 39; Fuglerud og Eriksen 2007, 11, 112-113).

Flinke jenter

I forhold til det å være jente, er også Gargaarto sin fortelling treffende. Barndommen ble preget av å ha en mor som måtte klare seg selv, og som eldste datter fikk hun et stort ansvar. Selv om det ble bedre da Gargaarto flyttet til en annen av farens familier, var hun ikke sidestilt med brødrene. Også to andre damer fortalte om fedre som døde i ung alder, mødre som måtte arbeide ute og om arbeidet og ansvaret det påla dem som jenter. En av dem reflekterte: ”Det er et stort problem at jenter ikke

går på skole, bare mannen jobber. Hvis han dør, så har de ingen ting.” Abdullahi forklarer at det somaliske samfunnet ikke er noe unntak når det gjelder å fremme visse egenskaper relatert til kjønn. Gutter oppdras til å være sterke, ikke vise følelser, være eventyrlystene og modige. Ei jente, derimot, oppdras til å være forsiktig, holde seg i nærheten av hjemmet (slik også en dame beskrev at var viktig da hun som liten samlet ved til matlaging), lydlig og opptatt av å se bra ut (Abdullahi 2001, 122). Sett i forhold til det jeg har sett i felt, stemmer det delvis. Jeg hørte om aktive gutter som spilte fotball og om jenter som likte å være hjemme og hjelpe til. Men jeg hørte også Nafiso oppmuntre datteren til å bli sterkere enn fetteren sin, og om unge jenter som likte å spille fotball og være aktive. Kanskje er det en tilpassing til livet i Norge, kanskje er det bare familier som er forskjellige – slik en av damene på ICDP-kurset fortalte at hun og søstrene som barn fikk høre at ”de kunne gjøre alt”, eller Aamino som fortalte at noen voksne brydde seg veldig om hvordan jenter gikk kledd, mens andre ikke tok det så alvorlig.

Feynuus forteller ikke om tvang og straff, men likevel om arbeid. Hun ville være den flinkeste av alle til å bidra hjemme. Hun tok seg av dyr, lagde mat, vasket. Når hun forteller at hun gjerne gjorde alt av husarbeid mens mammaen sov – så kan det kanskje si noe om et ønske om å få ros og bli godt ansett (gjern flinkere enn naboen), kanskje som et ønske om å hjelpe og overraske moren – kanskje en blanding – men uansett et ønske om å være flink. Nafiso fortalte at mens søstrene hennes lekte, pleide hun å rydde. ”Når jeg var liten, jeg likte ordne alt i huset. Men ikke nå. Jeg er lei av å være hjemme, jeg har vært hjemme i seks år. Når jeg får papirer, skal jeg jobbe. Magan skal være hjemme.” En annen gang forteller hun at mammaer i Somalia med litt store barn ikke trenger å gjøre noe hjemme. Barna gjør det for dem. Fra Nafiso var liten, sa mammaen: Hent gulerøtter, gi meg poteter osv. Da hun var 9, år hadde hun sett moren lage mat så mange ganger at hun kunne gjøre det selv. Faren hennes var koranlærer, og moren var hjemme med barna. Men da faren døde, måtte moren jobbe. Hun solgte melk fra dyrene, og jobbet fra seks om morgenen til seks på kvelden. Da hun kom hjem var hun sliten. Da hadde barna gjort alt i stand hjemme. De sørget for å ha det klart, slik at de slapp å få kjeft av en skuffet mor. Barna var hjemme alene hele dagen, men naboene passet på.

Så langt har kapittelet analysert minner om barndom i Somalia. Det fremgår at sosial barneoppdragelse var normalen, at en jente skulle være anstendig og flink til å hjelpe hjemme. Dersom det ikke var en tilstedeværende far i bildet, ble ansvaret desto større fordi moren måtte jobbe. Fysisk straff ikke var uvanlig. Resten av kapittelet analyserer erfaringer av livet i Norge.

FAMILIELIVET I NORGE

Damene formidler ulike erfaringer med familieliv i Norge. Mens Aamino opplevde store utfordringer i starten, lever hun nå med kjernefamilien og forteller om en hverdag med levering og henting i barnehage, oppfølging av skolebarn og litt større barn – og jobb for både henne og mannen. Gargaarto er alenemor, og har møtt på utfordringer hele veien. Det hun nå opplever som utfordrende, er å oppdra tenåringer alene i Norge. Hun har hendene fulle med å følge opp barna, og har et stort nettverk rundt seg. Feynuus har også nok å ta seg til i hverdagen med å følge opp barna, ta seg av hjemmet og søke praksisplass. Hun minner barna på at de er heldige som får gå på skole, og at de må gjøre det bra. Kanskje er det ekstra viktig for henne, fordi hun selv nesten ikke har gått skole. Feynuus liker orden og ro, og forteller om struktur i hverdagen. Om lekselesing og familietid. Avsnittene som følger vil se nærmere på ulike utfordringer, verdier og opplevelser rundt familielivet i Norge, med et særlig fokus på utfordringene med å oppdra barn i et annet land, med andre verdier og andre strukturer enn der man selv vokste opp.

Livet med tenåringer

Jeg la merke til at de eldste barna hos både Aamino og Gargaarto virket hjelpsomme da jeg var på besøk. Feynuus forteller om tenåringer som gjør det godt på skolen, bidrar hjemme og er både rollemodeller og ”medoppdragere” for småsøskenene. Gargaarto forteller at det er utfordrende å ha tenåringer. Avstanden til hennes egen oppvekst i Somalia oppleves stor. Dette har delvis sammenheng med kjønnsroller. Mens brødrene hennes fikk være ute og leke, var Gargaarto inne og vasket og lagde mat – en rollefordeling som ikke godtas i Norge. Men det har også sammenheng med forskjeller på Norge og Somalia. Samtalen vi hadde i bilen, om tenåringsjenta som ble sendt til Somalia og giftet bort, kan oppsummeres til to punkter som flere formidlet. Nummer én: Ungdommer som vokser opp i Norge, har vokst opp i annen kultur enn foreldrene. De er ikke vant med å lage mat, vaske, ta ansvar. Og de kan ha andre verdier enn foreldrene. For det andre er det ønskelig at barna ikke blir for norske. I dette tilfellet, var det ikke greit å få kjæreste og røyke. Andre fortalte om upassende klær eller å ha for mange norske venner. Gargaarto mener ungdommene ikke må straffes og dømmes for hardt, de er jo påvirket av samfunnet de lever i.

Andre delte også utfordringer med å oppdra barn og ungdom i en kultur så annerledes enn den de kjenner fra Somalia. Hva gjør man med ungdommer som er slappe og ikke vil hjelpe til? Eller som kommer hjem på natta etter å ha vært ute med norske venner? Eller som sitter oppe og spiller til langt på natt? På et lokalt marked treffer jeg Cilmi. Vi snakker om foreldreveiledningskurset. ”Med forskjellige kulturer, er det ikke lett å finne balansen”, sier han. ”For eksempel i hjemlandet, vi har

aldri sett barn kjefte på voksne. Det er annerledes, vanskelig.” Han vil arrangere et kurs til, forteller han. Da skal det handle om å ta ansvar. ”Det er ikke så lett, jeg har 16 år gammel datter. Når jeg var liten, tok jeg ansvar fra jeg var ti år, ryddet, lagde mat, handlet, alt. Mens her...” han slår armene litt oppgitt ut. ”Unge mennesker som gifter seg her, vi kaller dem fish&chips. Etter to-tre måneder er det over, de skiller seg. Mannen jobber og kona er hjemme, men hun lager ikke mat en gang, hun bare venter på at mannen skal komme hjem og så bestiller de mat. Unge gifter seg og kan ikke rydde sitt eget rom en gang. Datteren min har vært med til Afrika, hun ser det er veldig forskjellig, helt forskjellig. Når vi var der, så jeg 6-åring som var og handlet helt alene! Den lille jenta sa til mannen som solgte: Forrige gang jeg handlet, så fikk jeg for lite mat. Denne gangen skal jeg ikke ha for lite.” Han illustrerer hvordan den vesle jenta satte hendene til hofta og gjorde en bestemt mine i ansiktet. Etterpå gjør han store øyne for å understreke poenget. ”Skjønner du?”

Hva gjøres for å tilpasse seg livet med tenåringer i Norge? Gargaarto mottar hjelp fra barnevernet og går på kurs. Cilmi har allerede arrangert ett kurs, og ønsker å arrangere ett til. Flere av damene deltok på ICDP-kurs i regi av helsestasjonen. I tillegg fant både voksne og ungdom støtte – men også noe kontroll - i fellesskapet, som vi kommer tilbake til i neste kapittel.

Ønskede egenskaper for barna

Både hos de som forteller om utfordringer, og der alt virker være på stell, fremgår det at ideelt sett skal ungdommene gjøre det godt på skolen, hjelpe til hjemme, respektere voksne og hos noen: ikke bli *for* norske. I beskrivelser av seg selv som barn, eller av egne barn, finner jeg at særlig disse ordene går igjen: Flink, smart, sosial, rolig/aktiv og sterk. ”Flink” opplever jeg at særlig brukes om jenter som hjelper til hjemme, eller i forhold til skoleferdigheter. Når barna beskrives som smarte, får jeg inntrykk av at det handler om sosiale settinger, som da Feynuus beskrev hvordan datteren gikk imellom som ”mekler” på Åpen barnehage hvis noen kranglet. Barna som ble beskrevet som sosiale, hadde kanskje mange venner, hilste på folk de møtte ute, eller oppsøkte kontakt med andre. Motsatt fortalte de noen ganger om barn som var sjenerte. Det virket også som en ønsket egenskap at barna var hjelpsomme mot de rundt seg. Ordet aktiv opplevde jeg ble brukt mest om små barn (ofte gutter) med stort bevegelsesbehov, eller om eldre gutter med aktiv fritid. Motsetningen var rolig. Gargaarto fortalte at jentene hennes var så rolige at naboer da jentene var må lurte på om hun hadde barn, mens yngstesønnen var veldig nysgjerrig. Babyer og små barn ble omtalt som sterke – også i mer generelle termer – ”Afrikanske barn er sterke på grunn av kamelmelk”. Så likte jo også mange selv å bli omtalt som sterke kvinner. Av det som fremkommer som ønskede egenskaper,

virker det som om viktige verdier er å gjøre det godt på skolen og bidra i familien og hjelpe andre, og å være sosial og sterk - verdier vi også ser i andre sammenhenger.

Mor

Aamino spurte meg hva jeg egentlig studerer, og fikk til svar – som sant var da – at jeg ønsket å se på forskjeller i barneoppdragelse. Hun fortalte da at somaliske mødre er ”som hønemor”. En mor gjør alt for barna. Betydningen av mor kom stadig til syne i samtaler, og i livshistoriene fortelles det også om det sterke båndet mellom mor og barn. På Litteraturhuset arrangerte de somaliske dager under tittelen ”A Nation of Poets”. Her hadde forfatter og journalist Åsne Seierstad en samtale med poeten Farah Gabdon, historikerforsker ved Harvard Safia Aidid og musikeren Aar Maanta om å leve i diaspora. Også her ble mor løftet opp. Mor er mye viktigere enn far, og mye sang og poesi handler om mor (Litteraturhuset lørdag 6.mai 2017). Farah Gabdon fortalte at flere av hennes dikt, som mange tror er romantisk skrevet til en mann, egentlig handler om mor.

Aamino gikk på skole og lærte norsk for å kunne følge opp barna. Hun ble boende i Norge for å kunne være med sønnen sin. Hun har tenkt å bli i Norge når hun er gammel også – for barna, fordi de er norske. Gargaarto har bakgrunn fra en velstående far i Somalia, som eide både det ene og det andre. Her i Norge har hun mistet alt: Moren, faren og rikdommen. ”Hva har vi her? Ingenting. Vi er fattige, vi bor i en liten, trang, dårlig leilighet. Jeg har bare barna. De er mitt øye”. Hun fortsetter med å fortelle at somaliere elsker barn. Og at mamma betyr så mye at det ikke finnes ord for det. ”Også tar man barna!”, sier hun, med henvisning til barnevernet. Jeg kommer tilbake til barnevernet senere. Her er poenget mammas viktige rolle. Som tidligere nevnt: etter at Gargaarto fortalte sin historie om vold i barndommen, konkluderte en av de andre damene med at: ”Hvis ikke mammaen din var sånn, ville du ikke vært den du er i dag.” Gargaarto svarte at hun er glad i moren sin nå. Kanskje har det sammenheng med tanken om at tøff behandling gir sterke barn. At det var morens tøffe behandling av Gargaarto som har gjort at hun i dag er sterk.

At barna er viktige også for Feynuus, kommer frem i hvor mye hun snakker om dem. Det er liten tvil om at hun er stolt av barneflokkene sine. Det virker som om hengivenheten går begge veier: Hun fortalte at sønnen masserte henne da hun kom sliten hjem på 17.mai. Datteren fortalte meg at hun fortsatt bor hjemme fordi hun får så mye respekt fra småsøsknene og fordi hun har en fantastisk mor. Når Feynuus omtalte seg selv som dum, fulgte hun opp med at hun gjør alt for barna. For at de skal ha en fremtid, klare seg selv og hjelpe andre.

En ung dame som jeg snakket med et par ganger, sa: ”Men somaliske mødre...for dem er barna alt.” Hun legger trykk på ordene. ”Jeg tror ikke det er noen som barna er så viktige for som somaliske mødre. Somaliske mødre gjør alt for barna sine. Faren min fortalte meg om moren hans. De var fattige. Hver morgen løp hun 6-7 km til en mann som hadde geit, for å få melk, så barna kunne få litt melk før de gikk på skolen. Hver morgen! Det er langt. Barna er ekstra viktige fordi det er et samfunn der kvinnene er annenrangs borgere. Spesielt sønnene. De blir en garanti for kvinnene, hvis de blir alene.” Kanskje er det tanken på å ha det best mulig som gammel som ligger bak, i den altoppfrende moren.

Ekteskap og kjønnsroller

Det var ikke mange som snakket mye om ekteskapene sine. Gargaarto, som ikke hadde opplevd menn som respekterte henne og var snille, hadde gitt opp menn. Hos de som var gift, fikk jeg inntrykk av at forholdene var preget av gjensidig respekt og samarbeid. Abdullahi skisserer en tydelig rollefordeling mellom mann og dame når han beskriver hvordan unge jenter og gutter fra ung alder oppdras til å bli gode hustruer eller ektemenn. Det er damene som styrer i heimen. En ektemann kan kanskje blande seg litt, men en mann som styrer hjemme er dårlig ansett (Abdullahi 2001, 119-121). Aamino sammenliknet menn i hjemmene i Somalia med gardiner. Hvis de ikke er der, er det noe som mangler. Men de er bare til pynt. Det er damene som styrer. Mannen kan bidra med penger til husholdet, det er det, forklarer hun. Nafiso fortalte at det i Somalia er forventet at kona står klar med vann og håndkle når mannen kommer hjem. En annen fortalte at i Somalia står kona opp veldig tidlig og jobber hardt hele dagen. Når mannen kommer hjem, sitter han bare der. Kona skal vaske hendene hans, lage mat, gjøre alt. Det likte hun ikke. Derfor hadde hun blitt enig med sin nye mann om at han også måtte hjelpe til. Fordi han i likhet med mange somaliske menn ikke kunne lage mat, tok hun seg av det. Men han vasket opp, kjørte gjester hjem og vasket huset. Flere fortalte at selv om damene fortsatt gjør det meste, er somaliske menn i Norge var litt annerledes enn i Somalia. Nafiso fortalte også at mannen bidro hjemme, og at det var annerledes enn hvordan det ville vært i Somalia. Hjemme hos Aamino serverte mannen oss mat. Hun forklarte siden at han er en av få menn i Asker som er sånn. Og at når hun jobber og tjener penger, og dermed er ”som mann”, da må mannen være litt ”dame” hjemme. De er avhengige av begge inntektene. Når begge er ”menn” på dagen og tjener penger, må også begge være ”dame” og bidra i hjemmet. Den tydelige rollefordelingen Abdullahi tegner, virker noe visket ut. Det at noen av mennene bidrar hjemme, virker være en tilpassing til livet her i Norge.

DET FREMMEDE NORSKE

Når Aamino beskriver den første tida i Norge, kan beskrivelsene samles i ordet *fremmed*. Naturen var fremmed. Det var kaldt, mørkt, snø og bratte bakker. Systemet var fremmed. Det var mye nytt som var vanskelig å forstå seg på. Maten var fremmed. Hun var gravid, kvalm og savnet koriander. Menneskene var fremmede og opplevdes kalde. Hun hadde ingen venninner og følte seg ensom. Et av kjennetegnene til diaspora, slik Clifford redegjør for det, er at det dannes kollektive ”home away from home”. Fellesskap danner et hjem hjemmefra. Slik er diaspora annerledes enn eksil, som gjerne har et individualistisk fokus (Clifford 1994, 251). Aamino sine første opplevelser i Norge minner således mer om et liv i eksil. Hun var langt fra alt og alle hun kjente, og følte seg alene. Kanskje kan slike erfaringer være noe av det som bidrar til at man søker sammen i et fellesskap. Slik blir det ikke et liv i eksil, men i diaspora. Hennes reaksjon da alt var vanskelig, var å ville dra tilbake til Somalia. Da ikke det var mulig, søkte hun sørover, til Oslo og slektninger. I *Neste stopp Nordpolen. Nye nordmenn – egne stemmer* påpeker Kirsten Danielsen at i brudd, er de første opplevde forskjellene først og fremst sanselige, og knyttet til sted – med lukter, lyder, smaker, temperaturer, døgnrytmer, kunnskap og ”fortrolighet til menneskene på stedet og deres omgangsformer” (Danielsen 2005, 20-23). Gargaarto hadde også prøvd seg på livet nordpå, men savnet tilgang til halalkjøtt. Langt vekk fra deres fødeland, med skikker så annerledes fra det de er vant med, er det mye som er nytt. En dame illustrerte sitt første (og sannsynligvis siste) motvillige forsøk på å stå på ski. Hun hadde protestert og sagt han hun var gammel og tjukk, men læreren på norskkurset sa hun måtte prøve. Hun illustrerte hvordan hun sklei og falt. Hun lo litt mens hun fortalte, og vi som hørte på lo så vi nesten gråt. ”Etterpå... Jeg hadde så vondt”, sier hun og tar seg til rumpa og lårene. Andre beskrev frykt for å gå ut på glatta og teknikker de etterhvert har lært for å tåle kulda. Feynuus med småbarn, nevnte som noe av det første i møte med Norge alle trappene i blokka – det må ha vært en kontrast til nomadelivet i Somalia. I forhold til fortrolighet med menneskene og omgangsformene deres, skal vi i de følgende avsnittene se at nordmenn oppleves vanskelige å bli kjent med, og hvordan noen av verdiene og skikkene i Norge oppleves fremmede.

Å integreres i en vegg

Aamino virker oppgitt når hun forklarer hvordan hun opplever at det forventes at somaliere skal integrere seg, når det de møter er en vegg. Flere samtaler formidler opplevelsen av at nordmenn er vanskelige å bli kjent med. At majoriteten kan være lite interessert i kontakt skriver også Katrine Fangen i kapittelet ”*Analysis of Life Stories across National Borders*”, med henvisning til Fangen (2010): ”But often, the young migrants and descendants simply have the experience that people

from majority population in general are cold, rude or reserved towards immigrants, and consequently, that they do not see them and greet them in daily life" (Fangen 2012, 9). Når Nafiso introduserte meg for nye, sa hun ofte at jeg ikke var "typisk norsk" – etterfulgt av "hun er hyggelig, prater mye". I Gargaarto sine beskrivelser av å komme til Norge, forteller hun om naboer som unngikk henne. På vinteren var de ikke ute og når sommeren kom, gikk de inn når hun kom ut. Hun opplevde derimot at dette gikk seg til etter en tid i Norge. Da hun flyttet nærmere sentrum, ble det lettere, hun fikk mange venner. Og fra tiden i Asker, har hun fortalt om flere gode nabokontakter. Selv om Goffmans beskrivelser av totale institusjoner med klienter og ansatte, på mange måter ikke kan sammenliknes med feltet mitt, er det noen beskrivelser som er treffende. Gruppene har stereotypiske bilder av hverandre. Bevegeligheten mellom gruppene er begrenset. Den sosiale avstanden er stor. Og "Der utvikles to forskjellige sosiale og kulturelle verdener, som humper af sted ved siden af hinanden med enkelte, offisielle kontaktpunkter, men uden ret megen gensidig indtrængen." (Goffman 1967, 14-15). Magans utbrytelse til kona: "Tenk om du skal på kafe med norsk!" første gang jeg er på besøk, er treffende. For somaliere oppleves nordmenn som vanskelige å bli kjent med. Aamino påpeker at det kan oppleves motsatt også, for selv om somaliere er veldig åpne seg imellom, så er de kanskje ikke alltid så åpne utad.

I prosjektskissen, da jeg planla feltarbeidet, la jeg vekt på noen teorier. En av dem er fra Unni Wikans bok *Mot en ny underklasse*, der hun skriver at det er mennesker, og ikke kulturer, som møtes (Wikan 1995, 22-31). Jeg er enig i dette, men det er heller ikke til å stikke under en stol at det kulturelle er med på å påvirke møtene mellom somaliere og nordmenn. Når man er vant med å bo i nabolag der man i stor grad blander seg dirkete i «andres saker» og alle voksne bidrar i oppdragelsen av barna, har det noe å si for forholdet til norske naboer som ikke hilser, og således ikke virker bry seg, men som man likevel er redd kan finne på å ringe barnevernet. Hvordan man går kledd kan ha noe å si: En ansatt ved folkeuniversitetet uttrykte at mange somaliske damer skremmer nordmenn unna med de lange, mørke hijabene. Mannen min har vært usikker når han har blitt introdusert for noen: Skal jeg stikke frem hånda for å hilse, eller...? For noen håndhilser på tvers av kjønn, andre ikke. Danielsen skriver om hvordan det å se og oppleve uventede og uvante ting som bryter med forestillingen man har om hvordan mennesker oppfører seg, kan bidra til å gi en følelse av fremmedhet (Danielsen 2005, 10). Selv husker jeg opplevelsen da jeg før feltarbeidet så en gjeng med godt tildekkede somaliske damer i butikken som snakket høyløyt og ivrig, og tenkte: hvordan i alle dager skal jeg kunne bli «en av dem»? Disse tingene, som må kunne kalles kulturelle, kan bli hindringer som fører til at vi lever ved siden av hverandre, slik Goffmann beskrev, og kanskje betrakter hverandre og tenker tanker om hverandre - men likevel ikke kjenner

hverandre. I så måte kan man kanskje si at i noen tilfeller er det nettopp kulturene som møtes – og som hindrer folk i å møtes.

Å bli behandlet dårlig og å være redd

Så langt har analysen først og fremst sett på displacement og dwelling - om å forlate det kjente og finne seg til rette på et nytt og fremmed sted. Som vi har sett, kan det at alt oppleves som fremmed, gi en opplevelse av å ikke høre til. Clifford diskuterer hvordan diasporabevissthet oppstår på positivt og negativt grunnlag. Positivt ved eksempelvis å føle stolthet og tilhørighet med somaliere eller muslimer verden over. Negativt gjennom erfaringer av diskriminering og ekskludering (Clifford 1997, 255-257). Suzan Ilcan påpeker at diasporabevissthet ikke oppstår automatisk fordi en gruppe mennesker har forlatt hjemlandet sitt og bosatt seg i et nytt land, og heller ikke bare fordi en gruppe mennesker blir ansett som annerledes, men i en kombinasjon av disse prosessene. En kombinasjon av displacement og othering (Ilcan 2002, 56). Teoriene synes overlappende, der Cliffords negative konstituering ligner Ilcans othering. Jeg mener å se elementer fra begge teorier blant somalierne på Borgen: At diasporabevisstheten kan ha oppstått i en kombinasjon av displacement, gjennom savn av gamlelandet og tilvenningen til alt det fremmede, og othering/negativ konstituering, gjennom å oppleve seg dårlig behandlet, fremmedgjort eller diskriminert. Men det har også elementer av å være positivt konstituert, ved å føle tilhørighet til somaliere verden over, og muslimer for den saks skyld. Analysen så langt har pekt på opplevelser av å være på fremmed grunn og ikke bli akseptert som en del av fellesskapet i det nye landet, ved å ”møte en vegg” eller oppleve at naboene går inn når du kommer ut. Når man opplever seg annerledes og på utsiden av samfunnet, er det kanskje forståelig at behovet for fellesskap med andre i samme situasjon – andre somaliere – melder seg. Det var også elementer av positivt konstituert diasporabevissthet, som muslim og/eller somalier, som kommer tydeligere frem i de kommende kapitlene. Avsnittene som følger fortsetter derimot redegjørelsen av othering, eller negativt konstituert diasporabevissthet. Det er fortellinger om å bli dårlig behandlet; en hendelse jeg selv var vitne til, og noen som ble meg fortalt.

Gargaarto fortalte om en opplevelse på toget. Hun satt sammen med tre andre somaliske kvinner da en mann begynte å kjeft på dem. Han spyttet og ba dem dra til helvete. De begynte å løpe nedover midtgangen, men andre på toget hjalp til, og sa ”rolig”. Da de ankom neste stasjon, kom politiet. Livshistoriene formidler flere opplevelser av å ikke være ønsket, som Gargaartos opplevelser med de første naboene nordpå. Aaminos og andres opplevelse av at norske foreldre ikke tar kontakt. Datteren til Feynuus hjalp meg med en del spørsmål en dag, da hun fortalte at lillebroren hadde

kommet hjem fra skolen og spurt: ”Hvorfor er vi muslimer så slemme?”. ”Hvor har han det fra?” sukket storesøsteren oppgitt. Aamino fortalte at en av barna hennes hadde pleid å grue seg for å dra på skolen hvis det hadde vært om somaliske pirater på nyhetene. Da ble han alltid spurt av lærere og elever. Men han var jo født i Norge og hverken kunne noe om, eller kjente noen pirater. Flere fortalte om frykt. Gargaarto kastet opp hele dagen den 22.juli 2011, av frykt for at en somalisk mann skulle stå bak, og tanken på hvilke konsekvenser det ville gi somaliere. En fortalte at hun var redd for å gå alene i skogen, i tilfelle hun skulle møte på rasister. På tur med en dame en dag, passerte vi to menn. Da vi hadde kommet forbi, spurte hun med latter i stemmen: ”Noen norske som er rasister?” Jeg svarer at ja, det er det vel i de fleste land. De må ha sett på oss med spørrende eller skeptiske blikk, for damen forklarte: ”De tenker: Hvorfor går norsk jente sammen med somalisk?” I tilfeller der jeg gikk sammen med somaliske damer, særlig dersom det var flere, la jeg merke til at folk så på oss. En av de unge kvinnene beskrev det å leve med frykt sittende i kroppen, en konstant tilværelse i uforutsigbarhet. ”Jeg er flyktning. Flyktning er redd. Jeg er redd alltid, overalt. Jeg kommer med hudfargen min og hijaben min, og er redd. Vi får redd i morsmelken.” Første gang jeg treffer Nabiil, på foreldreveiledningskurset, forteller han om en gang han var utenfor blokka og reparerte sykkelen til datteren. Han hørte to norske naboer snakke sammen. Den ene uffet seg til den andre over bråket med innvandrerne. ”De løper opp og ned trappene som katter”, hadde han sagt. Den andre hadde uffet seg med: «Også har de bestilt 10 000 til!». Nabiil forteller at han hadde svart. Han hadde sagt: ”Unnskyld meg, er det greit å snakke stygt?” De norske så forbauset ut, forteller Nabiil, som hadde fortsatt: ”Hvis du ikke liker å bo her, kan du flytte”. ”Flytte? Jeg?” hadde den norske naboen svart. Han ler litt vemodig når han er ferdig med å fortelle.

Historiene gjenspeiler hvordan somaliere kan oppfattes som fremmede på så mange vis. Gargaartos opplevelse fra toget kan fungere som eksempel: Årsaken til den dårlige behandlingen kan være på grunn av hudfarge (rase) eller klesdrakt (muslim) eller begge deler. Mannen anså noe ved damene som så annerledes enn ”vanlige” nordmenn (nasjon) at han følte seg berettiget å skjelle de ut og spytte mot dem.

Jeg vil redegjøre for en hendelse på damedag som jeg var vitne til. Selv om det satte en ”støkk” i meg, som ikke gjorde annet enn å sitte i rommet og observere det, kom det opp i ettertid kun fordi jeg tok det opp. Nafiso, den yngste datteren hennes og en annen dame med sin sønn kom sent til damedagen, etter handletur i Oslo. Vi andre hadde spist, og maten var ryddet bort. En av damene fant frem brødsriver, smør og banan fra en Rema 1000-pose. Mødrene ordnet det i stand og gav til barna, som ble plassert med hver sin halve brødskive i sofaen. Gutten var litt urolig, og gikk opp og ned av sofaen. Jenta satt helt rolig. Damen som hadde stått på kjøkkenet denne dagen, som jeg ikke

har sett der før, kom inn i rommet og sa at de kom for sent til maten. Hvis de vil ha mat må de komme klokka ett. Nafiso forklarte at det ikke var til henne, men til barna. ”Da får dere sørge for å mate barna hjemme”, sa damen bryskt, og la merke til barna som spiste i sofaen. Enda mer opprørt sa hun: ”De kan ikke sitte der og grise, i alle fall ikke når det er smør på skiva! Man gjør jo ikke det hjemme heller?” Hun så på meg, som eneste norske i rommet, og med det litt hjelpeløse blikket hun sendte meg, tenkte jeg at hun mente: Du må da forstå? ”Jammen, det gjør man jo bare ikke!” avsluttet hun. Jeg følte meg som barn som får kjeft av voksne, uten å helt forstå hva man har gjort som er så ille. Nafiso tok fort maten fra barna og gikk for å kaste det. Jeg synes hun virket litt rødkinna, og blikket var senket. Ingen sa noe. Etter at damen hadde gått ut, fortsatte skravlingen om et bryllup videre på somalisk, som om ingen ting var skjedd. Jeg var litt satt ut. ”Hun var veldig streng”, hvisket jeg til damen ved siden av meg, uten å få noe særlig respons. På besøk hos Nafiso et par måneder etterpå, spurte jeg henne hva hun tenker når noen av de norske damene sier ”ikke gjør sånn” eller ”gjør sånn”. Hun svarte: ”Noen liker kanskje ikke barn”. Hun husket episoden, for hun sa noe om å sitte i sofaen og spise. ”Jeg”, sa jeg, ”jeg ble...” jeg viste et opprørt ansikt og sa med en spørrende tone at jeg kanskje syntes damen var litt frekk, før jeg spurte hva hun tenker. ”Det går bra, jeg glemmer. Bare akkurat der og da.” svarte hun. En stund senere, etter en tur på Ikea, sto hun og lagde mat til meg da hun kommenterte at jeg ikke er ”som norsk”. Jeg spurte på hvilken måte, og eksempelet hun brukte var fra damedagen: Jeg hadde reagert på at damen kjeftet på henne.

Poenget her er ikke om det faktisk er ufint å spise i sofaen, men at den norske, frivillige, eldre damen opplevde at hun var berettiget til å kjefte på andre voksne damer for en relativt ufarlig ting. Hvorvidt damen ville kjeftet om det var jeg som satt der med min datter, vet jeg ikke. Men jeg betviler det. Goffman beskriver hvordan opplevelsen av ubegrunnet skam kan føre til at man oppfører seg som om man skulle vært skyldig (Goffman 1992, 195), slik jeg kjente på, selv om jeg bare satt der, og slik Nafiso litt rødmende så ned. I boken om totale institusjoner, skriver han at personalet ofte ikke oppfatter klientellet som ”helt voksne” (Goffman 1967, 90). Måten damen adresserte Nafiso kunne lett oppfattes som en voksen som irettesatte et barn. Det at jeg ble regnet som ikke ”norsk” av Nafiso fordi jeg hadde reagert, kan gi et inntrykk av at hendelsen ikke er enkeltstående – at det er normalt at nordmenn behandler henne som ”ikke helt voksen”.

Goffman beskriver også hvordan man ute i samfunnet ikke til stadighet trenger å se seg tilbake, for å sjekke om det er ”kritikk eller andre sanksjoner på vei” (Goffman 1967, 35-36). Denne opplevelsen av å være iaktatt og kritisert - at fordommene kommer før deg, og at du alltid må bevise noe, så jeg flere tilfeller av. Som da Gargaarto kommenterte at nordmenn sikkert oppfattet

den ivrige snakkingen damene imellom som krangling. Aamino fortalte at de norske naboene var skeptiske da de hørte det skulle flytte inn somaliere. «Men når vi kom og ble kjent, de sa: hyggeligste nabo!» Det er vonde erfaringer av å bli dårlig behandlet, av å bli sett på med skråblikk, som en mulig trussel, og å alltid måtte bevise at du ikke er så verst. Og det er en opplevelse av at det lille du har av aktelse i samfunnet, brått kan bli revet fra deg, dersom én somalier skulle gjøre noe dumt.

Å ta barna: Frykten for barnevernet

Da Aamino tok med seg den lille sønnen sin til politiet og sa at hun ønsket å reise tilbake til Somalia, fikk hun vite at hun godt kunne reise, men at barnet var norsk og derfor måtte bli her. Da hun fortalte meg dette, tenkte jeg at det i praksis betydde at staten eide barnet. At det må ha vært en opplevelse av at barnet ikke først og fremst tilhørte henne som mor, men at nasjonaliteten var viktigere. Var det den samme opplevelsen bak frykten for barnevernet, som så mange fortalte om? Da Gargaarto hadde blitt banket opp av moren, fungerte naboen som et slags barnevern, som grep inn. På siste ICDP-kursdag, er barnevernet på besøk. Shariifo, en liten dame jeg har møtt på flere ganger i feltarbeidet, ser representanten fra barnevernet i øynene og sier: ”Det er mange grupper. Alle somaliere føler: Hvorfor er de bare etter somaliske barn?” Flere gir uttrykk for at det er redde, og forklarer at de ikke tør å kontakte barnevernet for å spørre om hjelp. De stoler ikke på dem. Shariifo forteller at hun noen ganger har tenkt at krig var bedre. Hun fikk ikke sove om nettene på grunn av bekymringen, og var redd da hun leverte sønnen i barnehagen. Kari kommenterer, med noe overraskelse i stemmen: «De føler seg forfulgt nesten, altså det er jo ganske ille.» En annen av damene forklarte frykten for barnevernet slik: «I vår kultur naboen kommer og hjelper til, her sier de til barnevernet.» En annen skyter inn at hun ikke turte å hilse på naboene med en gang, av frykt for at de skulle melde henne. En beskriver at man har et barn på kanskje 3 år, som gråter på gulvet. I stedet for å gi disiplin, gir man ungen det den vil ha for at naboen ikke skal høre gråt. Litt senere i samtalen er det en som forteller at barnet hennes har kolikk, og at det ikke er så mye å få gjort med det. Hun avslutter med å si: ”Heldig da, ingen norske naboer.” De andre damene ler. En annen ser på meg og sier: ”Det er viktig at du skjønner hva vi føler”. Når man kan stole på at naboer eller øvrig familie stiller opp, slik som i Gargaarto sitt tilfelle, er barnevernet overflødig. Tanken på at et mor kan bli fratatt sitt barn av fremmede, er ubegripelig og overveldende, og at hvem som helst kan sende inn bekymringsmelding, oppleves som et systemet med ”varslere”, og skaper utrygghet. Kan jeg stole på naboen?

Aamino mente at det i hovedsak gjaldt de som ikke hadde vært så lenge i Norge enda, og selv var hun ikke redd barnevernet lenger. På besøk hjemme hos en familie, sa mannen, som har bodd i Norge siden han var barn at de som frykter barnevernet: ”... er de som ikke er så godt integrert”. Gargaarto formidlet noe av det samme da hun på ICDP-kurset frontet at somaliere må integrere seg, og eksemplifiserte med en hjemmeværende dame med mange barn, som aldri har gått på skole, som ikke lærer seg norsk eller jobber for å forstå det norske samfunnet.

Med aleneansvar for fire barn, mottar Gargaarto hjelp fra, og samarbeider med barnevernet. Slik hun forteller om støtten hun mottar, virker det om det gjør hverdagen hennes lettere. Samtidig er hun ikke helt og fullt sin egen sjef – det er barnevernet som har siste ordet. Hun forteller at hun pleide å jobbe, men at barnevernet har sagt hun ikke får lov til det. Hun ville likt å jobbe *litt*, selv om det er mye arbeid å ta seg av fire barn. Hun forteller meg at hun vil dra i niesens bryllup i London senere på våren, hvis hun får lov av barnevernet. Gargaarto har opplevd at barnevernet og andre støtteapparater kan være en hjelp. Hun påpeker også ved flere anledninger at mange somaliere trenger hjelp. Likevel er forholdet til barnevernet ambivalent. En dag forsøkte hun å forklare for meg hvor viktig mamma er, men konkluderte med at det ikke finnes ord som kan beskrive det. I neste setning sier hun: ”Likevel tar de barna”. Barnevernet bestemte også at datteren skulle flytte ut da hun ble 18 år. Når jeg treffer henne en stund etter feltarbeidet, forteller hun at datteren ikke hadde turt å si nei. De hadde heller ikke spurt hun som mor. Datteren ble syk av å bo alene, og barnevernet hadde beklaget og sagt at hun fikk flytte hjem igjen. Hun samarbeider fortsatt med barnevernet, men har distansert seg litt – det ble for mye.

Feynuus’ mann hadde allerede bodd flere år i Norge da hun kom. Likevel opplevde hun starten som vanskelig. Det var mye hun ikke forstod, og hun fryktet barnevernet. Fortellingen om misforståelsen som førte til at hun løp til sønnens skole, beskriver frykten. Mannen var litt bekymret i forhold til barnevernet dersom kona skulle begynne å jobbe. Barna måtte jo bli godt nok fulgt opp: Komme tidsnok til skolen, ha rene klær. Barnevernet var ofte et tema med flere av damene jeg traff på. I en samtale om barnevernet trekker en kvinne litt på skulderen og avslutter temaet med å si at ”I Norge er det barna som bestemmer”.

For de fleste av kvinnene er ikke barnevernet noe de selv har et forhold til. De har hørt historier og dannet seg bilder. I boken *The Age of Wild Ghosts* forteller Erik Mueggler om en fjellandsby i Kina og hvordan de så for seg staten. Statens makt opplevdes stadig med intim og på samme tid vanskeligere å begripe. Han beskriver hvordan makten kunne føles på kroppen. Her handlet det om kontroll over antall barn og sterilisering av kvinner – og settingen under Maos’ styre kan ikke

sammenliknes med forholdene i Norge. Hvordan kvinnene dannet et bilde av barnevernet som uten forvarsel kom og tok barn fra en mor, og hvordan de ble dårlige eller ”gale” av tanken, gir likevel assosiasjoner til Mueggler (2001, 85-90). Jeg fikk inntrykk av at bildet av barnevernet i stor grad var basert på de mange historiene som gikk. Uavhengig av om historiene er sanne, er det et problem når så mange har en lammende frykt for barnevernet. En frykt som gjør at de i noen tilfeller ikke tør irettesette barna sine. Frykt når de leverer i barnehagen. Frykt når de får et brev. Frykt for naboer. Tanker om at krig var bedre.

Tolken på kurset oppsummerte problemet slik: ”Det er alt for lite informasjon. Man må ha fundament ... Flyktningkontoret gjør altfor lite. Man har sittet på mottak og ventet i flere år: Skal, skal ikke ... mye stress - så får man positivt eller negativt svar. På introduksjonsprogrammet lærer man bare norsk språk, ikke noe annet: Ikke om hva som er lov og ikke lov... Man mangler det grunnleggende. Mor kommer til Norge med fem-seks barn, kan ikke språk, ingen ting ... Og man forventer at de skal skjønne alt. Hvis du bygger hus må du bygge nede, ikke oppe.” Det fremstår som om frykten for barnevernet kommer av særlig tre ting: Somaliere er ikke vant med barnevern i Somalia, der storfamilie eller naboer griper inn. Med mors høye status er det uhørt å skille mor og barn. Og det gis for lite og for dårlig informasjon, slik at skrekkhistoriene får florere.

Å involvere seg i skolen: Om skole-hjem samarbeid

Første gangen jeg fikk innblikk i somalieres forhold til den norske skolen, var på en foreldreworkshop i regi av Borgenprosjektet. Fahmi, som kom til Norge som barn, deltok som representant fra den ene barneskolen. Han skisserte situasjonen for mange somaliere: I tillegg til at foreldrene tenker at skolegangen er skolens ansvar og at de ikke skal blande seg, har kanskje ikke mor og far gått på skole, og føler seg underlegne i møte med skolen og andre foreldre. Det er språkproblemer. Brev som blir sendt med barna hjem er vanskelig å forstå. Foreldremøter er vanskelig å forstå. Det er usikkerhet om hvordan de skal få kontakt med nordmenn, og mange vet ikke hvem som er foreldrene til hvilke barn. Kanskje kommer ikke barna i bursdager fordi foreldrene frykter maten, eller fordi de ikke har tid eller mulighet til å kjøre barna, og heller ikke tør å la barnet sitte på med andre fordi de ikke kjenner foreldrene. Han delte erfaringer om hvordan hans egne foreldrenes manglende engasjement ble en utfordring for han som barn. På grunn av erfaringene, brukte han nå tid og engasjement på å oppfordre andre somaliske foreldre til å engasjere seg.

Før feltarbeidet hadde jeg lest at somaliere fryktet verdiene og kristendommen som blir formidlet i skolen (Bildsten, Hellevang og Siyad 2006, 19-20; Engebrihtsen og Fuglerud 2009, 91). Dette hørte

jeg ingen av mine informanter snakke om. utfordringene som gikk igjen i samtaler var samarbeid mellom skole og hjem, den sosiale biten med andre foreldre og utfordringer med å følge opp barna og forstå informasjon. Engebrigtsen og Fuglerud peker på skolen som et bindeledd mellom foreldrene og samfunnet utenfor (2009, 88) og Eriksen og Sajjad forklarer hvordan stadig mer av sosialiseringprosessen foregår i skolen, og at skolen er en gråson mellom privat og offentlig, blant annet gjennom forventninger til hva barna skal ha lært hjemme (2011, 137-139). Skolen er dermed en sosialiseringarena både for barna og foreldrene. Forventningene om samarbeid og oppfølging krever sitt av foreldrene som dermed også, i det minste ideelt sett, sosialiseres inn i det norske samfunnet. At oppfølging av lekser og informasjon fra skolen er vanskelig, peker også Engebrigtsen og Fuglerud på (2009, 97).

Når Aamino beretter om den vanskelige veien mot et godt liv, hadde hun som mål å kunne hjelpe barna best mulig når de ble eldre. Hun måtte lære språket og forstå samfunnet. Det krevde sitt – lange skoledager, lite tid som familie. Da mannen kom hjem, dro hun på skolen. Det gjorde vondt å levere den lille sønnen i barnehage. Det virker som om Aamino har reflektert en god del over somaliere i Norge og utfordringene mange møter på. Første gang vi møttes, forklarte hun at det er veldig vanskelig for somaliere å tilpasse seg i Norge, særlig på grunn av nomadekulturen. Mange har ikke gått på skolen, og det gjør det vanskelig å følge opp barnas skolegang her i Norge. At Somalia fikk skriftspråk sent, og at det har vært krig og uroligheter i lang tid, har gjort at det er kun noen få heldige som har fått skolegang. Mohamed Abdullahi redegjør for skolens historie i Somalia, og sier at koranskoler har eksistert i århundrer. Da sekulære skoler oppstod på starten av 1900-tallet, var mange skeptiske fordi de ble drevet av misjonærer eller koloniherrerne. Somaliske lærere og muntlige kunstnere gikk inn for å overbevise om at skole var et viktig redskap for moderne utvikling – og de lyktes. Stadig flere skrev seg inn, men det fantes bare skoler i tilknytning til byene. På 1970- og 80-tallet åpnet grunnskoler også på landsbygda, og det ble arrangert kampanjer for å lære hele befolkningen å skrive (Abdullahi 2001, 161-162). Kanskje er det disse Aamino sikter til, da hun snakket om noen få, heldige, som hadde fått skolegang. For ikke mange år etter, ble skolene ødelagt i borgerkrigen (ibid, 162). I forhold til oppfølging av skolebarn, peker Aamino også på at uten jobb er det vanskelig å lære språket. På telefonen forteller hun også om de uvante forventningene til samarbeid. I Somalia var det kun et forhold mellom skole og elev – det var ikke forventet at foreldrene skulle følge opp skolen. På foreldreveiledningskurset forklarer en dame: ”Det er ikke lett, helt annerledes. For eksempel skole i Somalia: Det er mellom barn og lærer - foreldrene blander seg ikke. Kanskje hvis man gjør noe veldig dumt, må man ha samtale, og kanskje det er et felles møte når barna skal starte på skolen - men hvis det er vanlige barn, er det

ikke noe mer. Hvis mamma i Somalia sier: «Kom og hjelp meg!» - og barnet svarer «Jeg har lekser» - så sier mamma at de kan du gjøre senere. I Norge, Åh!» hun illustrerer at alt annet ryddes bort – ”du *må* gjøre lekser. I Somalia viser du ikke karakteren til foreldrene - bare hvis karakteren er god. Men selv om foreldrene ikke vet, vil du gjøre det bra, for læreren slår deg hvis du gjør dårlig”. Da Nafiso fortalte om å bidra hjemme, spurte jeg hvordan hun fikk gjort lekser, for det hørtes så tidkrevende ut. Hun forklarte at hun og søsteren byttet på – etter hvem som hadde mest lekser. Å få tid til leksene virket altså å være helt på eget ansvar. At skole-hjemsamarbeid er uvant, beskrev også en dame jeg traff i Oslo. Hun sa at i Norge har du fått rammene satt for deg som forelder. Det er foreldresamtaler, foreldremøter og oppfølging. I Somalia er det ikke slik, fortalte hun, og utdypet at hennes egen mor kanskje visste hvor skolen hennes lå, men hadde aldri vært der. Gargaartos erfaring med at skolen ikke gjorde noe da hun var borte i ukesvis som barn, understreker at et forhold mellom skole og hjem er så godt som ikke-eksisterende i Somalia.

Feynuus er veldig fornøyd med barnas skole. Hun likte å gå på foreldresamtale, så hun fikk vite mer om hvordan barna har det på skolen, hva som er bra og hva de må jobbe med. Foreldremøte derimot, likte hun ikke. Hun forstod lite, de snakket fort, og hun husket ikke hva de hadde sagt etterpå. Hun pleide å få en oppsummering av andre somaliere i etterkant. Aamino beskrev også opplevelsen av å sitte på foreldremøte uten å forstå det som blir sagt. Og at det er vanskelig å bli sittende alene. Foreldremøter gikk igjen som en utfordring i flere samtaler. En fortalte at på slutten av foreldremøtene pleier læreren å si at man kan drikke kaffe. ”Da sitter alle og snakker med hverandre, men ingen snakker med meg.”

Å sende sine gamle på sykehjem

Det kan virke som at tanker om mor og barn er sterkt knyttet til ideen om å ta vare på de gamle – det første samtaleemnet leder flere ganger over til det andre. Etter at damene på ICDP var ferdige med å snakke om Gargaarto sin mor, gikk praten over i å ivareta sine gamle. Gargaarto fortalte at datteren hennes har sagt at hun ikke kommer til å ha tid til å ta vare på henne når hun blir gammel, og at hun må på sykehjem eller flytte til Afrika. Det var flere som snakket om å ta seg av sine gamle, eller selv bli ivaretatt når de ble gamle. Uavhengig av årsak; mor er viktig for barna, og barna er viktige for mor. Flere av damene snakket ofte om å ta vare på sine gamle, eller ytret ønske om at deres barn skulle ta vare på dem, og undret seg over at nordmenn kunne sende foreldrene sine på gamlehjem. En dag spurte Nafiso meg hva jeg tenker når jeg får barn. Jeg tenkte litt, og svarte at det var et vanskelig spørsmål. ”Okei, jeg skal si først”, sa hun. ”Først, de kan passe på meg når jeg blir gammel. Og andre, at jeg ikke er alene. Det gir...happiness, du vet?” Å bli tatt vare på når hun

ble gammel, var en av grunnene til at hun ønsket barn. Abdullahi peker også på at det er vanlig å ta seg av sine eldre i Somalia (Abdullahi 2001, 127). Nafiso forklarte meg videre: ”Når du får barn, du passer på de, gir mat - det er mye jobb, ikke sant. Så når du blir gammel, du vil at de skal passe på deg”. Hun pekte på datteren og illustrerte med hendene. ”I somalisk, vi er muslimsk - vi tenker at hvis ikke du passer på de gamle, da kommer du helvete. Når jeg ser gamle som ikke har barn, jeg gråter. Jeg sier til barna mine: når jeg blir gammel, du må passe på meg. Ikke vær redd, jeg skal aldri gå fra deg, sier eldstedatteren min. Det må du si til barna dine også.” Jeg prøvde å forklare at noen gamle i Norge gjerne vil klare seg selv. ”Da skal jeg si det til barna dine”, svarte hun med et smil.

Det foregående kapittelet har skissert minner fra Somalia og utfordringer i møte med livet i Norge. Livet de lever her, sees i lys av livet i Somalia. Neste kapittel vil se på fellesskap som en respons på erfaringer av stigmatisering og frykt. Og av savn og opplevelsen av å ikke tilhøre.

KAPITTEL 4 TILHØRIGHET OG FELLESSKAP

Savn

James Clifford beskriver det å leve i spennet mellom to steder og kulturer slik: ”Diaspora cultures thus mediate, in lived tension, the experiences of separation and entanglement, of living here and remembering/desiring another place.” (1997, 255). Savnet mine informanter Somalia? Lengtet de egentlig dit? Flere fortalte at de ønsket å dra til Somalia på en ferie. Noen få uttrykte at de hadde lyst til, eller tidligere hadde vurdert å prøve å bo der. En dame med to barn som fortalte at hun gjerne ville besøke Somaliland. Hun har mye familie der og foreldrene bor i et stort hus med mange rom, men det er veldig dyrt å reise dit. Et ektepar forteller at mor reiste med de tre barna til Somaliland for noen år siden, og de likte det så godt at de ble der i nesten ett år. ”Jeg lurte på om vi skulle flytte” sier faren, ”men jeg vil ikke ta fra barna muligheten til god fremtid. Hvis de tar utdanning der, er den ikke godkjent her kanskje, og hvis de ikke kan språket... vi kunne ikke gjøre det”.

Alle damene jeg spurte ville bli i Norge, og begrunnet det med at de ville støtte og være med barna. Aamino svarte slik: ”Nei, barna mine sier: Vi kjenner ikke Somalia, vi er norske.” Jeg spurte om de har vært i Somalia noen gang. ”For noen år siden var jeg og de eldste guttene der, vi besøkte familie. De likte det ikke! Alle spiser av samme fat, sover sammen, koser sammen. De klarte det ikke. Det er veldig” hun tenker litt, og holder hendene samlet ”*veldig* fellesskap. Og når vi kommer fra utlandet, de tror vi har mye penger, naboer kommer over, óg. De snakker annerledes, de skjønner ikke hva de sier. Også er det klanene,” sa hun. Tanker om Somalia virket for flere å være ambivalente, slik Clifford også understreker at det kan være (Clifford 1997, 247-249). Noen uttrykte savn av elementer i Somalia, som varmen eller det å bo med storfamilie rundt seg. En gav uttrykk for lengsel etter et Somalia som ikke finnes, da hun på 17. mai, med et sukk så på barnetoget og sa: ”Jeg gleder meg til Somalia er sånn!” Jeg fikk inntrykk av at savnet i noen tilfeller handlet om frihet til å ha en annen kultur og religion, uten å bli dømt av majoriteten. Et *her* der man ikke ble snakket dårlig om av naboen, der fordommer mot somaliere ikke florerte, der man ikke ble angrepet på toget, der man ikke trengte å frykte barnevernet – for å nevne noe.

Ute og hjemme

I fortellingen om det fremmede norske, og om å bli behandlet dårlig, formidlet flere en opplevelse av frykt. En ting som slo meg etter en kveld sammen med noen somaliske damer, er hvor annerledes opplevelse jeg får av kvinnene hjemme i stua si, og ute i ”norske” settinger, som på butikken eller damedag. Der kan jeg til tider få en litt stressa følelse av flere av damene. De er mer

alvorlige og sammenknytt, noen tar mye plass og virker litt ”fremfusende”, og i noen tilfeller til og med litt mindre hyggelige. På besøk hjemme er det gjerne en veldig avslappet stemning. Da er kanskje beina krølla opp i sofaen, praten går lett og dypt, og latteren sitter løst. Og noen ganger, som på den kvelden forskjellen gikk opp for meg, fikk jeg opplevelsen av å være på en venninnekveld full av skravling og latter. Vi lo av mine klønete forsøk å uttrykke somaliske ord, spiste deilig middag, og jeg ble kledd opp i en glitrende dira. Hva kommer denne annerledes fremtoningen av? Har det sammenheng med frykt, opplevelsen av å bli ansett som fremmed og å måtte ”se seg over skulderen” som beskrevet tidligere? Når de ikke kan være seg selv vitner det om en opplevelse av ikke å tilhøre. Det gjør det ganske enkelt å forstå at de opplever støtte i fellesskap med andre somaliere.

Kvinnefellesskapet

James Clifford beskriver hvordan diasporabevissthet gjør det beste ut av en utfordrende situasjon med erfaringer av tap og marginalisering, med ferdigheter for å leve og å tilpasse seg forskjeller (Clifford 1997, 257). Langt borte fra øvrig familie og hjemland, i et land med kulturer og systemer som er vanskelige å forstå, er det mange utfordringer. Det var de små praktiske tingene, som lattermildt har blitt fortalt meg i ettertid, som en dame som fikk så store og tunge vintersko av mannen sin hennes første vinter i Norge, at hun knapt klarte å gå. Vi har også sett hvordan nordmenn, barnevernet, skolesystemet og sykehjem oppleves fremmed. Aamino beretter om mange utfordringer da hun skulle skape seg et liv i Norge. I tillegg til vanskelighetene med å forstå og tilpasse seg samfunnet, var hun ensom. Det bodde bare noen somaliske menn i byen, ingen andre damer. Ingen å prate med som kunne forstå henne. I neste kapittel redegjøres det for Thomas Hylland Eriksen sitt begrep om osmose. En av cellens egenskaper som han trekker frem handler om fellesskap: de på innsiden av en membran kan danne seg et nettverk basert på tillit og felles mening. Clifford vektlegger vedlikehold av fellesskap og beskriver diaspora som kollektive ”home away from home” (Clifford 1994, 308). Også når han redegjør for hvordan det er vanskelig å gi en avgrenset definisjon av diaspora, med mange overlappende begreper, er fellesskap i fokus. Han forklarer at diaspora er mer enn grensekryssing, men likevel innebærer det – med kontakt på tvers av landegrenser (Clifford 1994, 304). Flere av damene jeg var i kontakt med snakket om slektninger og venner andre steder og inntrykk av hvordan det er å være somaliere andre steder. Fellesskapet somaliere imellom, både i Asker og i verden forøvrig, fremstår som et tilsvar på utfordringer med å bo i Norge og langt fra Somalia. Avsnittene som følger viser ulike måter fellesskap og støtte somaliere imellom uttrykkes.

I fortellingene fra livet i Somalia, ble det ofte berettet om støtte og hjelp fra naboer og storfamilie. Når Feynuus og jeg snakker om hijab, tenker hun tilbake på hvordan det var å ha en storfamilie rundt seg: ”I Somalia, det er mange som kan hjelpe deg med barna, alt, og du kan ha på lang hijab, og bruke mye tid være fin. Men her...med barna og jobbe og alt, det går ikke. Så jeg bruker sånn.” Hun peker på den korte hijaben sin. Feynuus tenkte tilbake på hjelpen hun selv fikk med sine barn. Flere av damene fortalte om mange voksne som passet på dem da de var barn. Aamino understrekte at alle voksne skulle respekteres, lyttes til og omtales som ”tante” eller ”onkel”. Når vi har sett på sosial barneoppdragelse har det altså vært med tilbakeblikk til Somalia. Her i Norge så jeg også hvordan somaliere på Borgen samarbeidet om barna. På kurset for somaliske foreldre var det noen barn til stede. En liten gutt på omkring fem år var til tider litt urolig og bråkete. Da var det ofte en annen enn moren som hysjet, sendte et strengt blick eller ba han komme. En gang Feynuus og jeg stod utenfor Rønningen skole på runden vår for å søke praksisplass, traff vi en liten gutt som stod litt for seg selv. Feynuus snakket med han, og spurte hvor han hadde lua si. Så gikk hun bort og tok på han hetta. ”Det regner jo”, sa hun. Jeg smilte og tenkte at hun passer på alle, og spurte om hun kjenner han. Hun fortalte hun hjelper moren hans, og moren hans hjelper Feynuus med hennes barn. ”Vi jobber sammen”, smilte hun. Selv om Feynuus og de andre somaliske damene ikke bor i Somalia midt iblant storfamilien, hjelper de hverandre i fellesskap med å se til hverandres barn.

Ute på tur med noen av damene la jeg merke til at de stort sett alltid hilste hvis vi traff på noen andre somaliere. I det minste en kort hilsen, om de ikke stoppet opp og slo av en liten prat. Både i livshistoriene, i andre samtaler og i det jeg selv har sett, har jeg hørt og sett mange eksempler på hvordan fellesskapet fungerer som en støtte. Fellesskapet er viktig for å dele erfaringer og kunnskap. Slik Fahmi brukte egne erfaringer til å oppmuntre foreldre til å gå på foreldremøter og ellers stille opp. Eller Aamino, som tok initiativ til foreldremøter på somalisk, så det skulle bli lettere for foreldrene å gå på foreldremøte og forstå hva som ble sagt. Erfaringsformidlingen er ikke alltid positiv, noe de mange skrekkehistoriene om barnevernet viser. En dame som ganske nylig hadde kommet til Norge, fortalte at en annen dame hadde forklart at hun ikke måtte kjefta på barna når de var ute – for da kunne barnevernet komme.

Fellesskapet er også viktig for å dele materielle goder og praktisk hjelp. En dag utenfor blokka ser jeg noen av damene gå rundt med en stor eske med nudelpakker og deler ut til de andre somaliske damene de treffer. En annen dag er det en dame som kjøper en pakke med is fra isbilen og deler ut til alle barna rundt. På siste dagen av det somaliske foreldrekurset henvendte en dame seg til meg. Hun ville gjerne fortelle meg litt om somalisk kultur. ”Vi stiller opp for hverandre. Når noen dør, samler vi inn penger til familien. Og vi lager mat og rydder ... i 3 dager - så glemme.” Jeg stilte

spørsmålstegn ved det å glemme, og fikk forklart at en muslim ikke skal sørge. Kanskje har delingen sammenheng med økonomi. Emily Martin beskriver hvordan arbeiderklassen, med litt trangere kår, gjerne utvikler delingssystemer med naboer og utvidet familie, og at kvinnene jobber for å få mest mulig ut av det man har, slik at endene møtes (Martin 1992, 6). Eller kanskje har det sammenheng med kultur, slik som damen forklarte, og som kommer mer frem i neste kapittel. Eller kanskje henger det sammen med forventingen om at klanmedlemmer skal støtte hverandre, noe som vi kommer tilbake til.

Fellesskapet fungerer også som mental støtte i spesielle omstendigheter – gode så vel som vanskelige. En dag på damedag skulle en liten gruppe damer besøke Nafiso på grunn av et dødsfall i familien. Jeg inviterte meg selv med, siden hun var en av dem jeg hadde tilbrakt mest tid med. Det som særlig interesserte meg, var at jeg sjeldent så Nafiso sammen med disse damene - de var ikke i hennes nære krets. Tilsvarende fortalte ei ung jente at da lillebroren hennes ble født, var det fremmede som ringte fra utlandet og fremmede som bodde i Norge som kom på besøk for å gratulere. Da mormoren hennes døde, kom folk langveis fra for å kondolere. Hun fortalte at for moren var dette naturlig og forventet, mens for henne og søsknene som har vokst opp i Norge, opplevdes det skremmende - for dem var sorgen en privat affære.

Fellesskapet blant de somaliske kvinnene på Borgen, fremstår som sentralt i tilpassingen til livet i Norge – slik det også fremstår som sentralt i beskrivelser av diaspora – som et tilsvarende på det å leve langt fra stedet du er født, i et annerledes samfunn og kultur, og ofte uten å oppleve tilhørighet og aksept fra majoriteten.

Engasjementet

Analysen av livshistoriene så langt har sett på hvordan somaliere på Borgen gjør ”det beste ut av en utfordrende situasjon” ved å støtte hverandre og ha fellesskap, med fokus på kvinnefellesskapet – som var det jeg i størst grad var en del av. I kapittel 2 så vi også hvordan somaliere, både kvinner og menn, som miljø engasjerte seg som en gruppe utad i lokalsamfunnet. Da var mat, tradisjonelle klær, hennamaling, dans, musikk og idrett en gjenganger. Samtidig viste de engasjement og nestekjærlighet. Nestekjærlighet ble vist for eksempel gjennom at inntekt av matsalg gikk til fattigdomsbekjempelse i Somalia. Som ansatt i Borgenprosjektet fikk jeg innblikk i engasjementet. Flere somaliere var med i prosessen og stilte opp på møtepunktene arrangert av Borgenprosjektet. Prosjektet oppmuntret også folk til å ta initiativ til egne møtepunkt, for å få flest mulige stemmer med i planleggingen av områdeutviklingen. Ingen av de andre gruppene med annen nasjonal bakgrunn viste et engasjement på nivå med de somaliske.

Engasjementet kan være en måte å jobbe mot fordommer i samfunnet. Clifford viser hvordan man i diaspora kan leve "inside, with a difference" og henviser til Gilroys (1987) begrep om alternative offentlige sfærer. Han eksemplifiserer det med hvordan den svarte befolkningen i Britannia fremstiller seg som britisk og *noe annet*, og at diaspora slik et tegn på politiske kamper for å definere (Clifford 1997, 251-252). Jeg mener at mye av engasjementet blant somaliene kan sies å være et uttrykk for et ønske om å omdefinere hva det vil si å være et fullverdig medlem av samfunnet, og vise at det går an å være somalisk og samtidig en god nordmann. For det første er mye av engasjementet utadretta. Var det bare for fellesskap og støtte, hadde de ikke trengt å bruke tid og energi på å vise det frem. Ved å vise frem somalisk kultur og mat, viser de frem seg selv som "ordentlige folk", og "spør" om ikke de kan få være med, få bli inkludert og akseptert. De viser også at de er stolt av mye ved sin bakgrunn. For det andre var det tydelig at folk var lei av fordommer og negativ omtale. Det var først og fremst mennene som uttrykte dette. På foreldrekurset sa en mann oppgitt at folk mener somaliere er arbeidsledige og bare tygger khat. Han ser rundt i rommet på mennene som er tilstede, og sier: "De fleste av oss mennene her inne har to jobber! Det står så mye dårlig i media, det er mange fordommer." Senere i samtalen spør han om jeg kjenner noen studenter eller noe sånt. Han vil gjerne starte en nettside med tekster om forskjellige somaliere, som kan vise at fordommene ikke stemmer. Da jeg var på vei til å gå fra leksehjelpen jeg var innom en lørdag, sukket en av lærerne oppgitt til meg: «Media elsker å skrive om det som er negativt, men se her - de er så sultne på å jobbe og lære!». Han nikket stolt mot ungdommene som brukte lørdagen sin på å jobbe med skole.

Engasjementet er også koblet til å forhindre mulige konsekvenser av fattigdom og annerledeshet. Jeg spurte Cilmi, initiativtageren til å starte Warya, hvordan han orket å ha to stillinger på tilsammen 150 % og i tillegg være frivillig. Han fortalte meg om terroristen fra Larvik¹¹. «Jeg vil ikke at det skal skje her», sa han, og fortalte om viktigheten av at ungdom har et tilbud, og ikke bare driver dank, eller blir sittende hjemme foran PC'n. Engebrigtsen og Fuglerud sammenlikner somaliske og tamilske familier, og skriver at "barn i somaliske familier har mindre sosial og kulturell kapital tilgjengelig for å lykkes i det norske skolesystemet". De peker på foreldrenes lave utdanning, store familier, dårlig økonomi og det at somaliske organisasjoner i liten grad fokuserer på leksehjelp, som faktorer som spiller inn (2009, 96-97). Mange av foreldrene på Borgen hadde lite utdanning, men jeg opplevde at de var desto mer ivrige for at barna skulle gjøre det godt på skolen. Eldre søsken hjalp gjerne yngre og via leksehjelpen organiserte de seg som

¹¹ Hassan Duhulow kom til Norge som liten gutt. I 2013 deltok han i terrorangrepet på kjøpesenteret Westgate i Nairobi, der minst 67 mennesker døde (Norsk Rikskringkasting NRK 2014).

minoritetssamfunn og kompenserte for manglende mulighet til hjelp i hjemmet. Skolene i området har også satset særlig på å utjevne mulige konsekvenser av sosial ulikhet (Asker kommune 2015b, 68). Rapporten om Borgen viser at på nasjonale prøver og eksamener, skårer ungdomsskolen på snitt med, eller høyere enn resten av kommunen, som skårer over landssnittet i de aller fleste fag. Nå viser ikke dette somalieres resultater særskilt, men rapporten hentyder til at det høye snittet kan skyldes «at mennesker som kommer fra vanskelige kår kan ha en driv mot å forbedre sin situasjon» (Asker kommune 2015a, 11), og somaliere er den største minoritetsgruppen i området (Asker kommune 2015b, 36).

På tvers av klaner

Når jeg snakker om fellesskap, kan jeg ikke unngå å drøfte klan. Mohamed Abdullahi skriver at klaner fragmenterer somaliere, selv om de kulturelt og språklig er et homogent folk. Historisk var klaner politiske grupperinger som for eksempel delte beiteområder og ordnet opp i konflikter på landsbygda. Senere ble det mer innfløkt og assosiert med felles opphav. Koloniherrerne bidro til å institusjonalisere det, ved å gi lønn til høvdinge (Abdullahi 2001, 8-9). Under Siad Barre ble klaner transformert til sosiale og politiske identiteter, ikke så ulike etniske identiteter (ibid., 35). Abdullahi redegjør for hvordan klan fungerer som støtte ved at det er en felles sosial pakt for håndtering av samfunnsproblemer og for å hjelpe hverandre (ibid., 139).

Nefissa Naguib beskriver i *Woman, Water and Memory* (2009) hvordan de palestinske damene ikke viste noe interesse av å snakke om *hamulah* (klanbegrepet i Midt-Østen), men bare snakket om det når hun tok det opp. De yngre sa hun måtte spørre de eldre. Noen mente det ikke spilte noen rolle i livet, noen sa det kun spilte en rolle ved blant annet ekteskapsinngåelse. Det de opplevde som viktig var husholdet og slektninger. Dette var overraskende, da *hamulah* er et antropologisk nøkkelbegrep i Midt-Østen (Naguib 2009, 15-16). Klan må kunne sies være et nøkkelbegrep når man snakker om Somalia. På det nevnte seminaret på Litteraturhuset holdt Safia Aidid foredrag om ”Somalia bakenfor stereotypiene”. Hun gjennomgikk litteratur om Somalia, som hovedsakelig er skrevet av ikke-somaliere. Hun forklarte at sosialantropologen I.M.Lewis, som ofte henvises til i litteratur om Somalia, var blant nomader – men at hans beskrivelser av klan ofte er gjort generelle, uten å skille på jordbrukere, fiskere osv. Litt oppgitt slo hun fast at studier av Somalia er fortsatt opphengt i klan. I den satiriske teksten tidligere sitert skriver hun også om klan:

Emphasize that the clan is the key to understanding this relatively simple, unsophisticated people, and that everything – from civil war to music preference – can be explained through this. Include a proverb of uncertain origin to emphasize this point. Always be specific about

the person's clan, like "the Hawiye man," as it is more relevant than any actual name. They are all named Abdi or Mohamed anyway (Aidid 2015).

Som Naguib erfarte jeg at de jeg møtte i felt ikke var særlig interesserte i klan. Kun Aamino tok opp teamet på eget initiativ. Da jeg spurte om hun vurderte å flytte tilbake til Somalia noen gang, var klansystemet en av grunnene til at hun ikke ønsket det. "Selv om man har høy utdannelse, er det ikke sikkert man får jobben, på grunn av klan." forklarte hun, og sa at klanene er like viktig i Somalia i dag som før, men i Norge er det ikke viktig. Hun har bevisst ikke lært barna deres klanrekke. De eldste barna lærte likevel litt av en nabo da de var smågutter på Borgen. Han hadde lovet dem godteri hvis de husket klanene sine. Hun er ikke sikker på om de husker det nå. Med andre ord virker det ikke som om det er noe hun bruker å snakke om. At en nabo bestakk barna med godteri for at de skulle lære det, viser at det kanskje betyr mer for andre. Foruten Aamino, snakket ingen om klan før jeg tok det opp. Og når jeg spurte, sa de fleste at det ikke hadde noe å si i Norge og virket glade for det. Tolken fra ICDP-kurset, skrev til meg i en melding da jeg spurte om klantilhørighet: "Jeg er imot klaner, og vil at folk heller skal se menneskeheten i en person enn at de ser hvilken klan de kommer fra". Flere av de unge sa de ikke visste hvilken klan de tilhørte, men skulle spørre foreldrene sine. Selv om klan nok spiller en mindre rolle blant mine informanter enn man skulle få inntrykk av fra mye av litteraturen, er det ikke uten verdi. Ei ung jente sier hun tror folk ikke har vært helt ærlige med meg, fordi klan spiller en rolle i forhold til ekteskap. Når det gjelder vennskap, derimot, har det ingen ting å si, understreker hun. Det var også kun i bryllupet klan kom "til syne". Sangerne som var leid inn, sang om ulike klaner, og noen av de som tilhørte klanen det ble sunget om, gikk da inn i ringen og danset. Flere av de jeg var mest sammen med, var slektninger – og dermed også samme klan, og de bodde i samme gate. Men Feynuus og Gargaarto var fra ulike klaner, og Gargaarto fortalte at de brukte å gå tur sammen. Begge omtalte hverandre i veldig positive ordelag.

Abdullahi forklarer klan som et fleksibelt system. Dersom det er få somaliere i en fremmed by, og disse kommer fra ulike klaner, skal de oppføre seg som slektninger og hjelpe dersom noen er i nød. Dersom det derimot bor mange somaliere på samme plass, skal man først oppsøke dem som står en nærmest i klansystemet for hjelp (Abdullahi 2001, 139-140). Engebrigtsen og Fuglerud skriver om klanens viktige rolle for somaliere i Norge. De forklarer somalieres stempel som "dårlig" minoritet med deres bakgrunn i et klanbasert samfunn, fordi dette preger somalieres eksiltilværelse ved at de «i langt større grad har vært preget av fraksjonering og oppsplitting» (Engebrigtsen og Fuglerud 2009, 52). De sier at det riktignok finnes mange somaliske foreninger, men de er klanbaserte (ibid.,

57-58), noe som på sikt kan være positivt for integreringen, fordi det fører til at somaliske organisasjoner i større grad samarbeider med nordmenn og norske organisasjoner (ibid., 57).

Er det fordi det er få somaliere i Asker at de hjelper hverandre? Med mer enn 500 som har bakgrunn i Somalia, virker det lite trolig. Kanskje oppsøker de slektninger for hjelp, slik Abdullahi beskrev. Men i særlige situasjoner har jeg sett at fellesskapet fungerer på tvers av klaner. Da Gargaarto fortalte at de samlet inn penger til advokat for en familie for eksempel, var ikke dette en familie hun var i klan med. Og de samarbeider om organisasjoner og arrangementer, i motsetning til hva Engebriksen og Fuglerud skisserer. Arrangementene beskrevet i kapittel 2, og også andre tilstelninger jeg var tilstede på, skjedde på tvers av klanene. Sett i sammenheng med Engebriksen og Fuglerud sin forskning, kan det virke som om somaliere på Borgen er mindre fragmentert enn andre steder. Kanskje handler samarbeidet på tvers av klaner om at sammen kan de lettere utgjøre en forskjell og støtte for somalierne, og i tillegg være en ressurs og et ansikt utad i lokalmiljøet, og slik kanskje også bedre somalieres renommé. Jeg spurte Aamino om somaliere i Asker er bedre integrert enn andre steder, som for eksempel Oslo. ”Åh, ja” svarte hun. Hun nevnte ghetto, og sa at når det er så mange, trenger man ikke integrere seg, man trenger bare hverandre.

Somalia og Somaliland

Slik Naguib opplevde at det var andre ting enn hamulah som spilte en rolle for de palestinske damene (2009, 15-16), oppdaget jeg raskt at en del av mine informanter var opptatt av nord- og sør-Somalia. En av damene jeg spurte om klan tilhørighet, svarte: ”Jeg er fra nord Somalia, er ikke opptatt av hvilken klaner jeg tilhører dessverre.” Det jeg kanskje hørte oftest i forbindelse med nord/sør, er at det er forskjellige dialekter, og en del forskjellige ord. Noen snakket også om kulturforskjeller, slik som damen tidligere nevnt, som var spent på å delta i bryllup i Norge for første gang, med gjester fra både nord og sør. Aamino fortalte at det var forskjeller i barneoppdragelse, og at de fra sør var mer religiøse. Hun sa at folk fra sør bruker å si om folk fra nord at de er som hvite, som engelskmenn. En annen (fra nord) nevnte at de fra sør har et mer avslappet forhold mellom kjønnene, fordi skilsmisse og gjengifte er mye mer utbredt blant dem.

Jeg opplevde at de fra nord (Somaliland) var stolte av å være derfra. «I morgen er det min bursdag» sa en av damene til meg på 17.mai - med henvisning til at det dagen etter var Somalilands nasjonaldag. Feynuus forklarte meg flere ganger om historien om sør og nord i Somalia, at de under kolonitiden hadde vært delt, og at Somaliland nå var et eget land. Etter forespørsel, sendte hun bilder av flagget og barna kledd opp i flaggets farger. Jeg spør henne en dag hvordan det er i Norge, om det har noe å si om man kommer fra sør eller nord i Somalia her. Hun forteller at i Norge er alle

venner. På 17. mai, hadde hun sagt til venner fra Somalia: ”Dere må gratulere meg også, for i morgen er det bursdagen til Somaliland!” Noen sa: ”Åh, gratulerer!”, andre sa: ”Jeg vil ikke gratulere, Somalia skal være én”. Hun legger til: ”Men ... bare sånn tull, vi sier sånn. I Norge betyr ingen ting, jeg har noen bestevenner fra sør ... alle venner.” Også Gargaarto understrekte at hun er venn med alle, selv om hun er mest med andre fra sør. Ved snakk om Somaliland opplevde jeg ved noen anledninger at de fra sør blåste av det hele og kalte det tull - Somalia er ett land, sa de. Kanskje er det naturlig, i og med at Somalia med hovedstaden Mogadishu plassert i sør, ikke anerkjenner Somaliland som et eget land. Skillet mellom Somalia og Somaliland fremstår som viktigere enn klan. Delvis i forhold til hvem man omgås, slik Gargaarto fortalte at hun var mest med andre fra sør. Og i forhold til identitet – for de fra Somaliland.

Kontroll og miljøpåvirkning

I forhold til det å være kvinne i diaspora, skriver James Clifford at fellesskap kan være et sted både for støtte og undertrykkelse (1997, 258-260). Vi har sett hvordan det fungerer som støtte, men et tett fellesskap er ikke nødvendigvis ensidig positivt. Med henvisning til Randi Gressgård (2007) beskriver Ada Engebrigsten og Øivind Fuglerud hvordan frihet og fellesskap kan virke som motsetninger, og at kontroll gjerne følger fellesskap (2009, 119-120). Også blant somaliere i Asker så jeg dette. Først og fremst i forbindelse med at de stadig passet på hverandre, og kommenterte hverandre eller hverandres barn. Men de fleste blåste av det, fikk jeg inntrykk av. Likevel var det flere som fortalte om å oppleve seg på utsiden. Og samtidig som de unge jentene var frustrert over storsamfunnets syn på muslimer, fortalte de også om kontroll og sladder i det somaliske miljøet. Noen fortalte hvordan de voksne damene kalte dem ”guttejenter” fordi de likte å være aktive i sport, eller hadde guttevenner. En fortalte at det fort gikk rykter som ”sønnen til den-og-den, jeg så han gjorde sånn-og-sånn”. Engebrigtsen og Fuglerud beskriver som nevnt somaliere som en fragmentert gruppe på grunn av klaner, og mener fragmenteringen gir færre restriksjoner for de unge, slik at de lettere kan bevege seg i det norske samfunnet, i motsetning til tamilene, som på grunn av sterk organiseringen også opplevde en større grad av intern kontroll (2009, 160). Jeg så ikke en hovedsakelig fragmentert somalisk gruppe. Jeg så heller noe av det forfatterne så hos tamilene – nemlig at med det sterke samholdet hørte også kontroll. På tross av at mange opplever fellesskapet som en støtte, kan det også oppleves kontrollerende og i noen tilfeller ekskluderende.

Det var ikke mange som snakket om omskjæring, men noen fortalte på eget initiativ at de var omskåret. Alle disse var født og helt/delvis oppvokst i Somalia. Et par fortalte at de som barn ønsket det. En beskrev i samsvar med Aud Talles redegjørelse i ”Kvinnelig omskjæring som

konvensjon” hvordan hun hadde ”hadde tvinga fram si eiga omskjering for å bli godtekne av jamaldringane” (2003, 116). Hun forklarte hvordan andre jenter hadde vist frem omskjæringen sin, og sagt ”Se så bra, og du er ikke omskåret.” Også andre har reflektert rundt miljø, sosialt press og valg. Jeg snakket med en voksen dame om jentefotballen på Borgen. Hun fortalte at det ikke er vanlig i Somalia at jenter kan spille fotball, og sa lattermildt at det er derfor somaliske damer er så tykke. Jeg spurte om hun som barn ønsket å drive med aktiviteter. Hun svarte at hun var heldig, for hun bodde i et av nabolandene. Der kunne jenter være med på fotball og de kunne gå med bukse og uten hijab. I Somalia er det veldig annerledes, fortalte hun, der må jenter gå med hijab fra de er 10 år gamle. Men, legger hun til, de ønsker det selv også – fordi de ser andre jenter bruke det. Hun fortalte om datteren hennes på 7 år her i Norge som selv ønsker å gå med en hijab, bare en liten. Noen ganger når hun spiller fotball, tar hun den av, og da forteller jenta at hun føler seg naken. ”Hva heter environment på norsk?”, spør hun – og påpeker at man blir påvirket av de rundt seg.

Å huske sammen

Paul Connerton viser i kapittelet ”Social memory” hvordan samfunn lager bilder av seg selv som kontinuerlig eksisterende (Connerton 1989, 12). Kollektiv erindring (social memory) er særlig nyttig å studere i endringsprosesser (ibid., 39). Her er commemorative ceremonies (som bryllupet) og kroppslige praksiser (som klesvalg, matlaging, og bønnetider) sentrale fordi de skaper, ivaretar og formidler bilder og kunnskap om fortiden (ibid., 40). Hvordan husker og overfører damene livene i Somalia til norske omstendigheter? Kanskje er det kollektiv erindring som har gjort at bryllup i Norge noen ganger fremstår som mer konservative enn i Somalia, slik en ung jente fortalte at hun hadde vært i blandede bryllup i Somalia, og mente foreldrene virket strengere i forhold til religion her i Norge. Refleksjonene til en dame som enda ikke hadde vært i et somalisk bryllup i Norge, er interessante fordi det presenterer et brudd for henne: Hvordan er det mulig å feire bryllup med folk fra nord og sør, som i utgangspunktet feirer så forskjellig, sammen? Når de gjentatte ganger møtes og feirer bryllup, husker de Somalia - på en ny måte, tilpasset livet i Norge, der man er venner på tvers av nord og sør og klaner.

I dette kapittelet har vi sett på hvordan savn av Somalia er ambivalent, og i noen tilfeller kanskje handler om savn av et rausere samfunn. At damene opplevdes mer avslappet i hjemlige/somaliske rom enn i norske, tyder på en manglende opplevelse av tilhørighet. Fellesskapet kvinnene imellom kan anses som et tilsvarende til opplevelsene av å ikke riktig høre hjemme eller bli akseptert i det norske. Det somaliske miljøet viser et stort engasjement. Dette er særlig takket være noen ildsjeler. Engasjementet foregår på tvers av klaner og nord/sør-skilnelinjer. Klan virker å spille en mindre

rolle i Norge enn i Somalia. Det virker også å spille en mindre rolle i Asker enn hva litteratur om somaliere i Norge tilsier. Viktigere fremstår om man er fra sør eller Somaliland. Likevel er det ikke så viktig at ikke man er venner på tvers. Fellesskapet er ikke ensidig positivt, noen opplever det kontrollerende eller ekskluderende. Fokuset i redegjørelsen så langt har fremmet en negativt konstituert diasporabevissthet. Dels har det også presentert somaliere som er stolte av sin kultur og religion. Fellesskapet er ikke bare en støtte i det å takle livet i Norge. Det er også noen å huske Somalia, dets verdier og islam sammen med. Slik er diasporafellesskapet både negativt og positivt konstituert. I forhold til kontroll, miljøpåvirkning og i forhold til å huske Somalia sammen, gjøres det forhandlinger. Clifford forklarer at man i diaspora lever i spenningen mellom å vedlikeholde kulturen fra gamlelandet og tilpasse seg livet i vertsnasjonen (Clifford 1997, 261-265). Kapittelet som følger vil presentere verdier som løftes opp som sentrale og som kommer godt med i tilpassingen til livet i Norge. Det vil også diskutere hvordan verdier og praksiser fra Somalia bevares og tilpasses i diaspora.

KAPITTEL 5 Å IKKE GLEMME HVEM MAN ER

EN BRA DAME: OM VERDIER

Når Abdullahi redegjør for historien til Somalia, sier han at historisk at noen verdier fungert som bånd som har holdt somaliere sammen, men at disse ble brutt under Siad Barre. Han nevner solidaritet, medfølelse, anstendighet, menneskelighet og ukrenkeligheten til liv og eiendom (Abdullahi 2001, 33). Noen av disse verdiene ser jeg blant de somaliske damene, og også andre verdier jeg har sett, kan fungere for å holde somaliere sammen, og altså være nyttige i diaspora. Kapitlet som følger vil se nærmere på hvilke verdier som løftes frem i samtaler og situasjoner, og som i bunn og grunn handler om hvordan en ”bra” dame er. Hvilke verdier og egenskaper anser damene som viktige? Hvordan beskriver de andre og seg selv i positive og negative ordelag? Hvordan omtaler de somaliere og somalisk kultur, noen ganger versus norsk? Og hvordan reagerer de positivt eller negativt i ulike situasjoner? Som jeg har nevnt tidligere, påpekes det i teorier om livshistorier (Gullestad 1996, 14-17) at det vesentlige ikke er om det som sies er sant eller ikke – det sier likefullt noe om viktige verdier. Dette er særlig relevant her. En god somalisk kvinne, slik jeg har sett det blant mine informanter, er sosial, raus, hjelpsom, gjestfri, lager god mat (og deler gjerne), er sterk og selvstendig, god muslim, og som vi allerede har sett viktigheten av: Er *mor*. Formidlingen av noen av disse verdiene ble understreket ved at jeg ble omtalt som ”somalier” når jeg bidro, og ”ikke som norsk” fordi jeg var sosial. Det er særlig et aspekt ved nordmenn som ble løftet frem i flere anledninger, og som vi allerede har sett eksempler på at bidrar til opplevelsen av å ikke tilhøre: nemlig at nordmenn, i motsetning til somaliere, er vanskelige å bli kjent med og er lite sosiale.

Gargaarto både snakket om og praktiserte det å hjelpe. ”Vi gjør sånn, hjelper hverandre”, sa hun, og forklarte at det er kulturen. Første gangen jeg er på besøk, trenger en venninne hårføner. Fordi hun har to, sender hun den ene med datteren som skal på trening. Dette kan ses på som et uttrykk for en verdi jeg så i flere sammenhenger: Å dele det man har. Særlig med tanke på Gargaartos økonomiske situasjon, er hun raus. Da jeg en søndag kveld skal få besøk av en gruppe somaliske tenåringsjenter, fortalte jeg henne at jeg lurte litt på hva jeg skal lage, og spurte om de selger halalkjøtt noe sted i Asker. Hun tenkte seg litt om, sa at hun hadde kylling i fryseren og at hun kunne hjelpe meg. Jeg fikk ikke lov til å betale for det. Så, noen timer før jeg skulle få besøk, kom jeg til Gargaarto. Det eneste jeg gjorde var å kutte litt grønnsaker og rydde underveis, og så fikk jeg med meg en fiks ferdig middag hjem til gjestene som kom på kvelden. Jentene var overrasket over å få somalisk mat,

og jeg fortalte hvem som hadde laget det. Neste gang jeg traff Gargaarto fortalte jeg at jentene kalte henne "den kuleste somaliske dama". Hun smilte og fortalte at det ganske nylig hadde vært fotballcup med Warya. Hun hadde laget mat, og de andre hadde spurt hvorfor, når hun ikke hadde barn som spilte der. "Men jeg liker sånn" forklarer hun meg, og forteller videre at en tenåringsnabo jente ofte kommer til henne for å lære å lage mat. Ved en annen anledning fortalte hun at unge jenter kommer til henne med ting de er flau for å snakke med mor om. Jeg besøkte henne en gang under ramadan. Hun var i full sving med å lage mat, og forklarte at hun lagde ekstra mat, for en familie der kona er syk, og for noen menn som har konene sine i utlandet. Flere snakket om og praktiserte det å hjelpe hverandre og dele. Nafiso fortalte at kimis er bra for melkeproduksjon, så hun og Feynuus lagde dette til hverandre da de fødte, så de kunne spise en hver dag. Feynuus bakte kake til 17.mai feiringen på skolen, og fire ekstra for venner som ikke hadde tid. Hun stilte stadig opp med sambosa og kaker på markeder. Da en student inviterte meg med til Oslo for å spise somalisk frokost, insisterte hun på å betale - i henhold til somalisk kultur der den som inviterer betaler. Jeg fortalte om en anledning der en dame sa litt humoristisk: "Vi er ikke som nordmenn, vi deler." Studenten uffet seg litt, og jeg påpekte at nordmenn kanskje har noe å lære der. Abdullahi beskriver noe av dette, når han sier at man ikke lager mat eller spiser offentlig på gata i Somalia. Å spise alene, mens andre ikke gjør det, anses nemlig som egoistisk (Abdullahi 2001, 109). Diasporadiskurs uttrykker alternative offentlige sfærer, samfunn der kritiske alternativer kan uttrykkes, skriver Clifford (1997, 261). Slik vi har sett ovenfor, kunne damene påpeke ting de ikke likte ved det norske samfunnet eller ved nordmenn. For eksempel hvordan matpakka symboliserer egoisme, og de deler det de har. Sånn viste de hvordan de var annerledes, eller *noe annet*, som diskutert i forrige kapittel.

Aamino fortalte at gjestfrihet er viktig- uavhengig om det passer. Når hun beskriver hvordan jeg ville hatt det i Somalia, høres det ut som om jeg ville blitt behandlet som en kongelig. Jeg fikk oppleve gjestfriheten til mange familier og damer. På mange besøk endte jeg opp med å bli mye lenger enn planlagt. Jeg fikk oppleve gjestfriheten i et bryllup. Som vant med norske skikker om å ikke komme i bryllupsfester der man ikke har fått invitasjon med navnet sitt på, var det en bøyg for meg å dra i et bryllup der folk som var perifere fra brudeparet inviterte meg med. Det endte med at en slektning av bruden spurte familien hennes om det var greit at jeg ble med, før jeg turte å komme. Og da jeg først var der, forstod jeg det hadde vært greit å bare bli med. Det var kvinner i alle aldre, flere ikke-somaliere, og også andre som tydelig ikke kjente bruden. Det var dans de prøvde å inkludere meg i, og mat og mer søtsaker enn jeg klarte å spise. Gjестfrihet ble vist igjennom å invitere hjem, og ved å dele med gjesten. Gjerne et måltid eller en kopp te. Eller en dira

for ikke å lukte, eller innesko for å ha det mer behagelig. Flere fortalte at de aldri lager mat kun til familien. Dette understreker hvor gjestfrihetens sentralitet: Man skal alltid være beredt på å ta imot gjester.

Siste dagen av ICDP-kurset, etter at barnevernsdamen var gått, ble det annonsert at det var spisetid. Og vips, på noen få minutter gikk det fra å være et tomt bord med alvorlige ansikter rundt, til å være et bord dekket av masse deilig mat, smilende ansikter og avslutningsfest. ”Spis, spis” sier de og sendte fat i min retning. Vi har sett hvordan Gargaarto hjalp folk rundt seg og bidro til fellesskapet med matlaging. Da hun som ny i Norge ønsket kontakt med naboene, lagde hun mat til dem. Mat var sentralt – i hva jeg gjorde sammen med informantene, i hva vi snakket om og i fellesskap. I artikkelen ”Purity, Soul Food, and Sunni Islam: Explorations at the Intersection of Consumption and Resistance” presenterer Carolyn Rouse og Janet Hoskins svarte muslimske konvertitter i USA, og viser hvordan mat er mye mer enn bare å fylle magene. Matlaging er nært knyttet til kjønn og fellesskap, men kan også være uttrykk for religion, politikk, tilpassing og makt (Rouse og Hoskins 2004). Vi har sett at det handlet om fellesskap. At settingen var kjønnen var tydelig. Det var stort sett bare damer på kjøkkenet. En dame jeg satt og spiste med, kommenterte at det var uvant å spise foran menn. I en pause på foreldreveiledningskurset stod flere damer på kjøkkenet og ventet på varmt vann til te. Da vannet kokte tok en dame kannen og insisterte på at mennene skulle få først, til andre kvinners frustrasjon. I forhold til religion, var åpenbart *hva* man spiste viktig. Men også andre ting rundt mat kan knyttes til religion. Gargaarto som under Eid lagde mat til familier som av ulike grunner ikke fikk det til selv. Også hvordan hun beskrev hva som var greit å spise med hvem, må sies å handle om religion. Kjøtt som ikke er halal var OK hos en kristen nabo hvis man er sulten, men ikke for eksempel med buddhister, eller heller ikke dersom man ikke er veldig sulten. I redegjørelsen av engasjementet blant somaliere på Borgen, så vi at damene ofte stile med mat på lokale arrangementer. Særlig samboosa var populært. Kanskje kan måten å ”vise seg frem” i lokalsamfunnet og by på mat, kunne kalles politisk. Et uttrykk for at ”Vi bor her, vi ønsker å bidra, og dette er oss – vi er ikke farlige.”

Damene på ICDP-kurset var spente på hva jeg hadde lært. Blant flere ting, nevnte jeg at det var mange sterke kvinner. De nikket fornøyd, og jeg innså at jeg hadde truffet en del av identiteten deres. Da Kari på ICDP-kurset kommenterte ”Selvstendige damer” – svarte de ”Mamma bestemmer!” For på tross av støtten og hjelpen de gir hverandre, så skal man være sterk, og til en viss grad klare seg selv – i det minste hvis man evner det. En dame jeg traff i ny og ne i området, understreket dette for meg da vi møttes like etter min fars død. ”Du må være sterk”, sa hun. ”Du har barn, du må være sterk for datteren din”. Gargaarto og en annen dame jeg gikk tur med en gang,

snakket seg i mellom på somalisk, da de forklarte at de snakket om en slektning som ba dem gjøre oppgavene hennes. ”Hun kan”, sa de. ”Hun er somalisk, og hun har bare ett barn.” Dersom jeg hadde sett på statistikker over for eksempel familiesituasjon, sysselsetting, økonomi, behov for støtte, ville Gargaarto fremstått som ressurs svak. Og her er kanskje en av de største styrkene i feltarbeid og sosialantropologi: Man ser menneskene bak det som ofte presenteres som tall. Jovisst har Gargaarto utfordringer, og hun trenger støtte og hjelp i noen settinger. Men statistikken viser ikke hvem som knytter kontakt med alle typer naboer, som lærer tenåringsjenta i nabolaget å lage mat, som unge jenter kan komme til med spørsmål, som stiller opp på somaliske arrangementer med mat igjen og igjen – også selv om hennes egne barn ikke nødvendigvis er involvert. Statistikken viser ikke hvem som sitter i timevis og lager henna på barn når det er kulturdag i området. Den viser heller ikke hvem som uredd deler sine historier og insisterer på at somaliske kvinner må integrere seg, må lære seg norsk, og av og til trenger hjelp. Den viser ikke en kvinne som etter to vonde ekteskap sier at hun er ferdig med menn og kan klare seg selv. Den viser heller ikke den daglige kampen med aleneansvar for fire barn. Gargaarto er, som så mange av de somaliske kvinnene i feltet, en sterk og selvstendig kvinne. Kanskje enda litt mer enn de fleste.

Abdullahi beskriver somalisk identitet som sammenvevd med islam (Abdullahi 2001, 8). Å være en god somalisk dame, er således også en god muslim. Hva damene vektla i forhold til å være en god muslim, varierte. Felles for de fleste er at de - i varierende grad - dekker seg til, ber og feirer ramadan. En fortalte at når hun hadde det vanskelig, fant hun trøst i å lese koranen. Andre pekte til koranen eller Mohammed for å underbygge en mening om ulike temaer. Noen fortalte om å gå til moske eller det lokale møtestedet for å høre koranen. Flere gav uttrykk for at Al Shabab og liknende grupper ikke kan kalles muslimer. En fortalte om en dame i Somalia på 50 år som brukte kort hijab. Al Shabab sa hun måtte bruke lang. Hun hadde svart: ”Hvorfor kommer dere her? Jeg er bare en gammel dame.” De hadde kranglet, og det endte med at Al Shabab skøyt henne. Hun forteller videre at en muslim skal ikke drepe en muslim. Og heller ikke en kristen. Et par formidlet en frykt for at de unge skulle knytte seg til terroristgrupper. En forklarte at de prøver å lokke unge med seg, og at de var på internett. For en godt voksen dame som ikke har vokst opp med internett, og som har lite skolegang, oppleves internett som en fare det er vanskelig å beskytte barna fra. Gargaarto anså respekt og vennlighet som helt sentralt i Islam, også mot ikke-troende. En god muslim er i så måte et godt medmenneske, og da kan ikke Al Shabab og lignende grupper defineres som muslimer. At dette var noe Gargaarto også praktiserte, har vi allerede sett. Kapittelet har så langt vist hvordan damene er stolt av en identitet som somalier og muslim, og at

diasporabevisstheten slik ikke bare er på bakgrunn av dårlige opplevelser, men også er positivt konstituert. Spiller andre identiteter inn?

SOMALIER, UTLENDING, AFRIKANER, MUSLIM: ULIKE IDENTITETER

Aamino utbrøt fleipete en gang: ”Hva har skjedd med meg? Har jeg glemt kultur? Har jeg blitt norsk?” Ingen av de voksne damene omtalte seg som norske. Det kan selvsagt komme av flere ting. En viktig grunn er at mange kom hit i voksen alder. En annen årsak kan være at det norske samfunnet stiller høye krav til hva som må til for å få være norsk (Fangen 2008, 38-40). Mange nasjonalstater har en ideologi om at immigranter skal assimileres – bli lik resten av befolkningen. I tillegg er det vanskelig å glemme fortiden og skli inn i det nye nasjonale samfunnet, når kollektive historier om displacement og tap er definerende for en gruppes identitetsfølelse. Når tilhørighet til hjemlandet eller til grupper fra hjemlandet spredt til mange forskjellige land opprettholdes, kan man ikke assimileres. Å være utsatt for strukturelle fordommer, vanskeliggjør også en assimileringssprosess (Clifford 1997, 250). Den norske stat krever ikke assimilering. Det kan nok likevel oppleves som at man aldri blir akseptert som ”norsk” før man er så godt som assimilert.

I forhold til identitet merket jeg meg at de somaliske damene noen ganger omtalte seg som somaliere, noen ganger som utlendinger, noen ganger som muslimer og noen ganger som afrikanere. Da Gargaarto fortalte at hun hadde lånt mel av naboen, var identiteten ”vi innvandrere” – som i motsetning til nordmenn. I bryllupet dannet damene en svaiende ring, som en og en kunne komme inn og danse i. En av de som danset, var ei ung jente kledd i et langt skjørt og en litt kort topp – de møttes akkurat, men når hun danset kunne man skimte magen i ny og ne. Håret var skjult av en turban, og hun hadde store øreringer. En av damene jeg satt med kommenterte at hun ikke var somalisk, men afrikansk. Her var det altså somalier i motsetning til afrikaner, mens i andre settinger presenterte noen somaliere seg som afrikanere. På ICDP-kurset for eksempel, da kursholderen kommenterte: ”Selvstendige damer!”, var det en som responderte: ”Mamma bestemmer! Vi er afrikanere!” og høstet latter hos de andre. I flere tilfeller var de ”muslimer” – muslimer skal dekke seg til, muslimer skal ha separate bryllup, muslimer skal ta seg av sine eldre, muslimer skal ikke håndhvilse på det motsatte kjønn. Men noen ganger distanserte de seg fra andre muslimer: Selv om de deler religion, er de ikke som pakistanere: Damenes svigermor bestemmer ikke, sa én. Vi kler oss ikke i bukse og knelang topp, sa en annen. Somaliernes ulike identifiseringer kan være en positiv konstituering av diasporabevissthet, som diskutert tidligere, som noe utenfor nasjonalstaten. Men det kan også være et tilsvar på negative erfaringer fra majoriteten. Clifford forklarer hvordan

man kan danne koalisjoner, og at ulike allianser oppstår og faller sammen etter hvilke sympatier som kommer i fokus (Clifford 1994, 311-315). Slik er ”vi utlendinger” litt rausere enn nordmenn, somaliske damer mer selvstendige og anstendige enn pakistanske, afrikanere sterkere enn resten og muslimer bedre mennesker enn ikke-muslimer (tar seg av sine eldre, dekker seg til og spiser halal – blant annet). Damenes identitet er ikke knyttet til bare én ting. Og ikke er den felles, heller. ”Somalier” er ikke én enhet. Det er viktig å ha i bakhodet i den videre analysen.

BEVARING OG TILPASSING

Som vi har sett fokuserer James Clifford på hvordan diaspora er preget av bevaring og tilpassing. Selv om diaspora kan oppstå på grunn av politisk dominans og økonomisk ulikhet, og folkene dermed har et vanskeligere utgangspunkt enn majoriteten, kan de likevel ha evnen til å organisere seg i egne samfunn og danne en motstandskultur. På hvilken måte og i hvilken grad verdier og skikker fra hjemlandet bevares, tilpasses storsamfunnet, eller om det skapes noe helt nytt – vil variere i ulike historiske settinger, skriver han (Clifford 1994, 265). Dette kan kobles til det nevnte osmosebegrepet Eriksen introduserer som et alternativ til andre begrep om blanding. Den tar utgangspunkt i teorien om cellers inkludering og utstøting. Hva som er cellens kjerne, kan variere. Det kan handle om språk, religion, bosted, familierelasjoner, nasjonalitet. Når noe utenfra oppleves som en trussel, lukker membranen seg. En celle kan være mer eller mindre åpen eller lukket. Hvor lukket eller åpen en celle er, vil også variere. Cellens membran åpner seg gjerne for noe likt en selv (Eriksen 2010).

Som vi så på innledningsvis, er det mange faktorer som spiller inn og påvirker kvinnenens liv og valg. De er fra Somalia, men fra ulike plasser og familier. De er mørke i huden (rase) og de fleste er synlige muslimer. De har ulik bosituasjon, økonomi og utdanning (klasse). En student fortalte meg om hvordan eldre familiemedlemmer tilpasset seg livet utenfor Somalia på veldig ulike måter. Hun pekte på utdanningens rolle og forklarte at for en med lite utdanning, som har lært at muslimer ikke skal lyve, er det vanskeligere å være kritisk til det en hvitkledd mann med skjegg formidler, enn det er for en med utdanning, som selv kan lese ulike kilder og gjøre seg opp meninger på bakgrunn av det. Damene har også ulik alder og ulik botid i Norge. Mette Berg fokuserer på tid og endringsprosesser i hjemland, vertsland og innen diasporaen (Berg 2009, 286). Jeg håper også å kunne vise elementer av endring her i analysen. For flere av damene beskrev et Somalia i endring, jeg kunne ane en pågående prosess av endring i det somaliske miljøet og det offentlige klimaet i

Norge er spent, med en tilsynelatende økende polarisering. Dette og andre faktorer spiller inn når damene på ulikt vis tilpasser seg livet i Norge.

Når damene snakker om å bli norsk, hva innebærer det? Hvilke verdier anser de som norske? Hva er det å være somalisk? Og hvor går grensen mellom de to? ”Denne boken handler om hvordan ”vanlige” mennesker forholder seg kreativt og skapende til de betingelser de er underlagt” innleder Gullestad *Hverdagsfilosofier* (1996, 13). Med henvisning til Marshall Sahlins (1981) skriver hun: ”Mange ganger oppstår endringer i verdier når mennesker tilpasser sine tradisjonelle verdier til nye situasjoner, i et forsøk på å holde fast ved det de er vant med.” (Gullestad 1996, 21). De kommende avsnittene presenterer eksempler på hvordan noen somaliere i diaspora er kreative i forhold til de betingelsene de er underlagt. Hvordan de bevarer og tilpasser verdier fra Somalia de nye omgivelsene i Norge.

Et kjønnssegregert samfunn?

Det var mye snakk om bryllup. De forklarte hvordan det var og viste filmsnutter fra bryllup de hadde vært i. En beskrev hvordan hun pynter seg til bryllup. Fremme på festlokalet, finner hun toalettet, erstatter hijab med sjal og tar på smykker og masse sminke. ”Som en annen” smiler hun, og legger til at hun har på høye sko, mens hun går «mannekeng» bortover gulvet og ler. I bryllupet jeg deltok i, snakket jeg med ei ung jente som lurte på hvordan jeg syntes det var å være i et somalisk bryllup, med bare damer. Hun fortalte at hun hadde vært i blandede bryllup i Somalia, og påpekte at hun syntes det virket som om foreldrene ble strengere i forhold til religion i Norge. Abdullahi beskriver bryllup som et av få møtepunkt for ugifte på tvers av kjønn, som et sted å danse og se etter potensielle partnere (Abdullahi 2001, 128). Adskilte bryllup skriver han ikke om. En dame jeg spurte om blandede bryllup, svarte ”Kanskje de har glemt islam”. I Hylland Eriksens teorier om osmose, skriver han at dersom flyten av personer eller ideer inn i en celle oppleves problematisk, svarer man med å ”etablere tydelige kontraster” (Eriksen 2010). Slik kan bevaringen/tilpassingen i møte med Norge bli strengere enn det opprinnelig var i Somalia, fordi kontrasten oppleves stor og som en trussel.

Når Gargaarto og datteren dro til det lokale velhuset for å høre koranen, var det sammen med andre kvinner og barn. Hun besøkte venninner dersom mannen ikke var hjemme. Noen fortalte at de ikke ville håndhilse på menn. En dame forklarte: ”Noen blir sinte og noen norske forstår. På asylintervju hos UDI, spurte de om jeg var kristen eller muslim. Jeg sa muslim, og okay, da sa han bare hei. Ingen håndhilste, ikke tolken heller. Noen forstår, kjenner somaliere.” Videre fortalte hun om en mann på et NAV-kontor. Hun hadde vært der før og da forklart at hun ikke håndhilste. Likevel rakk

han frem hånden for å hilse. Jeg spurte hva hun gjør når noen rekker frem hånden for å hilse. Hun svarte med å holde armene inntil kroppen og si ”nei takk”. Mannen på NAV hadde svart: ”Nå er du i Norge, et kristent land, og her håndhilser vi.” En annen dame snakket om kultur i endring i forbindelse med skillet mellom kjønnene: ”Min mor kunne ikke sitte foran menn og snakke, mens jeg gikk på skole sammen med gutter.” Gargaarto fortalte at damene i etterkant av foreldreveiledningskurset hadde blitt mindre strenge med døtrene sine, slik at de får lov til å være ute med venner. Jeg så ved flere anledninger grupper med kvinner og menn sitte sammen på kafé og prate. I de større settingene jeg var tilstede, var kvinner og menn samlet, selv om de gjerne satt hver for seg. Og det var mange av både damene og mennene jeg traff som håndhilste. Er det et kjønnssegregert samfunn? Somaliere jeg møtte hadde ulike meninger rundt dette, og det virket være endringsprosesser. Hva endringene fører til er vanskelig å si, når pilene peker i ulike retninger.

Tildekking

Klær og tildekking er et tema som går igjen. Blant de somaliske damene jeg har møtt i felt, varierer tildekking i stor grad. Det er heldekkende jilbab, lang kjole med halvlång hijab/sjal, skjørt og liten hijab, bukse og sjal, og atter andre går uten sjal. En av de unge, som selv bruker sjal, understreker at en som ikke bruker sjal kan være en bedre muslim enn en som kler seg i jilbab. Andre gir uttrykk for at tildekking er en viktig del av religionen. Noen uttrykker klesvalg som en viktig del av å ”huske hvem man er”. Jeg skulle på tur med en mor og tenåringsdatter en dag. På vei ut døra så moren på bakenden til datteren og sa noe på somalisk. Jeg forstod at hun kommenterte noe om klærne. Jenta hadde på bukse, en vid bluse og sjal. ”Det er bra”, sa datteren, og dro blusen litt ned. Lattermildt kommenterte jeg til moren at hun passer på. ”Hun har blitt som norsk”, svarte hun. ”Hun skjønner ikke somalisk og islamsk kultur.”

De unge jentene som besøker meg en søndagskveld, er litt frustrerte over at det er helt innafor å gå med hotpants på skolen, mens det blir sett litt ned på å gå med sjal. Gargaarto kommenterte en dag at hun hadde på for mye klær da hun trente dagen før. Hun hadde gått tur i jilbab. Jeg spurte hva som er bra tildekking. Hun svarte at en veldig bra hijab dekker hals og ører. ”Det er det viktigste.” Hun forklarte senere at unge ikke trenger å dekke seg så mye til, det er viktigere når man blir eldre. Det handler om respekt for islam, forklarte hun. Jeg snakket med Nafiso om hva som er god tildekking også. Hun svarte at den skal være lang. ”Men hvis noen somaliere bruker kort, da?” spurte jeg. Hun rynket litt på nesen. ”Det er for alle muslimske, det er ett, samme. Det står i koranen at man må ha lang hijab.” Jeg spurte hvordan det er med unge jenter, for jeg ser mange med langt skjørt og sjal. ”Når man er 15, er man voksten, da må man bruke hijab. Barn bruker kort hijab. Sånn

sjal er ikke hijab”, svarte hun og fortalte om norske damer som har blitt muslimer og bruker hijab. ”De får veldig fint ansikt”, sa hun, med antydning til stjerner i øynene. Da vi klargjorde oss til bryllup, etter at vi hadde tatt på neglelakk, sminke og dira, viste hun at hun hadde stillongs under diraen. Hun forklarte at det er fordi man må løfte diraen for å klare å gå – og med stillongs viser hun ikke føttene og beina. Hun tok på en svart masar¹² som dekket håret, og festet det lilla sjalet løst utenpå med små knappenåler. Hun forklarte at det er noen menn der, som jobber på stedet. ”Hun dekker seg til alt for mye”, kommenterte mannen. Da Feynuus mintes det å ha storfamilie rundt seg, sa hun at i Somalia kunne hun ha på lang hijab og bruke tid på å se fin ut. Her knyttet hun altså ikke jilbab til religion, men til å se fin ut. Valget om å bruke kort hijab, handlet om at det er mer praktisk i forhold til alt det daglige arbeidet, men også fordi hun opplever seg mer ”godkjent” i samfunnet med det. Hun forklarte at læreren på skolen er sjef, og hun hadde sagt at hun ikke kan jobbe med lang hijab. Aamino gikk i bukse og sjal i jobb- og foreldersammenheng, men opplevde likevel at nordmenn ikke satte seg ved siden av henne. Selv om det blant flere fremstår mest anerkjent at en kvinne dekker seg til, er det varierende i hvilken grad de gjør det, og det omtales som en tilpasning til livet i Norge når de velger å ikke kle seg i jilbab.

Aamino fortalte meg at det var annerledes i Somalia før. ”Det er mange som tenker at religion og kultur er det samme”, sa hun. Hun holdt hendene sammen før hun tok de fra hverandre igjen og utdypet: ”Men det er ikke det samme. Før hadde man ikke noe på hodet. Det er nytt. Før tenkte man at håret trengte luft. Det var etter sånn 1960, etter krig, da man begynte å dekke håret. Jeg husker ikke dette, men bestemor fortalte at før når man skulle gifte seg - det var arrangerte ekteskap. Jentene passet geiter og guttene kameler, de var i samme bush eller skog. Kanskje en gutt så en jente han likte, og sa til pappaen sin: Jeg har blitt forelska i datter til den og den familien. Da tar de med kamel og gevær og geiter, drar på besøk og sier: Alt dette er deres hvis vi får datteren deres. De måtte studere jenta, se om det var pen dame. Så kanskje kledde av seg litt så de kunne se om det var bra dame”, sa hun og formet en kvinnekropp i luften med hendene sine. Når vi senere snakket om masteroppgaven min, spurte hun om jeg har søkt på internett. Hun ba meg søke om Somalia før 1960. Et kort søk på google synes bekrefte det hun har fortalt, med bilder av damer med bare armer og også noen med håret utildekket. Abdullahi skriver at hijab – som dekker kroppen fra hode til tå - aldri har vært en del av vanlige somaliske kvinners klesdrakt, men at det ble ansett som statussymbol i byen, fordi det ble brukt av døtre og koner til rike handelsmenn (Abdullahi 2001, 118). Kanskje er det hijab som statussymbol Feynuus tenkte på, når hun sa at i Somalia kunne hun

¹² Som et veldig bredt hårbånd, dekker litt av pannen og hodet, men er åpent bak. Jeg ble forklart at det kan brukes hjemme for ikke å få hår i maten. Brukes også under hijab og sjal.

ha på lang hijab og bruke tid på å være fin. Det er først i senere tid at hijaben har blitt brukt av personer eller samfunn som ønsker islamsk vekkelser, skriver Abdullahi (2001, 118).

Å jobbe med god samvittighet

Flere av damene jeg er sammen med, uttrykker at de gjerne vil jobbe. Nafiso blir hindret av manglende oppholdstillatelse. For andre handler det om på ulikt vis å inngå noen kompromisser, slik at de kan jobbe med god samvittighet. Jeg var med Feynuus et par dager til ulike arbeidsplasser for å søke praksisplass. Den første dagen kjørte vi bil. Vi var hos de som har ansvar for rengjøring i kommunen, på skoler, sykehjem og hos en stor bedrift. Mens vi kjørte, snakket vi om barn og utgifter. Hun fortalte at fotballen til eldstesønnen koster mer enn 12 000 i året. Det tar mye av budsjettet, så lillebror måtte slutte på SFO-fotball. Selv om han ikke likte det, forstod han, fortalte Feynuus. Eldstedatteren jobber, men hun får ikke stipend, og det koster penger med bøker og studieutstyr. Jeg la til at med mange barn, må jo klær også bli en utgift – særlig vinterklær koster jo mye. Hun nikket bekræftende, og sa at det er derfor hun gjerne vil ha jobb. Mannen hennes mener det er en stor jobb å passe barna. Og at hvis hun jobber ute, så tar de kanskje barna. De må jo komme tidsnok til skolen, ha rene klær osv. Derfor tenkte hun at det ville være bra å jobbe deltid, kanskje femti prosent. Etter at vi hadde snakket med SFO-ansvarlig på en skole, sa hun: ”SFO er bra jobb”, og reflekterte over fordelene: Hun kan få levert barna på skolen, og ha fri tidlig på dagen hvis noen skal til legen. Også kan hun lage mat og vaske huset. Mannen hennes kommer hjem halv tre og kan passe barna og hente og sånn. Feynuus vil gjerne jobbe, men uten at det skal gå på bekostning av barna.

En dame forklarte hvordan hun prøvde å forhandle i forhold til klesdrakt på arbeid. Hun endte opp med å foreslå noe mindre dekkende enn det hun vanligvis kler seg i, men opplevde at hennes tilnærminger ble avfeid. Da hun fikk beskjed om at hun ikke kunne gå i lang hijab og lange skjørt, hadde hun foreslått å ha kort hijab og vid bukse og en knelang topp over. Da sjefen hadde sagt at man måtte ha uniform, hadde hun foreslått en litt stor uniform. Men det var heller ikke greit. En annen fortalte at hun hadde hatt praksis i en kantine. Da praksisen var ferdig og damen spurte om hun ville fortsette, sa hun nei. Damen hadde blitt sint og sagt at *de* var som tiggere, som bare sitter hjemme og får penger som andre har jobbet for. Men hun ville jobbe, bare ikke i kantine, fordi hun ikke ønsket å behandle svinekjøtt. Hun ville gjerne være renholder for eksempel, eller jobbe i butikk med klær. ”Det finnes mange jobber, ikke bare kantine” sa hun. Goffman beskriver i *Totale institusjoner* hvordan nye innsatte blir fratatt det som gjør dem til akkurat dem, og kaller det rolleberøvelse (Goffman 1967, 19). Uten sammenlikning forøvrig, ser man at opplevelsen av å

skulle tilpasse seg Norge for noen oppleves som å måtte gi avkall på det en opplever som seg selv, og slikt sett kanskje kan kalles et forsøk på rolleberøvelse – dog uten elementet av direkte tvang. Eksempelvis kan muligheten for å være somalisk, muslimsk kvinne gå på akkord med å skulle arbeide, fordi det kan bli vanskelig å be til riktig tid, kle seg anstendig nok eller holde seg unna uren mat. Eller arbeidet kan oppleves å gå utover barna, og derfor ikke være aktuelt – eller begrenses, slik Feynuus vurderte da hun søkte praksisplass.

Her og der

Hvordan tilpasser de seg? Hva bevarer de? Det er ikke et enkelt svar, fordi somaliere ikke er én masse som tenker og handler på én felles måte. Eksempelene er derfor ulike måter man kan tilpasse seg livet i Norge og samtidig bevare noe av den somaliske kulturen. Barna jeg møtte gikk i barnehage, men kanskje ikke fra de var helt små, slik at de kunne lære somalisk ordentlig først. Aamino gjorde motsatt med sitt første barn – hun leverte han tidlig i barnehage slik at hun selv kunne lære norsk og være godt utrustet til å hjelpe når barna ble større. De feirer 17. mai, og endel går Halloween, men Eid virker å være det store høydepunktet. De bidrar og støtter opp om lokale arrangementer og viser et ønske om å være en del av lokalsamfunnet. Bidragene presenterte stort sett noe somalisk, som mat, dans eller sang. Slik er de *her* og deltar i samfunnet, men som noe *annet* – slik vi så i det foregående kapittelet. Flere av damene ønsket seg en jobb i det norske samfunnet, men uten å måtte behandle svin eller kle seg i usømmelige klær, og uten at det gikk utover oppfølgingen av barna. Selv om Gargaarto selv syntes det var skummelt med mat som ikke var halal, syntes hun det var greit at barna spiste kyllingpølser – ”de er norske”, sa hun. Og hun kunne spise mat som ikke var halal, med noen kriterier. Det måtte være på besøk hos en kristen, hun måtte være veldig sulten, og si ”Bismillah”, som hun forklarte med ”Allah først”, før hun spiste. Eksempelene viser hvordan de forhandler mellom det ”norske” og det ”somaliske” på ulike vis. Noen legger størst vekt på å ikke ”glemme hvem man er”, underforstått å ikke bli for norsk. Å bli for norsk, virker først og fremst å handle om holdninger til klær, mat og forhold mellom motsatte kjønn. Det kunne også fortone seg humoristisk: En dame lurte på om hun kanskje blitt påvirket av nordmenn, siden hun hadde reagert på at venninnen i England snakket med en nabo igjennom vinduet. Andre la større vekt på å integreres og bli en del av det norske samfunnet, fremfor å ikke skulle bli for norsk. En dame uttrykte oppgitt at altfor mange somaliere har hodet i Somalia og kroppen i Norge. De er mest opptatt av politikken i Somalia, og er opphengt i å reise hjem til Somalia for å dø, slik at de kan gravlegges der. ”Vi bor her, dette er landet vårt. Jeg sier til barna mine at de må i militæret for å beskytte landet vårt. Vi skal dø her” sa hun.

KONKLUSJON

La meg til slutt trekke trådene sammen. Hva formidler livshistoriene og det som ellers er sett og hørt om å leve i diaspora? Ved å se på minner fra Somalia og de første erfaringene i Norge, håper jeg å ha vist hvor fremmed Norge kan oppleves som nykommer. Nordmenn fremstår vanskelige å bli kjent med og har fremmede skikker. Også er det et forhold mellom staten og innbyggerne som de ikke er vant med – med en ukjent forventning om tett samarbeid mellom skole og hjem, frykt for barnevernet og potensielle barnevernsvarslere, og en skremmende tanke om å kanskje leve sine gamle dager på et sykehjem.

Vennskap, fellesskap og samarbeid, også på tvers av klantilhørighet og bakgrunn fra sør/nord, kan ses på som en respons på opplevelsen av å leve i et land der mye oppleves som fremmed, og til dels skremmende. Felleskapet genererer praktisk, materiell og mental støtte, eksempelvis barnepass, innsamling av penger og kondolansebesøk ved dødsfall. Det gir også noen å minnes gamlelandet sammen med. De tette båndene kan oppleves kontrollerende, og noen havner utenfor. Også engasjementet i det somaliske miljøet fremstår som et tilsvar på utfordringene med livet i Norge. Dette ved å oppmuntre til å integrere seg og bli en del av samfunnet, og ved å jobbe for å utjevne forskjeller blant annet basert på økonomi og mulighet for oppfølging av barn i skolen. Det fremstår også som et forsøk på å bedre somalieres rykte ved å vise frem både seg selv og tradisjonell somalisk kultur i form av mat, musikk, dans og klær, og slik kanskje kunne bli akseptert av majoriteten. Skillet mellom nord (Somaliland) og sør, fremstod for flere av mine informanter – dog på ulikt vis, avhengig av om man kom fra nord eller sør – som et viktigere skille enn klaninndeling.

Verdiene og egenskapene som virker kjennetegne en ”bra dame” er nyttige for fellesskapet: Å være sosial (med hverandre), raus og hjelpsom, gjestfri, å lage og dele mat, å være sterk og å finne trøst og stabilitet i religionen sin. Dersom man blir for norsk risikerer man å bli snakket om. Å bli for norsk innebærer verdier i forhold til klær, relasjon til motsatt kjønn, religion og barneoppdragelse. Verdier fra Somalia bevares og tilpasses livet i Norge på ulikt vis.

Diaspora kan oppleves som å leve i spenn, mellom her og der. Livshistoriene formidler ulike personer, ulike liv i Somalia og Norge, og ulike verdier. De formidler utfordringer med å finne seg til rette, men også takknemlighet for livet i Norge. Kanskje ville ikke alle somaliere kjent seg igjen i metaforen med å se med ett øye. Mange hadde en god forståelse også av det norske. Men det har tatt tid å komme dit. I starten var det meste nytt og fremmet. Slik viser metaforen hvorfor diaspora kan oppstå: Når man ser med ett øye, kan det være en støtte å være flere. Da har man noen å dele erfaringer som enøyd med, og tilsammen har man flere øyne å se med.

VIDERE STUDIER

Hovedfokuset i denne oppgaven har vært hvordan kvinnene opplever livet i diaspora. Ei av de unge jentene mente det er mye enklere for de unge, somaliske jentene enn for guttene. Jenter blir ansett som eksotiske, svarte damer fra Afrika, sa hun, og har press på seg for å ta god utdanning. Guttene er derimot ansett som ”farlige, svarte mann” og ”terrorister”, og har mye mer fordommer mot seg. Jeg mener også å se at det for mennene fortoner seg litt annerledes, i det minste i hvordan utfordringer vinkles. Mens det for damene, som beskrevet, ofte handlet om god moral og om å være et godt menneske, var inntrykket at for mennene, handlet det i større grad om hvilket bilde de hadde utad, om å utjevne forskjeller og forhindre ekstremisme gjennom aktivitet, engasjement og fellesskap. Somaliske menn er forventet å forsørge familien sin (Abdullahi 2001, 120). Den samme unge kvinnen som beskrev hvordan frykten satt i kroppen, sa også: ”Og vi ser det i fedrene våre. I Somalia er jobben deres å forsørge familien, så kommer de til Norge, de har lite penger og er traumatiserte. Og så får de vite at kvalifikasjonene deres ikke er bra nok. Plutselig er de ikke ordentlig menn. Man så det da oljekrisen slo inn i Stavanger også, familievolden økte. Når en mann ikke kan forsørge familien, går det utover kone og barn”. En familie jeg besøkte, som tidligere bodde på Borgen, beskrev det samme: Mange er traumatiserte og trenger psykologisk hjelp. Det ville være interessant med en studie om livshistoriene til somaliske menn, hvilke verdier og erfaringer disse formidler av livet i diaspora. Kvinnene jeg møtte, beskrev mennene sine som gode, fordi de bidro på hjemmebane. En dame omtalte en anerkjent mann i miljøet som ”herlig, veldig muslim, kan mye, men moderne, hilser på damer, og du kan få klem.” Hvordan beskriver mennene selv det å være en bra mann? Og sammenliknet med kvinners historier og verdier – er det veldig forskjellig?

LITTERATURLISTE

- Abdel-Fadil, Mona. 2005. "Truede identiteter - identitetsarbeid blant unge muslimer i Norge." In *Somaliere i Norge: perspektiver på integrering, språk og religion.*, edited by Kari Nes, Tove Skoug og Marit Strømstad, 91-113. Vallset: Oplandske bokforlag.
- Abdullahi, Mohamed Diriye. 2001. *Culture and customs of Somalia*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Abu-Lughod, Lila. 2006. "The debate about Gender, Religion, and Rights: Thoughts of a Middle East Anthropologist." *PMLA* 121:1621-1630.
- Aidid, Safia. 2015. "How to write about Somalia." Maandeeq, Last Modified 01.07.15, accessed 07.05.17. <http://themaandeeq.com/how-to-write-about-somalia/>
- Ardener, Edwin 1989. "Belief and the Problem of Women." In *The Voice of Prophecy and other essays*, edited by Michael Chapman, 72-85. Oxford Cambridge: Basil Blackwell.
- ASA. 2011. "Ethical Guidelines for good research practice." Association of Social Anthropologists of the UK and the Commonwealth (ASA) accessed 04.11.17. https://www.theasa.org/downloads/ASA_ethics_guidelines_2011.pdf.
- Barth, Fredrik. 1994. *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Oslo: Pensumtjeneste.
- Barth, Fredrik. 2008. *Vi mennesker: fra en antropologs reiser*. Oslo: Pax.
- BBC. 2017. "Trump's executive order: Who does travel ban affect?". British Broadcasting Corporation, Last Modified 10.02.2017, accessed 07.11.2017. <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-38781302>.
- Beach, Dennis og Ove Sernhede. 2013. "On creativity and resistance in Nordic youth culture on the margins." In *Youth and marginalisation: Young people from immigrant families in Scandinavia*, edited by Gestur Gudmundsson, Dennis Beach og Viggo Vestel, 61-84. London: Tufnell Press.

- Berg, Mette Louise. 2009. "Homeland and Belonging among Cubans in Spain." *The Journal of Latin American and Caribbean Anthropology* 14 (2):265-290. doi: 10.1111/j.1935-4940.2009.01046.x.
- Bildsten, Camilla, Christian Hellevang og Ahmed A. Siyad. 2006. *Somaliere i Norge: Noen erfaringer*. Oslo: Somalisk utviklingsforum, Mølla kompetansesenter, Leieboerforeningen.
- Blåsmo, Trude. 2014. "Flykter fra Hagaløkka skole." Budstikka, Last Modified 15.09.2014, accessed 03.11.2017. <https://www.budstikka.no/nyheter/nyheter/flykter-fra-hagalokka-skole/s/2-2.310-1.8583383>.
- Briggs, Jean. 1970. "Kapluna Daughter." In *Women in the field: anthropological experiences*, edited by Peggy Golde, 19-44. Chicago: Aldine.
- Brox, Ottar, Marianne Gullestad og Fredrik Barth. 1989. *På norsk grunn: sosialantropologiske studier av Norge, nordmenn og det norske*. Oslo: Ad Notam.
- Bugge, Stella og Oda Leraan Skjetne. 2017. "UDI vurderer å tilbakekalle 500 norske statsborgerskap." Verdens Gang, Last Modified 15.01.2017, accessed 22.08.2017. <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/asyl-debatten/udi-vurderer-aa-tilbakekalle-500-norske-statsborgerskap/a/23898521/>.
- Clifford, James. 1994. "Diasporas." *Cultural Anthropology* 9 (3):302-338.
- Clifford, James. 1997. *Routes: travel and translation in the late twentieth century*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Connerton, Paul. 1989. *How Societies Remember*. Cambridge England: Cambridge University Press.
- Danielsen, Kirsten. 2005. *Neste stopp Nordpolen: nye nordmenn - egne stemmer*. Stamsund: Orkana.

- Danielsen, Kirsten. 2007. "Enstemt og flerstemt: livshistorier: kulturspesifikke og erfaringsnære fortellinger." In *Grenser for kultur? : perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, edited by Øyvind Fuglerud og Thomas Hylland Eriksen, 164-187. Oslo: Pax.
- Engebretsen, Ada og Øyvind Fuglerud. 2009. *Kultur og generasjon: tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2006. "Etterord: Eksilantens styrke." In *Mellom to kulturer* edited by Sharam Alghasi, Katrine Fangen og Ivar Frønes. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2010. Kulturell osmose. In *Samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Thomas Hylland og Torunn Arntsen Sajjad. 2011. *Kulturforskjeller i praksis: perspektiver på det flerkulturelle Norge*. 5 ed. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fangen, Katrine. 2005. "The need to belong and the need to distance oneself: ethnic identification and contra-identification among Somali refugees in Norway." In, 141-167. Vallset: Oplandske bokforlag.
- Fangen, Katrine. 2008. *Identitet og praksis: etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fangen, Katrine. 2012. "Analysis of Life Stories across National Borders." In *Young Migrants – Exclusion and Belonging in Europe*, edited by Katrine Fangen, Nils Hammaren og Thomas Johansson. Palgrave Macmillan.
- Fjeld, Iselin Elise og Åse Marit Befring. 2017. "Norsk-somaliere frykter for statsborgerskapet sitt." Norsk rikskringkasting AS, Last Modified 21.02.2017, accessed 22.08.2017.
<https://www.nrk.no/norge/norsk-somaliere-frykter-for-statsborgerskapet-sitt-1.13390541>.
- Frønes, Ivar, Sharam Alghasi og Katrine Fangen. 2006. *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fuglerud, Øyvind og Thomas Hylland Eriksen. 2007. *Grenser for kultur? : perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax.

- Goffman, Erving. 1967. *Anstalt og menneske: den totale institution socialt set*. Translated by Knud Eilskov, *Asylums*. København: Paludan.
- Goffman, Erving. 1986. *Stigma: notes on the management of spoiled identity, A Touchstone Book*. New York: Simon & Schuster.
- Goffman, Erving. 1992. *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Translated by Karianne Risvik og Kjell Risvik. 2. ed. Oslo: Pax.
- Gullestad, Marianne. 1984. *Kitchen-table society: a case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, Marianne. 1996. *Hverdagsfilosofer: verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge, Everyday life philosophers*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hutchinson, Sharon E. 1996. *Nuer dilemmas: coping with money, war, and the state*. Berkeley, California: University of California Press.
- ICDP. "Om ICDP." International Child Development Program Norge, accessed 06.11.17.
<http://www.icdp.no/om-icdp>.
- Ilcan, Suzan. 2002. *Longing in belonging: the cultural politics of settlement*. Westport, Conn: Praeger.
- kommune, Asker. 2015a. Livet på Borgen, kortversjon av Rapporten Livet på Borgen. Asker.
- kommune, Asker. 2015b. Livet på Borgen. Rapport om levekår og oppvekstvilkår på Borgen 2015. Grunnlagsdokument for områdeutvikling.
- Kwan, Mei-Po, Peter E. Hopkins og Cara Aitchison. 2007. *Geographies of Muslim identities: diaspora, gender and belonging, Re-materialising cultural geography*. Aldershot: Ashgate.
- Lewis, I. M. 2002. *A modern history of the Somali: nation and state in the Horn of Africa*. 4th ed. ed, *Eastern African studies*. Oxford: James Currey.
- Martin, Emily. 1992. *The woman in the body: a cultural analysis of reproduction*. New ed. Boston: Beacon Press.

- Mueggler, Erik. 2001. *The age of wild ghosts: memory, violence, and place in Southwest China*. Berkeley, California: University of California Press.
- Naguib, Nefissa. 2009. *Women, water and memory: recasting lives in Palestine*. Vol. 6, *Women and gender, the Middle East and the Islamic world*. Leiden: Brill.
- Nes, Kari, Tove Skoug og Marit Strømstad. 2005. *Somaliere i Norge: perspektiver på integrering, språk og religion*. Vallset: Oplandske bokforlag.
- Norkart. accessed 10.11.2017. <https://kommunekart.com/>.
- NRK, Norsk Rikskringkasting. 2014. "Brennpunkt: Terroristen fra Larvik." accessed 07.11.2017. <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/mdup11001314/21-10-2014>.
- Okely, Judith. 2012. *Anthropological practice: fieldwork and the ethnographic method*. London: Berg.
- Peacock, James L. og Dorothy C. Holland. 1993. "The Narrated Self: Life Stories in Process." *Ethos* 21 (4):367-383.
- Prieur, Annick. 2007. "Ulykkespunkter i kulturtrafikken." In *Grenser for kultur? : perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, edited by Øivind Fuglerud og Thomas Hylland Eriksen, 27-52. Oslo: Pax.
- Rouse, Carolyn og Janet Hoskins. 2004. "Purity, Soul Food, and Sunni Islam: Explorations at the Intersection of Consumption and Resistance." *Cultural Anthropology* 19 (2):226-249.
- Rouse, Carolyn Moxley. 2004. *Engaged surrender: African American women and Islam, George Gund Foundation imprint in African American studies*. Berkeley: University of California Press.
- Rugkåsa, Marianne og Kari Trædal Thorsen. 2003. *Nære steder, nye rom: utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- SSB, Statistisk sentralbyrå. 2016. accessed 22.08.2017. <https://www.ssb.no/statistikkbanken/>.

- Strömpl, Judit, Kristjan Kaldur og Anna Markina. 2012. "Pathways in Education." In *Young migrants: exclusion and belonging in Europe*, edited by Katrine Fangen, Thomas Johansson og Nils Hammarén. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sørheim, Torunn Arntsen. 2003. "Feltarbeid blant innvandrere." In *Nære steder, nye rom: utfordringer i antropologiske studier i Norge*, edited by Marianne Rugkåsa og Kari Trædal Thorsen. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Talle, Aud. 2003. "Kvinneleg omskjering som konvensjon." In *Om kvinnelig omskjering: Debatt og erfaring*, 114-130. Oslo: Samlaget.
- Wikan, Unni. 1995. *Mot en ny norsk underklasse: innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.